

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

КОПАЧЕВСЬКА Алла Валентинівна

**ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ
ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Організація банківської справи

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студент групи БСзм – 51
А.В. Копачевська

(підпис)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Г.Р. Балянт

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«__» _____ 2013 р.

Завідуючий кафедрою банківської справи,
доктор економічних наук, професор
О.В. Дзюблюк

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	
1.1. Поняття фінансової стійкості та фактори, що її визначають	7
1.2. Механізм забезпечення фінансової стійкості банківської системи..	22
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ	
2.1. Методи оцінювання фінансової стійкості	37
2.2. Аналітична оцінка фінансової стійкості банківських установ в Україні	48
2.3. Управління ліквідністю як складова фінансової стійкості банку ...	62
Висновки до розділу 2.....	73
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	
3.1. Напрями вдосконалення державного регулювання як необхідна умова забезпечення фінансової стійкості банку	75
3.2. Система управління банківськими ризиками та їх вплив на фінансову стійкість банку	92
Висновки до розділу 3.....	101
ВИСНОВКИ.....	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Світова фінансова криза 2008 року показала значний ступінь вразливості українських банків до несприятливих змін зовнішнього середовища – кон'юнктури світових та внутрішніх фінансових ринків. Багато банків опинилися в кризовому стані, незважаючи на те, що тривалий час вони демонстрували стабільність дотримання показників фінансової стійкості згідно вимогам Національного банку України, міжнародних фінансових організацій та мали стабільні рейтинги фінансової стійкості за оцінками міжнародних рейтингових агентств. Це дозволяє говорити як про недоліки управління фінансовою стійкістю в середині банків, так і про недоліки методологій оцінки фінансової стійкості як наглядовими установами, так і приватними рейтинговими агентствами.

Успішне функціонування банківської системи загалом залежить від фінансового стану кожного окремого банку, його здатності протидіяти негативним чинникам та динамічно розвиватися.

Водночас на даному етапі розвитку спостерігається посилення фінансової нестабільності, яка охоплює не лише національні економіки, а й поширюється у регіональному і світовому масштабі та має як циклічний, так і епізодичний характер. Зазначена тенденція підсилюється відкритістю економік у цілому та банківських систем зокрема внаслідок лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами. Це вимагає використання нових концепцій, методологічних та методичних підходів до вивчення методів оцінювання та умов забезпечення стійкості національної банківської системи.

Отже, теоретичне обґрунтування, способи визначення та методи забезпечення фінансової стійкості банків набувають значної актуальності.

Огляд літератури з теми дослідження. Концептуальні основи становлення і розвитку сучасної банківської системи України досліджували у своїх працях Барановський О., Дзюблюк О., Д'яконова І., Лютий І., Міщенко В., Петрика О., Тридіда О. Саме їх наукові праці дозволили сформулювати

загальнонаукову основу та визначити основні підходи до дослідження проблеми забезпечення стійкості банківської системи України.

Проблеми банківської стабільності та забезпечення стійкості банківської системи, її протиріччя і шляхи їх вирішення знайшли своє відображення в дослідженнях Вовчак О., Єгоричева С., Кузнецова А., Кваснюк Б., Лапко О., Науменкова С., Пантелєєва Н., Смовженко Т., Довгань Ж. У зарубіжній економічній науці причини і сутність фінансової нестабільності і фінансових криз досліджували Архипов А., Бордо М., Веласко А., Глік Р., Грязнова А., Даймонд Д., Дібвіг П., Дорнбуш Р., Едвардс С., Кальво Г., Камінські Г., Кіндлебергер Ч., Кругман П., Манделл Р., Мишкін Ф., Мінські Г., Рейнхарт К., Роуз Е., Ряховська А., Фішер С., Фрідмен М., Шварц А. та інші.

Відсутність комплексних теоретичних розробок, що обґрунтовують побудову системи оцінки та управління стійкістю банківської системи та відповідають цілям розбудови банківської системи України, яка б сприяла довгостроковому економічному зростанню країни, її фінансовій безпеці, була здатна і готова без загрози національним інтересам інтегруватися у світовий економічний простір, зумовила вибір теми дипломної роботи та свідчить про її актуальність.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є дослідження теоретичних і прикладних аспектів щодо вдосконалення методичних підходів до забезпечення фінансової стійкості банківського сектору в умовах фінансової нестабільності.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- дослідити теоретичні основи щодо визначення понять фінансова стійкість, фінансова стабільність, надійність та ефективність банківської системи;
- розглянути основні макро- та мікроекономічні умови та фактори, що визначають стійкість банківської системи, і з'ясувати характер їх впливу;

- визначити методи оцінки стійкості банківської системи з метою виявлення можливостей їх використання для ефективного банківського нагляду;
- проаналізувати основні тенденції розвитку банківської системи України з метою виявлення відповідностей із загальною стратегією розвитку держави та визначення факторів забезпечення стійкості на макро- та мікрорівні;
- розробити практичні рекомендації щодо напрямів оптимізації управління фінансовою стійкістю в посткризовий період.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження в даній роботі є процес забезпечення стійкості банківської системи як елемента національної економіки.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні аспекти стійкого розвитку банківської системи України.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на опрацюванні великої кількості сучасних економічних праць, наукових розробок, пов'язаних із проблемами забезпечення фінансової стійкості банківської системи як в умовах розгортання фінансової кризи так і в посткризовий період. В роботі застосовано широкий інструментарій загальноприйнятих методів наукового дослідження економічних відносин, а саме: метод аналізу і синтезу (при дослідженні мікро- і макроекономічних чинників впливу на стійкість банківських систем), метод абстрагування (при розкритті поняття стійкості банківської системи), метод кількісного та якісного порівняння (при дослідженні підходів до оцінювання стійкості банківської системи), функціонально-системний підхід, описово-аналітичний метод, статистичні методи, зокрема графічний (при дослідженні умов та факторів впливу на стійкість банківської системи України), аналіз динамічних рядів (при виявленні факторів впливу на стійкість банківської системи України) тощо.

Інформаційна база роботи. Статистичну та фактологічну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету

Міністрів України, нормативні документи Національного банку України та банківських установ, монографічні дослідження і статті зарубіжних та вітчизняних авторів.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних із забезпеченням фінансової стійкості банківських установ. Безпосередньо в процесі дослідження одержано такі наукові результати:

- уточнено зміст поняття — стійкість банківської системи, завдяки чому вона може бути охарактеризована як здатність системи повертатися в рівноважний стан, незважаючи на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, базуючись на структурній стійкості, здатності до самоорганізації, підтримці стійкості банків, що входять до системи, та управлінському впливі центрального банку країни;

- проведено систематизацію основних умов і факторів забезпечення стійкості банківської системи та доведено необхідність розгляду банківської системи в процесі розвитку, який визначається умовами і факторами макро- та мікрорівня;

- здійснено аналіз та оцінку фінансової стійкості банківських установ та визначено роль Національного банку України в забезпеченні сталого розвитку банківської системи;

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані наукові результати щодо напрямів забезпечення фінансової стійкості банківського сектору. Дані результати роботи дозволяють підвищити ефективність державного регулювання банківської діяльності в умовах нестабільності фінансового ринку в контексті збереження фінансової безпеки України.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи складає 120 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 11 таблиць, 14 рисунків, список використаних джерел зі 132 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

1.1. Поняття фінансової стійкості та фактори, що її визначають

Розвиток економіки безпосередньо залежить від стану банківської системи, фінансування та обслуговування підприємств банками. В умовах наростаючої фінансової кризи однією з основних проблем, яка стоїть перед вітчизняною банківською системою, є підтримка її стабільності та надійності. В світовій практиці питанням попередження та запобігання банківських криз приділяється велика увага, держава надає істотну підтримку банкам, щодо відновлення довіри до них з боку населення та забезпечення їх фінансової стійкості та стабільності, оскільки, без стійкої та стабільно функціонуючої банківської системи неможливо розвивати економіку країни та вирішувати соціальні завдання.

Саме стійкість кожної банківської установи забезпечує ефективне та стабільне функціонування всієї банківської системи. На відміну від проблеми забезпечення фінансової стійкості промислових підприємств, проблема забезпечення фінансової стійкості та надійності банківських установ має свої особливості, які проявляються в джерелах формування їхніх фінансових ресурсів, структурі активів, оцінці результатів діяльності тощо, що обумовлює актуальність дослідження сутності та заходів забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи.

Фінансова стійкість є фундаментальним поняттям, що найбільш точно відображає проблеми та тенденції розвитку банківського сектору. В процесі дослідження проблеми забезпечення фінансової стійкості, в основному порушуються питання аналізу та управління фінансовою стійкістю, у той час як надзвичайно важливим є визначення сутності даної категорії.

Варто зауважити, що в економічній літературі досить часто як вітчизняні так і зарубіжні науковці ототожнюють поняття «фінансова стійкість» та

«фінансова стабільність», але, на думку багатьох вчених, вони не є ідентичними.

Деякі автори вважають, що стабільність є ширшим поняттям, а стійкість є основою стабілізації. І. В. Ларіонова трактує стабільність банківської системи як її здатність протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу [80, с. 81].

На думку О. В. Крухмаль, стабільність і стійкість, як характеристики якості банківської системи, – досить близькі поняття. Але на відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі, детермінація поняття стабільності передбачає акцентування уваги на здатності до постійного відтворення. При цьому стійкими банк і банківська система стають завдяки своїй стабільності. Одночасно стабільність являє собою постійну якісну характеристику, а стійкість – це те, що здобувається, змінюється в процесі функціонування [74, с. 44].

На думку А. Ю. Юданова, ознакою стійкості є стабільність, яка демонструє здатність перебувати в привілейованому, відносно менш уразливому становищі під час криз та здатність їх переборювати [5, с. 121].

В. Н. Живалов дає визначення стійкості банку як його здатності в динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечувати надійність вкладів юридичних і фізичних осіб та своїх зобов'язань з обслуговування клієнтів [49, с. 176].

Ж.М. Довгань вважає, що фінансову стабільність банківської системи слід розуміти як здатність банківської системи підтримувати необхідний рівень основних фінансових індикаторів, зберігати стійку рівновагу, покривати за рахунок власних коштів можливі банківські ризики та витрати, що пов'язані з ними в умовах несприятливого зовнішнього середовища [42].

Загалом, при абстрагуванні від об'єкта дослідження стабільність слід вважати характеристикою динаміки протікання будь-яких процесів, тоді як стійкість – реакцією на збурення. У загальному розумінні будь-яка система може бути стабільно стійкою та стабільно нестійкою. В той же час, коли мова

йде про фінансову стійкість та фінансову стабільність, розмежування цих понять втрачає економічний сенс, оскільки фінансова стабільність стає характеристикою вже не тільки динаміки, а й фінансової здатності підтримувати цю динаміку, що фактично наближує її за змістом до фінансової стійкості. Таким чином, звуження сфери дослідження до фінансової складової робить ці категорії характеристиками одно і того ж самого об'єкта. Поняття ж «надійність» та «ефективність» відносно банківської системи слід вважати похідними від фінансової безпеки, які уточнюють різні її прояви: ефективність – результат функціонування банківської системи, який характеризується перевищенням доходів над видатками, а надійність – спроможність виконати взяті на себе зобов'язання (рис. 1.1).

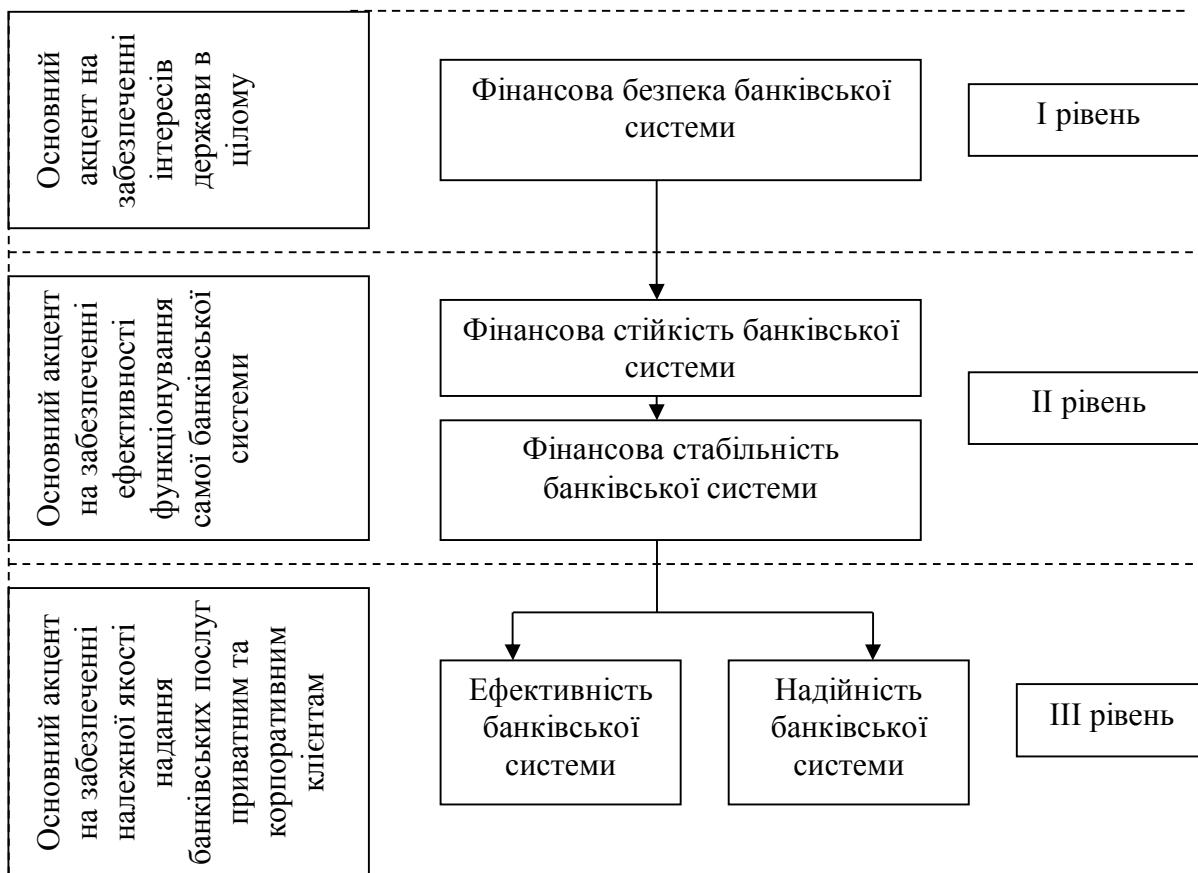

Рис. 1.1. Ієрархія понять «фінансова безпека», «фінансова стійкість», «фінансова стабільність», «ефективність» та «надійність» банківської системи [39, с. 277]

Отже, стабільність варто розглядати як здатність певної системи функціонувати не порушуючи власну структуру та зберігати рівновагу.

Незважаючи на те, що на перший погляд стабільність є статистичною та інертною категорією, насправді вона є динамічною, оскільки характеристики стабільності мають зберігатися у часі та проходити поступове пропорційне зростання, відповідно до умов загальної тенденції (економічної, фінансової, технологічної, інвестиційної) [41 с. 374].

В той же час, досить цікавим є той факт, що стійкість, незважаючи на те, що в більшості випадків її можна відобразити у системі певних абсолютних показників, є по суті відносною категорією, оскільки аналіз рівня стійкості та взагалі справедливості такого аналізу можливі за умови порівняння однієї системи з іншою, попереднього та теперішнього стану однієї системи, динамічної зміни такого стану. Саме в результаті таких операцій можливе справедливе встановлення рівня стійкості об'єкта (системи) [41, с. 374].

Звідси можна зробити висновок, що фінансова стабільність є більш широким поняттям і має на увазі, що система функціонує у стані рівноваги. У той же час під фінансовою стійкістю розуміють властивість системи повертатися до стану рівноваги після припинення впливу факторів, що вивели її з цього стану. Фінансова стабільність передбачає рівновагу фінансової системи, фінансова стійкість – лише прагнення до рівноваги, а рівновага можлива тільки за відсутності негативних впливів.

Крім того, провівши аналіз економічної літератури з даної проблематики можна сказати, що категорія «стійкість» часто трактується в залежності від контексту, використання аналітичних методів та рівня систем, які розглядаються. У працях українських та зарубіжних вчених категорія «стійкість» часто ототожнюється з такими категоріями як «стабільність», «рівновага», «надійність».

Так, А.Ю. Юданов вважає, що ознакою стійкості є стабільність як здатність перебувати в привілейованому, відносно менш уразливому становищі під час криз та здатність їх переборювати. І.В. Ларіонова [80, с. 34-36] розглядає стійкість як поняття, яке базується на стабільності, тобто здатності

протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом тривалого періоду часу.

Таким чином, етимологія терміна «стійкість» базується на постійності стану, сталості певних параметрів. У більш широкому розумінні цей термін означає здатність системи виконувати свої функції всупереч дії ендогенних та екзогенних факторів. Стійкість банку залежить від багатьох аспектів його діяльності й має складну структуру. Головними її елементами є: капітальна стійкість, комерційна стійкість, функціональна стійкість, організаційно-структурна стійкість та фінансова стійкість банку. Найбільша увага приділяється фінансовій стійкості банків, тому що саме вона характеризує підсумки банківської діяльності, його ресурси, капітал, доходи та витрати, прибутки та збитки.

Варто зазначити, що деякі науковці вважають, що ототожнення стійкості з такими економічними поняттями, як стабільність, платоспроможність та ліквідність не витримує ніякої критики. Оскільки, надійність банку є складовою фінансової стабільності, яка у свою чергу свідчить про наявність певних умов для ефективного використання ресурсів протягом тривалого періоду. Платоспроможність можна виокремити як складову частину показника фінансової стійкості банку [74, с. 44].

Отже, фінансова стійкість, і стабільність повинні бути не лише короткочасними досягненнями банків, а й стратегією їхнього розвитку. Належний рівень фінансової стійкості банків є відображенням їх високоефективного функціонування, достатнього нарощування фінансових ресурсів та раціонального управління ними.

На думку В.В. Коваленко, стійкість – це комплексна характеристика. З позиції методології це означає, що управління стійкістю банківської системи слід розглядати з урахуванням взаємозв'язку трьох основних рівнів: перший рівень – об'єднання з економікою в цілому та її регіональних сегментів; другий рівень – взаємозв'язок стійкості окремого банку зі стійкістю банківської системи в цілому як цілісного управління; третій рівень – з позиції окремого

банку як структурного елемента банківської системи. Отже, стійкість – це макроекономічна характеристика як усієї банківської системи, так і окремого банку як складового елемента даної системи [61, с. 23].

Ми погоджуємось з даною думкою та вважаємо за необхідне більш детально розглянути сутність фінансової стійкості як банківської системи, так і сутність фінансової стійкості банку зокрема.

Аналіз економічної літератури, присвяченої характеристиці змісту поняття “стійкість банківської системи” і проблемам її забезпечення, дозволяє зробити висновок, що незважаючи на часте застосування, його визначення наводять достатньо рідко. Так, на думку одних дослідників, “под устойчивостью банковской системы и качеством функционирования коммерческого банка следует понимать практическую способность, двигаясь в конкретный период времени, минимально отклоняться от оптимальной траектории движения во многомерном пространстве” [118, с. 14]. Але в цьому випадку виникає проблема визначення ступеня фактичного відхилення в поточний проміжок часу від попереднього періоду. В. Вербенська зазначає, що “у найбільш широкому розумінні стійкість банківської системи – це її здатність під дією певних ендогенних або екзогенних дестабілізуючих чинників (шоків) в умовах динамічної та структурної нестабільності за рахунок внутрішніх сил уникати масового банкрутства фінансових інституцій з метою виконання своїх функцій з перерозподілу ресурсів у економіці в не меншому обсязі, ніж до впливу зазначених чинників” [14, с. 53].

У роботі С. Ільясова наводиться наступне визначення: “экономическая система (в том числе и банковская) функционирует устойчиво по определенному параметру, если отклонение данного параметра не превышает допустимой величины, а помехи могут быть компенсированы в определенных пределах” [54, с. 30]. При цьому необхідно погодитись з висновком автора про доцільність дослідження сфери стійкості, що являє собою певну систему параметрів, вихід за межі якої переводить систему зі стійкого стану в нестійкий.

На думку Г. Фетісова, стійкість банківської системи – це “такий комплексний позитивний стан, який характеризується розвитком якісних параметрів її діяльності і діяльності окремих її елементів у взаємодії з інтересами економіки” [14, с.52]. У наведених визначеннях поняття “стійкість банківської системи” знайшла відображення така його характеристика, як здатність підтримувати параметри функціонування в певних межах, незважаючи на вплив різноманітних дестабілізуючих факторів. Проте неврахованою залишається належність банківської системи до складних нелінійних систем, що визначає їх стійкість.

В. Живалов зазначає, що стійкість банківської системи визначається “... устойчивостью ее отдельных элементов: системообразующих крупных банков с разветвленной филиальной сетью, региональных кредитных организаций и т.д.” [14, с. 53]. На нашу думку, для переходу від розгляду поняття “стійкість банківської системи” до поняття стійкості банку в першу чергу, необхідно враховувати системні якості, наявність яких свідчить про те, що характеристика банківської системи значно ширша і складніша, ніж сума характеристик тих банків, що діють в її межах.

Отже, для характеристики поняття стійкості банківської системи необхідно враховувати її структурну стійкість і наявність самоорганізації, а саме це поняття може означати здатність системи повертатися в рівноважний стан, незважаючи на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, базуючись на: структурній стійкості; здатності до самоорганізації; підтримці стійкості банків, що входять до системи, та управлінському впливі центрального банку країни. Стійкість банківської системи можна розглядати як форму руху і як стан банківської системи, а також здатність відновлювати цей стан після певних кризових моментів (спаду в економіці, фінансової кризи тощо). Стійкість банківської системи як форма руху є її динамічною характеристикою, за якою не тільки адекватно і ефективно виконуються її функції і призначення в економіці, але і одночасно відбувається розвиток всіх її елементів, тобто їй властиві не разові позитивні зміни, не тимчасові успіхи у функціонуванні або

тимчасова стабілізація, не успіхи окремих банків (навіть найбільших), а динамічний розвиток всіх елементів. Стійкість банківської системи – це такий стан банківської системи, при якому реалізується сутність і призначення банківської системи в економіці, адекватно і ефективно виконуються її функції, а також забезпечується здатність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від безпечних параметрів, викликаних дією кризових моментів (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки).

Ю. С. Масленченков зазначає, що фінансова стійкість банку характеризує стан кредитної установи в ринковому середовищі, яке забезпечує цілеспрямованість його руху в сьогоденні та прогностичній перспективі [87, с. 25]. С. А. Святко та Р. І. Міллер визначають фінансову стійкість як складову характеристику фінансової стабільності, його надійності, показниками якої є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку [70, с. 194]. Н. О. Крейніна трактує поняття фінансової стійкості банку як одну з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів [70, с. 194].

Е. Герасимова зазначає, що під стійкістю банку розуміється “...состояние устойчивого развития, не просто погашение всех внешних и внутренних воздействий, а гибкое реагирование на них, с тем чтобы не столько предотвращать, сколько умело использовать новые обстоятельства, свойства и отношения для саморазвития системы “Банк” [26, с. 11].

В. Коваленко зазначає, що “під стійкістю банку слід розуміти здатність останнього виконувати на заданому суспільством рівні притаманні йому функції і роль в економіці незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, які перешкоджають їх здійсненню. Отже, стійкість банку – це його здатність виконувати свої обов’язки перед клієнтами, кредиторами і вкладниками, забезпечувати потреби в короткостроковому і довгостроковому кредитуванні в умовах впливу змінюваних зовнішніх і внутрішніх факторів” [61, с. 16]. Таку точку зору підтримує і Г. Фетісов. Поняття стійкості банку, як

він вважає, з економічної точки зору необхідно розглядати в значенні його стійкої рівноваги або стабільності. Отже, стійкість банку – це його здатність насамперед виконувати свої зобов'язаннями перед клієнтами, кредиторами і вкладниками і забезпечувати потреби в короткостроковому та довгостроковому кредитуванні в умовах мінливих зовнішніх та внутрішніх факторів. В. Живалов дає наступне визначення стійкості банку: “Устойчивость коммерческого банка – это способность банка в динамичных условиях рыночной среды четко и оперативно выполнять свои функции, обеспечивать надежность вкладов юридических и физических лиц и своих обязательств по обслуживанию клиентов” [61, с. 26].

У визначенні стійкості банку автор говорить про надійність кредитної установи, а саме про те, що стійкий банк повинен “обеспечивать надежность вкладов и своих обязательств по обслуживанию клиентов”. Це вносить певне протиріччя в його оцінку стійкості банку. Надаючи розгорнуте визначення, В. Живалов вважає її економічною категорією. На нашу думку, для цього відсутні достатні підстави. Право вважатися економічною категорією мають такі суспільні відносини, які виражають особливу внутрішню визначеність. Водночас необхідно зауважити, що банки та їх операції розвиваються в міру розвитку економіки, і якщо обсяг промислових та торгівельних операцій зменшується, то це викликає і зменшення грошових потоків, які проходять через банки, зменшення обсягів депозитів, розрахункових, валютних операцій тощо. Тому банк, який знизив ділову активність в умовах економічного спаду, можна вважати стійким банком. На наш погляд, стійкість банку – це якісна динамічна характеристика, що передбачає забезпечення його цілісності та здатності виконувати свої функції у процесі адаптації до зовнішнього середовища при стабільному зростанні фінансових показників, незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів.

Значна увага дослідженню фінансової стійкості банківських установ та банківської системи в цілому приділяється фахівцями Національного банку України.

Забезпечення стійкості банківської системи передбачає уточнення теоретичних засад її формування; дослідження чинників, що зумовлюють стійке функціонування банківського сектору; визначення реального рівня забезпечення стійкого розвитку сукупності банківських інститутів; розробку й реалізацію комплексу заходів, спрямованих на дотримання належних кількісних та якісних параметрів такої стійкості [11, с. 72].

В результаті проведених узагальнень можна зробити висновок, що стійкість є макроекономічною характеристикою всієї банківської системи та окремого банку як складового елемента даної системи. В економічній літературі існують різні підходи до забезпечення фінансової стійкості банківської системи, які можна розглядати як на мікрорівні через забезпечення фінансової стійкості банку, так і на макрорівні через забезпечення фінансової стійкості банківської системи. Усі визначення можна узагальнити в рамках двох підходів (табл. 1).

Перший підхід [16, с. 40-43; 61, с. 8] заснований на забезпеченні фінансової стійкості банківської системи на макрорівні. Прихильники першого підходу під фінансовою стійкістю банківської системи розуміють здатність системи трансформувати банківські ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.

Прихильники другого підходу розглядають забезпечення фінансової стійкості банківської системи на мікрорівні через підтримку фінансової стійкості банку, як складової банківської системи. Фінансову стійкість банку визначають як одну з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів та оцінюють за допомогою показників фінансового стану, серед яких показники фінансової стабільності, надійності, стійкості, ділової активності, ліквідності та ефективності управління.

Проведене дослідження показало, що в економічній літературі домінує підхід до забезпечення фінансової стійкості банківської системи на основі її підтримання в окремих банках.

Таблиця 1

Підходи до трактування категорій «фінансова стійкість банківської системи» та «фінансова стійкість банку»

Автор	Визначення
Підхід 1. Визначення категорії «фінансова стійкість банківської системи»	
Васькович І.М. [16, с. 40-43]	Фінансова стійкість банківської системи — якісна і кількісна характеристика здатності системи трансформувати банківські ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів
Коваленко В.В. [61, с. 8]	Під фінансовою стійкістю банківської системи слід вважати її здатність у динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів та своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою забезпечення фінансової безпеки держави
Підхід 2. Визначення категорії «фінансова стійкість банку»	
Віплінський В. [18, с. 49]	Фінансова стійкість банку — критерій для суб'єктів банківського аналізу, але значно важливішим для них є перспективна фінансова стійкість банку. Перспективна фінансова стійкість — ймовірність того, що фінансові можливості банку протягом певного часу будуть відповідати певним критеріям
Водоп'янова Н.О. [23, с.11]	Фінансова стійкість банку — певний стан структури активів та пасивів банку, що впливають на платоспроможність банку
Крейніна М.Н. [50, с. 324]	Фінансова стійкість банку — одна з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів
Масленченков Ю.С. [87, с. 25]	Фінансова стійкість банку характеризує стан кредитної установи в ринковому середовищі, яке забезпечує цілеспрямованість його руху в сьогоденні і прогностичній перспективі. Залежить від відповідності господарської діяльності нормативним узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових стійкості
Пантелєєв О.П. Халява С.П. [100, с. 33]	Фінансова стійкість банку — своєрідне перевищення доходів над витратами. Ознакою фінансової стійкості насамперед є стабільність джерел доходу банку
Святко С.А., Міллер Р.І.	Фінансова стійкість банку — складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку
Склеповий І. Є. [119, с. 142]; Шелудько Н.М. [128, с. 101]	Фінансова стійкість — це інтегральна характеристика спроможності банку як і системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища
Шиллер Р.І. [130, с. 38-40]	Фінансова стійкість банку — виражає узагальнюючу результативність усіх складових його стійкості і вимірюється системою показників, насамперед, обсягом і структурою власних ресурсів, рівнем прибутковості, нормою прибутку на власний капітал, встановленими показниками ліквідності, мультиплікативною ефективністю власного капіталу, обсягом створеної доданої вартості тощо

На фінансову стійкість банківської системи впливає безліч факторів, які залежно від якісних характеристик їх впливу мають як позитивне так і негативне значення. Вони поділяються на фактори-стимулятори та фактори-дестимулятори. До стимуляторів відносяться фактори, високі значення яких бажані з економічної точки зору й свідчать про сприятливі умови для підвищення рівня конкурентоспроможності банку. До дестимуляторів належать фактори із протилежними якостями. Однак, внаслідок орієнтації банків на обслуговування певних цільових сегментів ринку банківських послуг, одні й ті самі фактори можуть виступати як стимулятори, так і дестимулятори. Виокремлення серед факторів стимуляторів і дестимуляторів, а також їх якісна оцінка, являються невід'ємними складовими забезпечення стійкості банківської системи [91, с.159].

На думку В. Рисіна на зменшення рівня фінансової стійкості вітчизняних банків можуть впливати наступні фактори: зниження якості банківських активів; втрата довіри з боку вкладників, що підтверджується фактом відтоку депозитних коштів; істотне падіння курсу національної валюти; зниження ліквідності; зменшення капіталізації банків; скорочення ресурсної бази банків; зростання процентних ставок; збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів; складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках та зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків. До зазначених факторів В.В. Коваленко [61, с. 6] додає наступні: високі ризики кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників; зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися в попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи [91, с. 159].

І.В. Васькович подав ширший перелік внутрішніх факторів, а саме: адекватність капіталу банку, якість активів банку, рівень рентабельності, ліквідність балансу банку, кваліфікація кадрів, місія банку, стратегія банку та якість банківського менеджменту [16, с.41]. Необхідно відзначити, що фактори, які впливають на фінансову стійкість комерційного банку, не можуть бути водночас показниками чи характеристиками фінансової стійкості, оскільки фактор не може впливати сам на себе. З урахуванням різноманітних факторів, які висвітлені в працях, внутрішні та зовнішні фактори можна віднести до певних блоків, кожен з яких відображатиме особливості впливу на фінансову стійкість комерційного банку (рис.1.2).

Таким чином, можна виділити наступні фактори, що впливають на фінансову стійкість банківської системи: стан стабільності фінансових ринків; частка неповернутих і пролонгованих кредитів, прострочених відсотків у кредитних портфелях; дотримання обов'язкових економічних нормативів; рівень довіри до банківської системи; обсяг і механізм рефінансування; присутність іноземного капіталу; наявність чи потенційна можливість фінансових криз тощо [20, с. 42].

Дані фактори необхідно розглядати у комплексі, як єдину систему, що обумовлюватиме можливості ефективного функціонування банку в динамічному економічному середовищі.

Функціонування фінансово стабільного банку значною мірою залежить від теоретичного виокремлення та узагальнення принципів його діяльності. Так, на думку О. Л. Малахової та Р.В. Михайлюк основними принципами забезпечення фінансової стійкості банків є: принцип задовільності фінансового стану, який передбачає, по-перше, дотримання банком чинних економічних нормативів та резервних вимог, встановлених НБУ та іншими органами влади й управління; по-друге, відповідність фінансових показників, не віднесених до нормативних, рекомендованому рівню згідно з вітчизняним та світовим досвідом; по-третє, відповідність фінансового стану банку

загальноекономічному стану країни загалом та особливостям грошового, фондового, валютного, страхового та інших ринків, зокрема [84, с. 17].

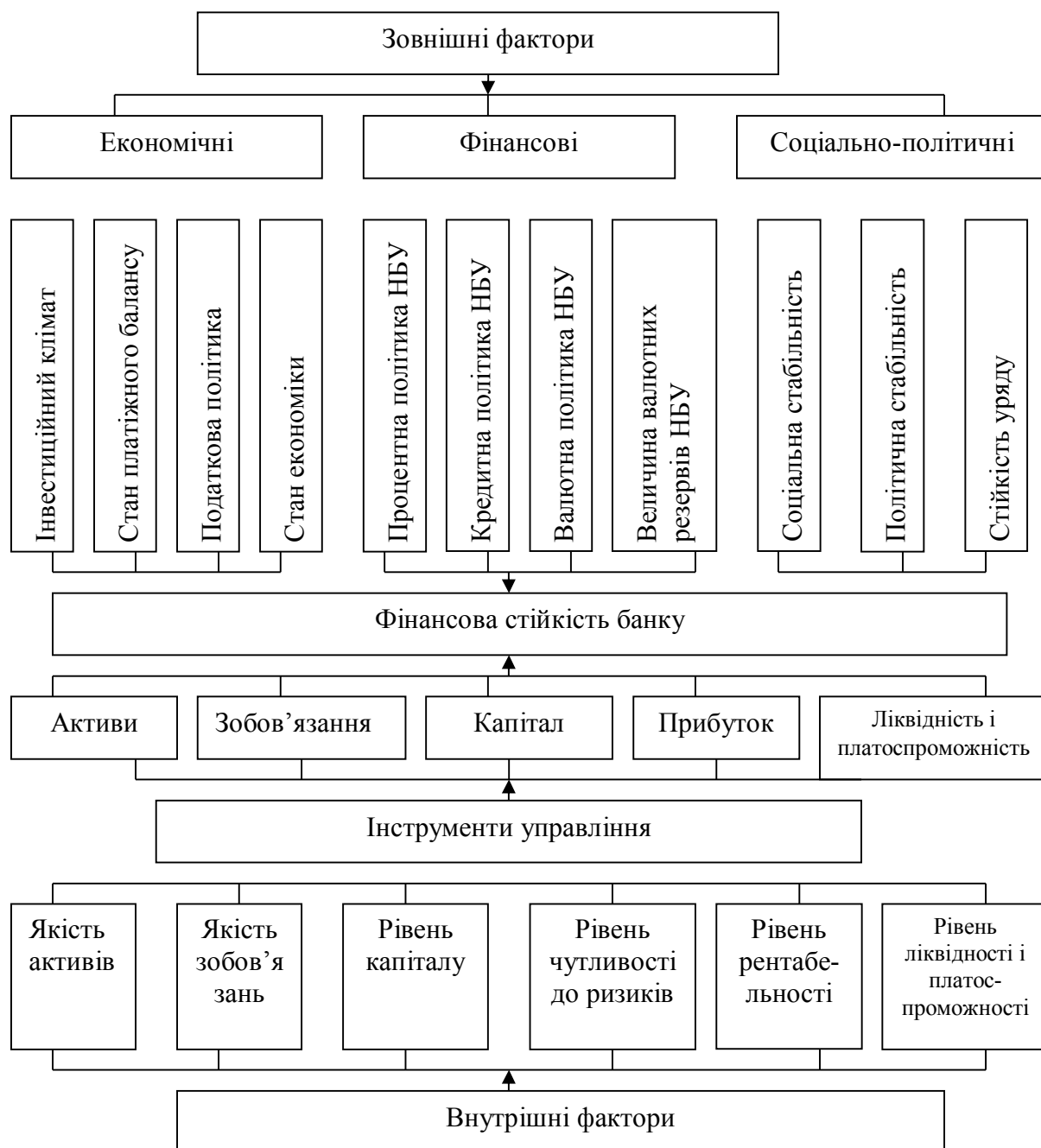

Рис. 1.2. Фактори, що забезпечують фінансову стійкість банку [91, с. 161]

Принцип наявності мети, політики та стратегії, котрі забезпечують прогресивний розвиток банку. Успішне функціонування банку тісно пов'язане із наявною стратегією. Сформульовані в рамках політики та стратегії пріоритети банку, його головна мета та цілі повинні забезпечувати спрямування банку щодо забезпечення ефективного його функціонування на грошовому ринку.

Принцип правової досконалості. Діяльність банку має здійснюватись в рамках закону відповідно до діючих правових норм. Банк, що систематично або періодично порушує законодавство, не може класифікуватися як фінансово стабільний через наявність правових факторів ризику, санаційних і штрафних санкцій центрального банку та інших органів регулювання та нагляду.

Принцип виваженості соціально-кадрової політики передбачає компетентність керівництва та персоналу, високий професіоналізм, досвід роботи, наявність освіти відповідного фахового спрямування. Кадрова політика має включати адекватну систему заохочення та відповідальності, з одного боку, для стимулювання належного виконання своїх обов'язків та попередження недбалого ставлення до них - з іншого.

Принцип структурної та функціональної мобільності. Сучасні умови господарювання характеризуються постійною нестабільністю. Для адекватної реакції на трансформацію зовнішнього середовища внутрішня будова банку повинна відрізнятися високою гнучкістю та адаптованістю.

Принцип технічної озброєності передбачає застосування новітніх технічних та технологічних досягнень для покращення роботи банку. Сучасні стандарти господарювання вимагають від банків забезпечення швидкості, надійності, точності розрахунків, мінімізації втрат при виправленні помилок, індивідуального підходу до клієнтів, скорочення операційних та трансакційних витрат.

Принцип сприятливості зовнішнього середовища. Оскільки комерційні банки є тією ланкою економіки, що обслуговують розподільчі та перерозподільчі процеси в економіці, традиційно вважається, що країна, котра характеризується політичними потрясіннями, економічною нестабільністю не здатна забезпечити сприятливі умови функціонування фінансово стійких банків [84, с.18-20].

Отже, чітке дотримання на практиці та організована відповідно до зазначених принципів робота комерційного банку сприятиме його фінансовій стабілізації.

1.2. Механізм забезпечення фінансової стійкості банківської системи

Одним з завдань даного дослідження є побудова механізму забезпечення стійкості банківської системи. Узагальнимо існуючі підходи та на їх основі запропонуємо власний підхід до побудови механізму забезпечення стійкості банківської системи.

Під економічним механізмом мається на увазі сукупність організаційних структур і конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізують економічні закони, здійснюється процес відтворення [51, с.24]. У зв'язку з цим, на наш погляд, доцільно визначати механізм впливу на стійкість банківської системи як складну систему, що включає необмежену кількість вбудованих механізмів.

Основою будь-якого механізму є організаційно-структурна складова, а саме його об'єкт та суб'єкт. Проведемо дослідження об'єктів та суб'єктів, що входять до складу механізму забезпечення стійкості банківської системи.

Специфіка стійкості банківської системи полягає в тому, що, з однієї сторони, її можна розглядати як об'єкт (виходячи з поняття «механізм забезпечення стійкості банківської системи»), з іншої – вона являє собою базову характеристику банківської системи, без якої неможливе її функціонування, а параметри стійкості банківської системи є цільовими при здійсненні процесу управління її розвитком.

Стійкість банківської системи як об'єкт є складною, оскільки на неї впливає значна кількість різноспрямованих факторів (пункт 1.2 даного дослідження), що виключає прямий управлінський вплив на неї. Це призводить до того, що процес забезпечення стійкості банківської системи має опосередкований характер: для забезпечення стійкості банківської системи вплив здійснюється не на неї безпосередньо, а на певний фактор або підсистему, що породжує загрозу втрати стійкості банківської системи.

У якості об'єкту можуть виступати як окремі компоненти банківської системи – банки, інші кредитні організації, банківська інфраструктура, – так і банківська система в цілому, що досліджується на загальнонаціональному та

регіональному рівнях. Також при визначенні об'єкту управління необхідно обов'язково враховувати те, що механістичне об'єднання банків та інших елементів не утворює банківську систему, яка продукує синергетичний ефект та має здатність до самоорганізації.

Основні характеристики організаційно-структурної складової механізму забезпечення стійкості банківської системи наведені на рис. 1.3.

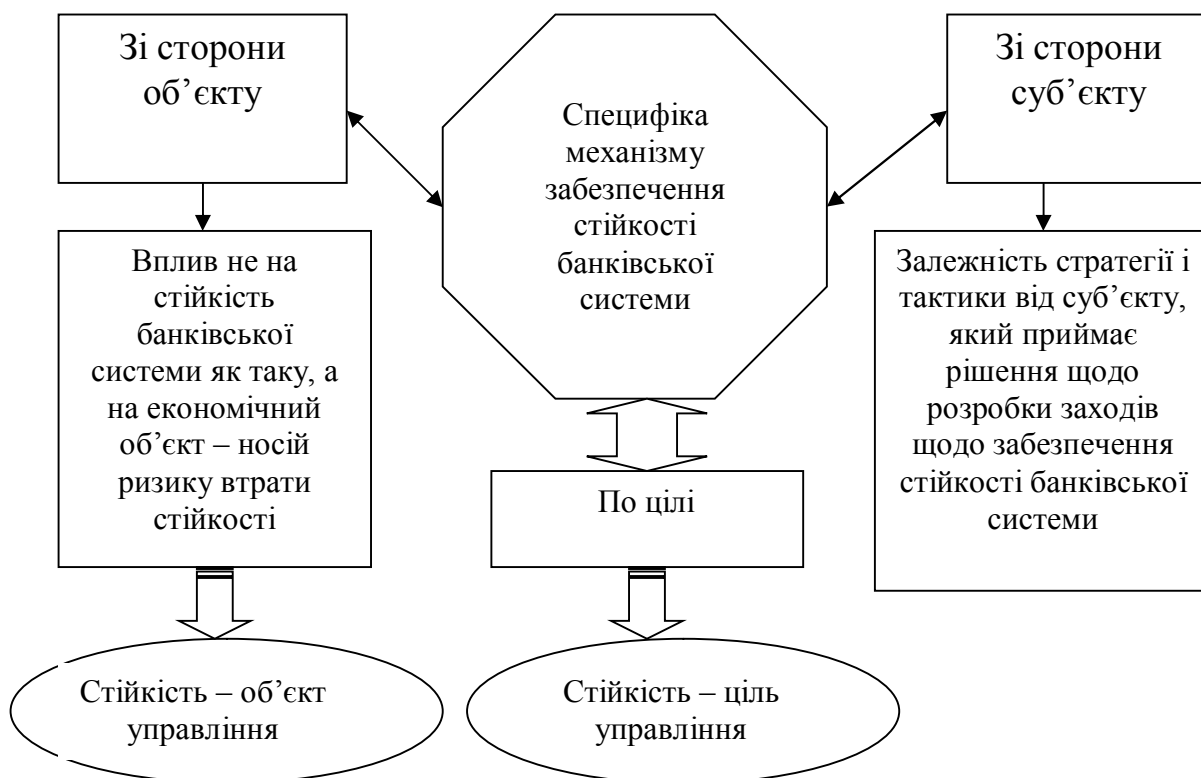

Рис. 1.3. Характеристика стійкості банківської системи як об'єкту [51, с. 24]

Невід'ємною складовою механізму забезпечення стійкості виступають суб'єкти, які за допомогою різноманітних інструментів забезпечують розвиток банківської системи за заздалегідь визначеною траєкторією з урахуванням цілей розвитку держави та виконанням базової умови – забезпечення її стійкості.

Суб'єктів забезпечення стійкості банківської системи відповідно до прийнятого у роботі підходу пропонуємо класифікувати наступним чином:

1. Внутрішні по відношенню до системи

– органи спеціального управління, діяльність яких спрямована на забезпечення стійкості окремих банків і банківської системи в цілому.

Побудова системи органів спеціального управління банківською системою визначається сукупністю факторів, різноманіття яких надає кожній з них визначену національну специфіку. Як правило, виділяють чотири основні моделі організації нагляду та регулювання банківської діяльності [61, с. 15].

Перша модель базується на законодавчому закріпленні за центральним банком виключних повноважень в сфері регулювання та нагляду за банківською діяльністю. Друга модель, яку називають «змішаною», представлена країнами, де функції нагляду і контролю виконуються спеціалізованими органами за безпосередньою участю центрального банку і міністерства фінансів. Третя модель характеризується тим, що нагляд за банківською діяльністю здійснюється спеціалізованими органами в тісній взаємодії з міністерством фінансів при опосередкованій участі центрального банку. Четверта модель об'єднує країни, що прийняли законодавчі рішення про створення мегарегулятора на ринку фінансових послуг. Майже в усіх з них функції нагляду відокремлені від центральних банків.

Незалежно від того яким чином побудована система спеціальних органів управління банківською системою та як вони вбудовані в систему органів державного управління, їх діяльність спрямована на забезпечення стійкості банківської системи.

– менеджмент комерційних банків, спрямований на підтримання достатнього рівня стійкості банку, що передбачає розробку внутрішніх методик аналізу і оцінки стійкості банку та розробку заходів, спрямованих на її підвищення.

Банки мають внутрішньобанківську підсистему управління ризиками, що включає: Загальні збори акціонерів; Спостережну раду банку з відповідними профільними комітетами; Правління банку як основний виконавчий орган, що забезпечує реалізацію прийнятих рішень у сфер управління ризиками; Ревізійну комісію та службу внутрішнього аудиту як основні контролюючі органи;

профільні комітети (кредитний, тарифний, комітет з управління активами і пасивами тощо); службу ризик-менеджменту та інші структури, що задіяні в процесі ідентифікації, оцінки, мінімізації та контролю ризиків банку [58, с.142].

Зовнішні по відношенню до системи включають державні органи загальної компетенції, діяльність яких прямо чи опосередковано:

- впливає на стійкість банківської системи в цілому;
- пов'язана з впливом на діяльність центрального банку;
- впливає на стійкість окремих комерційних банків.

Необхідність окремого виділення цих органів пов'язана з тим, що забезпечення стійкості банківської системи не можна розглядати відокремлено від забезпечення економічної, насамперед фінансової безпеки держави, значний вплив на які реалізується саме за допомогою органів загальної державної компетенції. Від того, наскільки стратегія розвитку банківської системи пов'язана зі стратегією розвитку економіки країни, в кінцевому підсумку залежатиме її стійкість.

В узагальненому вигляді взаємодія суб'єктів механізму забезпечення стійкості банківської системи представлена на рис. 1.4.

В якості основних функцій суб'єктів механізму забезпечення стійкості можна назвати:

- формування механізму забезпечення стійкості на основі принципу узгодженості з зовнішнім середовищем та стратегією розвитку економіки країни;
- координація механізму, заснована на принципі узгодженості функціонування всіх основних складових механізму;
- регулювання механізму, що базується на основі своєчасного коригування його управлінського і аналітичного інструментарію.

Відповідно до зазначеного вище, функціонування керуючої підсистеми у складі механізму забезпечення стійкості визначають наступні принципи:

– принцип адаптивності, що дозволяє проводити активне чи пасивне пристосування до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов функціонування банківської системи;

– принцип нових задач, що визначає відкритість механізму забезпечення стійкості банківської системи для суттєвих змін зовнішнього чи внутрішнього середовища і забезпечує підтримку його адаптивних якостей;

– принцип динамічної стабільності, який забезпечує еволюційний розвиток банківської системи в межах визначеної стадії або фази циклу її розвитку з урахуванням фази розвитку економічної системи держави.

Рис. 1.4. Суб'єкти механізму забезпечення стійкості банківської системи [51, с. 25]

Перераховані вище принципи формують основні функції механізму забезпечення стійкості банківської системи, до яких відносяться:

- цільова функція, що характеризує постійність і узгодженість цілей функціонування механізму забезпечення стійкості банківської системи залежно від цілей розвитку банківської та економічної системи держави;
- аналітична функція, що передбачає оцінку, прогнозування і аналіз рівня розвитку банківської системи, визначення стадії і фази циклу її розвитку;
- управлінська функція, що передбачає розробку і прийняття рішень по забезпеченню стійкості банківської системи, що відповідають сформованим зовнішнім умовам і визначеним внутрішнім обмеженням;
- організаційна функція, що забезпечує ефективне функціонування механізму забезпечення стійкості банківської системи на основі підпорядкування (співпорядкування, взаємозв'язку) суб'єктів управління, уточнення їх функціональних обов'язків і компетенцій;
- контрольна функція, яка дозволяє своєчасно виявляти різноманітні відхилення від заданих цільових установок, планових параметрів і критеріїв стійкості банківської системи за допомогою розробки і впровадження ефективної системи моніторингу та контролю [51, с. 26].

В узагальненому вигляді функціональна складова механізму забезпечення стійкості банківської системи наведена на рис. 1.5.

Реалізація даних функцій залежно від ієрархічного рівня суб'єктів управління отримує визначену специфіку, але в основі їх покладено базові функції, що наведені вище.

Так, діяльність органів управління загальної компетенції, насамперед, передбачає:

- реалізацію цільової функції шляхом розробки нормативних документів, у тому числі стратегії та шляхів реалізації економічної політики держави, визначення концепції розвитку банківської системи, її цільових орієнтирів в контексті забезпечення економічного зростання в державі.
- реалізацію організаційної функції шляхом визначення засад побудови органів спеціального управління банківської системи, їх кількості, підпорядкованості тощо;

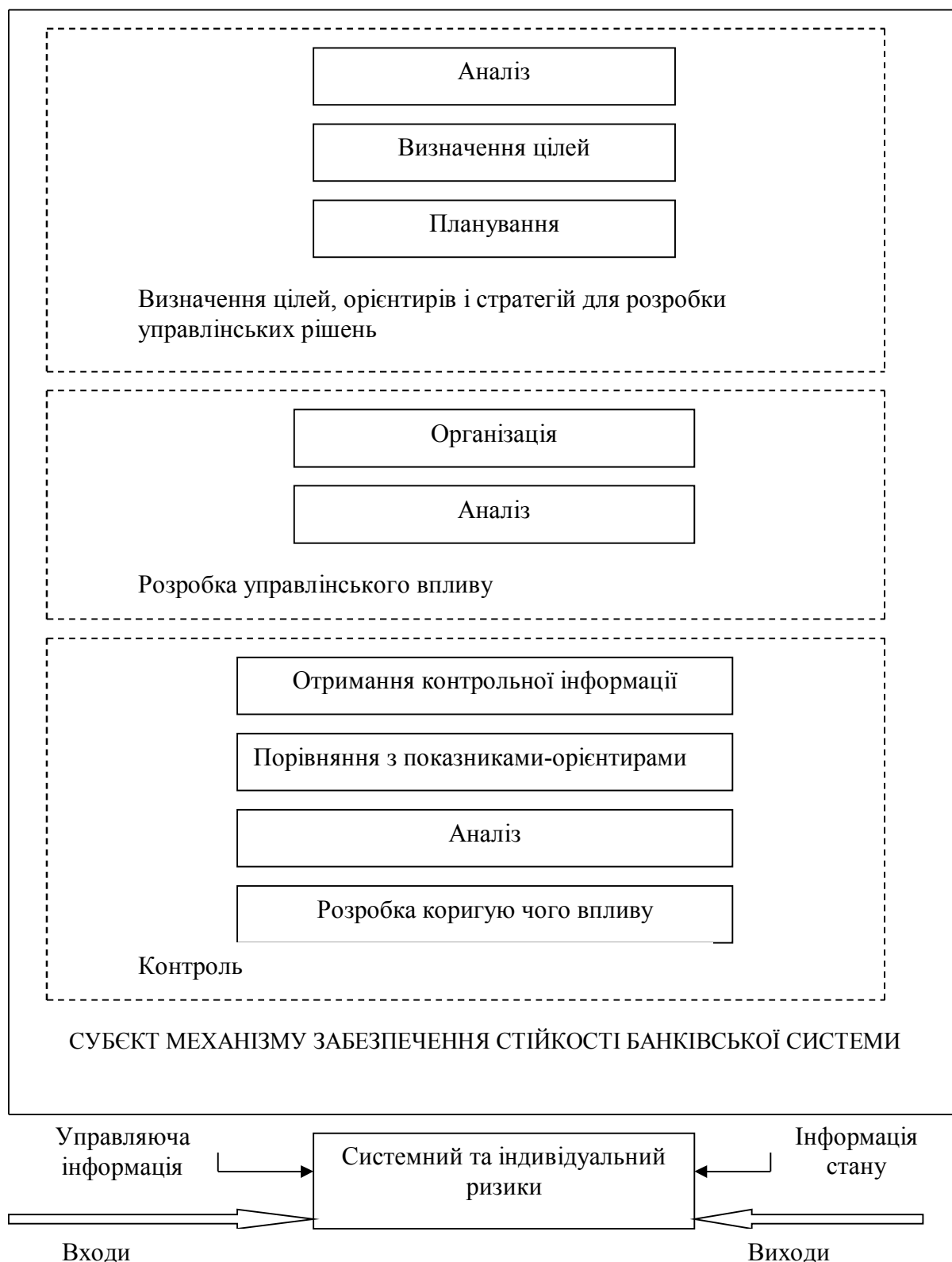

Рис. 1.5. Функції механізму забезпечення стійкості банківської системи [51, с. 27]

– реалізація контрольної функції здійснюється шляхом побудови ефективної системи контролю за органами спеціального управління

банківською системою. Діяльність спеціальних органів управління передбачає реалізацію основних функцій забезпечення стійкості, які були визначені вище:

- реалізація цільової функції передбачає розробку нормативних документів, у тому числі стратегії та шляхів реалізації грошово-кредитної політики, стратегії розвитку банківської системи, визначення цільових орієнтирів діяльності банківської системи, обумовлених вимогами підтримки її стійкості.

- реалізація управлінської функції здійснюється шляхом застосування інструментів банківського регулювання;

- аналітична функція передбачає формування інформаційної бази та розробку відповідних аналітичних моделей, що забезпечують оцінювання стійкості банківської системи, інформування зацікавлених осіб, державних органів і комерційних банків про результати аналізу;

- організаційна функція реалізується шляхом побудови системи нагляду і регулювання діяльності банків, їх підпорядкованості та взаємозв'язку між ними (пряма реалізація) та шляхом впливу на побудову організаційно-управлінської структури банків (вимоги до керівництва, до базових структур з управління ризиками, до складу Спостережної ради банку; сертифікація внутрішніх аудиторів тощо);

- реалізація контрольної функції здійснюється шляхом побудови ефективної системи банківського нагляду [65].

Діяльність менеджменту банку в системі забезпечення його стійкості передбачає:

- реалізацію цільової функції шляхом розробки системи планів (стратегічних, тактичних та оперативних) за всіма напрямками діяльності банку, що включають систему цілей відповідного ієрархічного рівня та сукупності заходів, що здійснюються органами управління для досягнення поставлених цілей. Стійкість у даному випадку розглядається як базове обмеження при розробці системи планів, і, водночас, як невід'ємна характеристика діяльності банку, без якої неможливе його функціонування.

– реалізацію управлінської функції що здійснюється шляхом застосування відповідного інструментарію, що забезпечує реалізацію цілей, поставлених перед банком на плановий період часу. Як правило, це різноманітний набір інструментів мінімізації ризиків, що супроводжують всі напрямки діяльності банку. Їх вибір та комбінація визначається загальною схильністю банку до ризику («апетитом до ризику») та загальною стратегією його розвитку на плановий період часу.

– реалізацію аналітичної функції шляхом формування інформаційної бази та розробки відповідних аналітичних моделей, що забезпечують оцінювання зовнішніх умов функціонування банку, які впливають на його стійкість; оцінювання внутрішніх умов діяльності банку та рівня ризиків, які він приймає на себе в своїй діяльності; оцінювання стійкості банків-контрагентів тощо. Результати діяльності використовуються як на етапі розробки планів, так і в процесі поточного моніторингу та контролю за діяльністю банку, а також в ході підсумкового аналізу та контролю за діяльністю банку за певний звітний період.;

– організаційна функція реалізується шляхом побудови організаційної та управлінської структури банку, яка забезпечує ефективне управління ним;

– реалізація контрольної функції здійснюється шляхом побудови ефективної системи контролю за діяльністю банку та передбачає злагоджену взаємодію спостережної ради банку, служби внутрішнього аудиту, органів ризик-менеджменту та інших структур, які в підсумку забезпечують стійкість банку [49, с. 175].

Розглянемо більш детально окремі складові, що формують загальний механізм забезпечення стійкості.

Основою механізму забезпечення стійкості банківської системи в якості цільової підсистеми виступає стратегія її розвитку на певний період.

Досліджуючи механізм управління цілями забезпечення стійкості банківської системи, потрібно зазначити, що банківська система, яка є частиною фінансової системи, знаходиться під взаємним впливом її складових.

Тому для визначення обґрунтованих цілей забезпечення стійкості, в першу чергу, має бути визначена стратегія розвитку фінансової системи в цілому.

Стратегія забезпечення стійкості банківської системи повинна визначатися на рівні державних органів загального управління (профільних міністерств), оскільки вся система, спрямована на забезпечення стійкості, повинна діяти в єдиному режимі, підпорядковуватися загальним правилам і працювати на реалізацію раніше розробленого стратегічного плану розвитку економічної та фінансової системи країни. Тому забезпечення стійкості банківської системи повинно здійснюватися в рамках єдиної стратегії і бути спрямованим на вирішення основних задач [49, с. 176].

В стратегії розвитку банківської системи, як правило, зазначаються цілі і задачі, які визначені перед нею на даному етапі, основні напрямки політики центрального банку в сфері банківського регулювання і нагляду, засади грошово-кредитної політики, а також визначаються конкретні заходи щодо реалізації поставлених цілей зі строками та виконавцями.

Відповідно до класичного підходу прийнято виділяти довгострокову стратегію розвитку банківської системи, яка має характер концепції та визначає загальні цілі банківської системи, і як правило, розробляються на тривалу перспективу (10 і більше років).

Реалізація довгострокової стратегії забезпечує досягнення постійно діючої мети – побудови такої банківської системи, яка б сприяла довгостроковому економічному зростанню країни та її фінансовій безпеці.

В рамках довгострокової стратегії розвитку банківської системи можлива розробка середньострокової стратегії, яка має по відношенню до неї підпорядкований характер. Цілі та завдання середньострокових стратегій розробляються в рамках загальних цілей стратегії довгострокового розвитку за основними напрямками функціонування банківської системи та можуть виражатися в кількісних та якісних показниках [45, с. 150].

Середньострокові цілі розробляються на визначний стратегією період відповідно до ситуації на національному та світових фінансових ринках. До них можуть відноситися:

- забезпечення стійкості банківської системи;
- забезпечення прозорості (транспарентності) банківської системи;
- підвищення конкурентоспроможності банківської системи тощо.

Відповідно до мінливих умов зовнішнього середовища та внутрішніх характеристик банківської системи розробляється відповідний комплекс короткострокових оперативних цілей, реалізація яких сприятиме досягненню середньострокових цілей, які відповідають тактичному рівню управління, та, в кінцевому підсумку, сприятиме забезпеченню стійкості банківської системи в довгостроковій перспективі.

Підсумовуючи зазначене вище, слід зауважити, що стратегія розвитку банківської системи (як середньо-, так і довгострокова) визначає всі аспекти її функціонування, встановлюючи її цілі і методи їх досягнення в довгостроковій перспективі. Тому саме вона визначає особливості побудови механізму забезпечення стійкості банківської системи. Взаємозв'язок між стратегією розвитку банківської системи і механізмом забезпечення її стійкості проявляється не тільки в тому, що перша визначає другий, але і у наявності зворотного зв'язку, а саме: вибір того чи іншого варіанту побудови механізму забезпечення стійкості банківської системи може вимагати певного коригування зазначеної стратегії чи попереднього урахування певних ризиків втрати стійкості при її розробці.

Важливою складовою механізму забезпечення стійкості банківської системи є критерії досягнення стратегічних цілей.

З економічної точки зору стійким необхідно вважати розвиток суспільства, що демонструє економічне зростання, в тому числі валового внутрішнього продукту, національного доходу, промислового виробництва і інвестицій. Ці показники здійснюють суттєвий вплив на стійкість банківської

системи, опосередковано вони свідчать про ефективність діяльності кредитних інститутів.

Однак загальноекономічні показники не можуть бути показниками стійкості банківської системи, вони виступають лише факторами, що здійснюють вплив на її стан і розвиток. Більш точно можуть охарактеризувати ступінь стійкості банківської системи показники динаміки її розвитку у порівнянні з макроекономічними показниками. Найбільш вживаними критеріями виступають наступні:

- співвідношення сукупних активів банківської системи до ВВП;
- співвідношення регулятивного (балансового) капіталу до ВВП;
- співвідношення кредитів до ВВП;
- співвідношення депозитів фізичних осіб до ВВП;
- динаміка частки активів банківського сектора у ВВП по відношенню до рівня монетизації економіки;
- рівень концентрації банківської системи.
- співвідношення іноземної сукупної банківської позиції до сукупного капіталу банківської системи:
- частка кредитного портфеля в активах.
- показники індексів економічної свободи та конкурентоспроможності, які стосуються розвитку банківської системи [81].

Банківська система як носій ризику витрати стійкості складається зі значної кількості елементів, що впливають на її стійкість, при цьому вони мають і інший вплив на її характеристики.

Сукупність характеристик банків та інших установ, що входять до складу банківської системи, формують її стійкість, яка одночасно виступає і об'єктом управління, і її ключовою властивістю. Важливою якістю елементів, що формують банківську систему, є створення синергетичного ефекту, що проявляється в збільшенні або зменшенні рівня системного ризику банківської системи в цілому у порівнянні з індивідуальним ризиком (ризиком окремого банку).

Потрібно зауважити, що вплив на банківську систему являє собою ієрархічний процес, у відповідності до якого суб'єкт вищого ієрархічного рівня передає інформацію підпорядкованим йому рівням (залежно від загальної структури органів управління банківською системою та комерційним банком) про необхідні дії, які сприятимуть реалізації поставленої мети, в результаті чого банківська система буде змінюватися у визначеному для неї напрямку.

У процесі управління стійкістю банківської системи завдяки керівному впливу будуть змінюватися характеристики, що її визначають. Відповідно, змінені значення характеристик стійкості повинні передаватися суб'єкту управління відповідної ієрархії, для того щоб управління здійснювалось на основі принципу зворотного зв'язку. Суб'єкт управління відповідного ієрархічного рівня обробляє отриману інформацію, порівнює її з цільовими/нормативними характеристиками і на її основі реалізує наступний управлінський вплив.

Тому для побудови комплексного механізму забезпечення стійкості банківської системи необхідна система збору і обробки інформації про системний та індивідуальні ризики, основою якої є механізм діагностики, що базується на системі вимірювачів ризику.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

При розгляді банківської системи, як об'єкту дослідження, її необхідно розглядати в процесі розвитку, який визначається безліччю умов і чинників зовнішнього і внутрішнього характеру. Іншими словами, розвиток банківської системи обумовлений комплексом процесів, що відбуваються у зовнішньому середовищі і комплексом процесів в самій банківській системі та середовищі, яке її оточує. Таке розуміння банківської системи дозволяє визначити, що стійкість банківської системи забезпечується в тому числі і стійкістю банків, як складових даної системи.

Поглиблено теоретичні засади щодо визначення сутності поняття «стійкість банківської системи». Для характеристики поняття стійкості банківської системи необхідно ураховувати її структурну стійкість і наявність самоорганізації, а саме поняття стійкості банківської системи може бути охарактеризоване як здатність системи повертатися в рівноважний стан, не зважаючи на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, базуючись на структурній стійкості; здатності до самоорганізації; підтримці стійкості банків, що входять до системи та управлінському впливу центрального банку країни.

Стійкість банківської системи країни можна розуміти як єдину базу забезпечення своєчасного і безперешкодного переміщення вартостей у межах національної економіки. Вона забезпечується, по-перше, достатньою кількістю високоліквідних коштів (обсягом грошової маси в обігу); по-друге, надійністю (безперебійністю) функціонування платіжних систем, ефективною організацією розрахунків; по-третє, загальною охоплення системою нагляду комерційних банків, що здійснюється центральним банком та контролюючими органами; по-четверте, стабільністю головних макроекономічних показників національної економіки.

Стійкість банківської системи можна розглядати як форму руху і як стан банківської системи, а також здатність відновлювати цей стан після певних кризових моментів (спаду в економіці, фінансової кризи тощо).

До умов стійкості банківської системи, які формуються на макрорівні, можна віднести макроекономічну стабільність, яка досягається шляхом проведення ефективної грошово-кредитної політики, та ринкову інфраструктуру. Серед зовнішніх факторів виокремлюються стабілізаційна політика, виконання економічних меж кредитування потреб держави, формування грошового обороту грошовими активами.

Серед умов стійкості банківської системи, які формуються на рівні системи, слід виділити: забезпечення ліквідності системи, капіталізація та захист інтересів кредиторів та вкладників.

Забезпечення стійкості потрібно розглядати як специфічну складову в системі управління розвитком банківської системи. Необхідність обґрунтування цього твердження пов'язана з тим, що стійкість банківської системи є основою її ефективного функціонування. При цьому забезпечення стійкості банківської системи є окремим завданням управління її розвитком та може бути розглянуто і як самостійний механізм.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1. Методи оцінювання фінансової стійкості

Для забезпечення стійкості та стабільної роботи банківської системи в умовах динамічного розвитку і відповідних змін основних показників її діяльності виникає необхідність проведення діагностики банківського сектору. При цьому аналіз повинен забезпечувати вирішення питання визначення поточного і прогнозування майбутнього стану фінансів банківського сектору, вирішення завдань підтримки прийняття управлінських рішень.

Аналітична система повинна становити невід'ємну частину системи управління банківською системою і забезпечувати вирішення завдань управління банком та банківською системою.

Сучасна банківська система для забезпечення ефективної та стійкої фінансової роботи повинна мати на озброєнні відповідну аналітичну систему, основними завданнями якої є:

- 1) оцінка поточного стану банківської системи з метою визначення сценаріїв, які призводять до порушення її фінансової стійкості;
- 2) розробка стратегій управління, які забезпечують максимізацію його прибутку на заданому проміжку часу [107].

Таким чином, метою управління банківською системою є максимізація прибутку за наявності обмежень з боку забезпечення фінансової стійкості його діяльності.

Діагностика банківської системи повинна базуватися на таких напрямках:

- визначення стійкості банківської системи на поточний час та на прогнозовану перспективу;
- оцінка ефективності виконання функцій банківською системою в економіці;
- визначення чинників, які спричиняють дестабілізацію банківської системи на поточний час, середньо- та довгострокову перспективу [121, с. 60].

Діагностика стійкості банківської системи повинна здійснюватися під час проведення моніторингу стійкості банківської системи. Варто відзначити, що різноманітними та недосконалими є також підходи до моніторингу фінансової стійкості банків у практиці макроекономічного регулювання.

В.І. Міщенко та інші автори вважають, що банківський нагляд визначається як «моніторинг процесів, що мають місце у банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме: створення нових банків та їх установ, діяльності банків, реорганізації та ліквідації банків» [89, с. 12].

Методологічний апарат моніторингу, розроблений Л. Бальцерович та О. Корнієнко [5, с. 121], передбачає засоби вимірювання, систему реалізації моніторингу (збір, зберігання, обробку й розповсюдження отримуваної інформації), закріплення його статусу на законодавчому рівні.

Достатньо повно висвітлено моніторинг фінансової стійкості банківської справи у монографії В. Коваленко, де зазначається, що «фінансовий моніторинг банківської системи є частиною наглядових функцій центрального банку. Основна його мета – забезпечення органів державного управління і банківської системи інформацією, що відображає результати діяльності банківської системи та вплив чинників, які визначають стійкість банківської системи» [63, с. 215].

Основними завданнями фінансового моніторингу є такі:

- збір і накопичення інформації, які відображають основні показники економічного розвитку країни у контексті динамічного розвитку банківської системи;
- збір і накопичення інформації, які відображають діяльність банківської системи;
- аналіз і прогноз показників фінансової стійкості національної банківської системи;
- оцінка системних ризиків банківської системи;
- виявлення і оцінка ступеня впливу основних чинників, які визначають стійкість банківської системи;

— оцінка ефективності заходів, які здійснюються у межах державного регулювання банківської системи [121, с. 59].

На думку Тимошенко О. з метою забезпечення ефективного функціонування системи моніторингу стійкості банківського сектору повинні виконуватися такі принципи:

1. принцип наукового обґрунтування використання у процесі моніторингу методик, що визначає необхідність постійного вдосконалення методичного забезпечення моніторингу стійкості банківської системи. Слід зазначити, що на сьогодні не існує єдиного, загальновизнаного методологічного підходу до оцінки стійкості банківського сектору;

2. моніторинг стійкості банківської системи повинен здійснюватися безпосередньо у банківській системі України в цілому та в регіонах країни – відповідно до регіональних банківських секторів. Зазначений принцип передбачає врахування специфічних рис розвитку регіональних банківських систем. Зазначені відмінності передбачають нерівномірність впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на стійкість банківських структур у різних регіонах;

3. моніторинг стійкості банківської системи повинен базуватися на принципі неперервності, який означає, що робота, пов'язана зі збором і оцінкою інформації, проводиться постійно, а не періодично;

4. принцип зіставлення вихідних даних і результативних показників моніторингу. Він означає, що вихідні дані, які утворюють інформаційну базу моніторингу стійкості банківської системи, повинні бути зіставлені на різних відрізках часу. Для цього необхідно забезпечувати постійні форми звітності банківських установ і суб'єктів господарювання економіки. Крім того, повинна забезпечуватися можливість однозначної інтерпретації вихідних даних моніторингу, тобто результативних показників стійкості банківської системи.

5. принцип доступності висновків і результатів моніторингу свідчить про необхідність розгляду та обговорення документально зафіксованих висновків моніторингу всіма зацікавленими користувачами інформації про банківську систему [151, с.60-61].

Слід зазначити, що при проведенні оцінки фінансової стійкості необхідно розглянути питання інформаційного забезпечення – інформаційну базу та інформаційні потоки.

Основою інформаційної бази банківської системи для визначення індикаторів фінансової стійкості є дані агрегованих фінансових звітів про прибутки та збитки і балансів банків, що відображають їх фінансовий стан та використовуються для визначення напрямів їх розвитку. При складанні зазначених вище аналітичних форм доцільно спиратися на запропонований МВФ підхід, пристосовуючи його до особливостей вітчизняного обліку та звітності, а також специфічних для України потреб аналізу, що враховуватиме стратегічні напрями розвитку банківського сектору.

Домінуючими при визначенні впливу на фінансову стійкість банку є стійкість бази капіталу та бази ресурсів, що забезпечують надійність, платоспроможність і ліквідність банківської установи. При цьому важливим виступає дотримання банками ряду нормативів, установлених НБУ.

Використовуючи інформаційну базу, формується система індикаторів фінансової стійкості – критичних точок, досягаючи яких, кількісні зміни породжують якісний стрибок, що змінює фінансову стійкість.

За дослідженнями фахівців МВФ, Світового банку та центральних банків окремих країн світу, індикатори фінансової стійкості поділяють на дві взаємодоповнювані групи: кількісні, які базуються на розрахунках, та якісні, що базуються на експертних оцінках [127, с. 89].

Система індикаторів фінансової стійкості дає можливість оцінити якісний стан банківської системи, її чутливість до впливу зовнішніх і внутрішніх шоків. Відповідно до показників інформаційної бази, індикатори поділяють на макроекономічні, індикатори агрегованих фінансових звітів і балансів банків та мікроекономічні індикатори.

За визначенням МВФ, індикатори фінансової стабільності (стійкості) (FSI) – «індикатори поточного фінансового здоров'я та міцності фінансових установ країни та їх контрагентів – корпорацій та домогосподарств. Вони

включають як агреговану інформацію окремих установ, так і індикатори, що характеризують ринки, на яких функціонують фінансові установи.... Нова галузь економічної статистики, що відображає внутрішні та зовнішні взаємозв'язки фінансової системи» [85, с.341]. Відзначимо, що в зарубіжних дослідженнях під терміном «фінансова стабільність» або «фінансова стійкість» в цьому контексті слід розуміти стабільність (стійкість) саме фінансової системи.

Перелік ІФС для України був розроблений НБУ за рекомендаціями МВФ, хоча на практиці останній передбачає компіляцію та поширення країнами всього 40 індикаторів фінансової стійкості, а саме, 25 індикаторів для сектору депозитних корпорацій і 15 індикаторів для клієнтів сектору депозитних корпорацій [56].

Таким чином, з одного боку, з повною інформацією аналізу фінансової стабільності банківської системи «пересічним» банківським клієнтам можливо ознайомитися лише на веб-сторінці сайту МВФ, при чому вона також не має оперативного характеру. З іншого боку, певний рівень розкриття оперативної інформаційної прозорості банківської системи на даний час надають в основному лише рейтингові агенції, а не головний регулятор України. Для прикладу, в період розгортання кризових явищ міжнародною рейтинговою агенцією Standart & Poor's та Агенцією фінансових ініціатив було оприлюднено результати дослідження інформаційної прозорості 30 найбільших банків України, активи яких становлять 80% банківського сектору за критеріями структури власності, корпоративного управління, фінансової та операційної інформації тощо. За їх дослідженнями середній показник інформативності банківської системи України склав всього 41% при аналогічному показнику 10 найбільших банків світу 78,5% [6, с.384]. Загалом оцінка фінансової стійкості банківської системи України проводиться за такими основними індикаторами (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Звітна форма та довідкові дані з компіляції індикаторів фінансової стійкості [85, с. 344]

Група	Індикатори	Грудень 2011	Грудень 2012
Базові індикатори			
Достатність капіталу	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	18,90	18,06
	Співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів	13,99	13,77
	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	25,76	36,03
Якість активів	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	14,73	19,82
	Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів	98,23	98,41
Прибуток і рентабельність	Норма прибутку на активи	-0,74	0,44
	Норма прибутку на капітал	-5,01	2,92
	Співвідношення процентної маржі до валового доходу	63,07	64,15
	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	68,26	61,45
Ліквідність	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	18,65	22,15
	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	94,73	90,28
Чутливість до ринкового ризику	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	8,41	2,50
Рекомендовані індикатори			
Достатність капіталу	Співвідношення капіталу до активів	14,76	15,03
	Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу	164,46	172,91
Якість активів	Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів	98,23	98,41
Прибуток і рентабельність	Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу	5,12	3,71
	Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат	38,91	41,32
	Спред між ставками за кредитами та депозитами (базисні пункти)	567	485
	Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (базисні пункти)	2900	4494
Ліквідність	Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських)	61,19	69,80
Чутливість до ринкового ризику	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів	42,13	37,66 19,22
	Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань	49,76	6,85

Слід зауважити, що вказані індикатори фінансової стійкості НБУ недостатньо оперативно виявляють фінансові ускладнення банківського сектора. Як свідчить практика, несвочасне виявлення таких проблем призводить до неадекватного та запізненого реагування національного регулятора.

Окрім того, незважаючи на наявність певних позитивних оцінок, більшість показників – індикаторів фінансової стабільності, запропонованих МВФ та використовуваних у розвинених країнах світу неспроможні адекватно відобразити таку складну і внутрішньо суперечливу категорію, як стабільність фінансового сектору в нашій країні. Це спричинено довільним використанням фінансових показників без урахування конкретних умов розвитку економічних процесів і взаємозв'язків між окремими показниками.

Моніторинг та аналіз індикаторів дозволяють сформулювати висновки про існуючі показники та ймовірність виникнення відхилень розвитку банківської системи, розробити пропозиції щодо застосування інструментів управління банківським сектором. Чутливість індикаторів фінансової стійкості до впливу зовнішніх і внутрішніх шоків визначається за допомогою стрес-тестування. Відповідно до підходу МВФ, під загальносистемним стрес-тестом розуміється комплекс аналітичних інструментів, що застосовуються з метою визначення ключових ризиків фінансово-економічної системи шляхом отримання цифрової оцінки впливу надзвичайних, але цілком вірогідних, макро- та мікроекономічних шоків як на фінансову систему загалом, так і на окремі сектори та ринки. Як зазначено Комітетом з проблем світової фінансової системи, тести оцінюють вплив певної надзвичайної ситуації на фінансову систему, а не вірогідність появи цієї ситуації. Таким чином, у результаті стрес-тестування можна отримати прогностичну інформацію щодо фінансових втрат банківської системи від шоків впливів [73].

Інформаційні потоки в системі моніторингу стійкості банківської системи пов'язують між собою організації та інститути, які надають первинну інфор-

мацію для аналізу, центри обробки інформації та кінцевих користувачів інформації.

Актуальним питанням організації системи моніторингу є її методичне забезпечення. У цьому процесі повинен використовуватися широкий спектр математичного інструментарію: моделі на основі класичних методів математичної статистики, сучасні методи математичного моделювання і статистики, динамічні моделі на основі системи рівнянь і похідних, моделі системного аналізу, дискретної математики, теорії ігор. Оскільки одним із завдань моніторингу стійкості банківського сектору є оцінка системних ризиків, необхідно також широко використовувати сучасні прийоми та інструменти ризик-менеджменту [11, с. 73].

Дискусійним питанням методичного забезпечення системи моніторингу стійкості банківської системи залишається питання вибору оціночних показників (індикаторів). Зазначені показники характеризують галузь стійкості банківської системи, перехід за межі якої буде оцінюватися як прояв нестабільності, нестійкості. Розглянемо основні підходи до вибору індикаторів стійкості банківської системи, які існують у вітчизняній та зарубіжній практиці.

У зв'язку з тим, що в останні роки значно збільшилося число системних криз фінансових систем окремих країн, наслідки яких впливають на розвиток світового фінансового простору, міжнародні органи регулювання прийняли рішення про необхідність розробки індикаторів, які спроможні не тільки кількісно оцінити стійкість фінансової, у тому числі й банківської системи, а й передбачати ймовірність виникнення небезпечних ситуацій. Міжнародний валютний фонд (МВФ) спільно зі Світовим банком ініціював розробку таких показників у межах програми оцінки фінансового сектору FSAP (Financial Sector Assessment Programmer) [60].

Слід зазначити, що рекомендований МВФ перелік показників фінансової стійкості достатньо повно оцінює діяльність комерційних банків з точки зору їх мікроекономічної ефективності.

При цьому слід зазначити, що наскільки недослідженою та відкритою є проблема визначення поняття фінансової стійкості, настільки ж різноманітними та недосконалими є методики оцінювання її в практичній діяльності.

Основна група показників фінансової стійкості дає змогу оцінити надійність функціонування банківської системи. Показники відібрані на підставі методики аналізу CAMELS, що включає шість компонентів: достатність капіталу, якість активів, якість управління, дохідність/прибутковість, ліквідність, чутливість до ринкових ризиків. Проведений спеціалістами Міжнародного валютного фонду аналіз свідчить, що показники основної групи використовуються майже в усіх країнах світу, незалежно від особливостей регулювання та нагляду за банківською сферою [61, с.108].

Однією з найбільш розвинених систем дистанційного моніторингу фінансової стійкості банківської системи є заснована Банком Італії у 1993 р. методика "PATROL", яка, окрім визначення її поточного стану, також імітує вплив таких зовнішніх шоків, як несподіваний вплив депозитів, зростання питомої ваги пролонгованої заборгованості клієнтів [58, с. 143].

Основним джерелом інформації виступає регламентація звітності банків, на основі якої розраховується п'ять компонентів: достатність капіталу, прибутковість, якість кредитів, організація, ліквідність [84, с. 56].

Іншим прикладом дистанційного аналізу фінансової стійкості банківської системи є французька рейтингова система Organization and Reinforcement of Prevention Action (OREP), яка використовує бази даних Банку Франції і банківської комісії, результати інспекційних перевірок банків, дані зовнішніх аудиторів [21]. У зазначеній системі розраховується чотирнадцять показників, які поділяють на п'ять груп: пруденційні коефіцієнти (капітал, ліквідність), балансова і позабалансова діяльність (якість активів і кредити), ринковий ризик, доходи, якісні критерії (держателі акцій, управління і внутрішній контроль) [88, с. 235].

Слід зазначити, що рейтинговий підхід вимагає достатньо глибокої інформації про діяльність банківських установ, яку можна отримати на підставі проведених перевірок. Крім того, рейтингові системи оцінюють теперішній стан банківської системи. Щоб виявити проблемні банки, використовують дані, отримані на конкретний період часу.

На обмеженість методу рейтингового аналізу звернули увагу російські вчені А.Д. Шеремет і Г.М. Щербакова: «Рейтинги є потужним засобом формування громадської думки про діяльність кредитних установ, який іноді помітно впливає на рівень їх фінансового стану. Проте рейтинг – це аналіз, до того ж не комплексний аналіз, а всього лише експертний спосіб визначення місця того чи іншого банку серед інших кредитних установ за обмеженим набором показників» [129, с. 36].

З метою моделювання стану фінансової стійкості банківської системи у деяких дослідженнях запропоновано визначення і враховування критеріальної точки зміни рівня фінансової стійкості. Для дослідження критеріальної точки зміни рівня фінансової стійкості використовувалися методи непараметричної статистики та модель динамічного нормативу.

Теоретичні й методичні засади формування моделі динамічного нормативу розробили російські вчені Н.М. Погостинська та Ю.А. Погостинський, які застосували методи непараметричної статистики для аналізу фінансового стану підприємства за даними звітності.

Заслуговує на увагу запропонована методика аналізу фінансової стійкості банків за допомогою динамічного нормативу Л. Примостки [110, с. 41-42]. Основні елементи методики побудови динамічного нормативу такі: система інтегральних показників – сукупність значимих співвідношень (коефіцієнтів, індексів, аналітичних моделей, сукупності індикаторів), які комплексно характеризують кожну із складових фінансової стійкості банків (ліквідність, платоспроможність, надійність, фінансовий стан); динамічний норматив – сукупність показників, упорядкованих за ознакою міри їх динаміки (зокрема темпів чи індексів зростання або приросту) так, що підтримка цього порядку в

реальній діяльності банків забезпечує кращі, порівняно з попереднім періодом, результати; нормативна або еталонна модель – формалізований опис бажаного стану банків, здійснений за допомогою впорядкованого ряду індексів динаміки аналітичних показників, які характеризують процес розвитку банку.

Заслуговують на увагу дослідження О. Мертенса та Дж. Урги щодо застосування методики маржинального аналізу в процесі оцінки ефективності банківської системи, а також спроби формування інструментарію багатовимірного маржинального аналізу, реалізовані в технологіях аналізу середовища функціонування (АСФ-технологіях). В інших дослідженнях показники фінансової стійкості банків пропонується оцінювати за методикою побудови нейронових мереж, яка базується на використанні методів нелінійної апроксимації масиву багатовимірних даних; для аналізу динамічної активності банків рекомендується використовувати моделі стохастичної апроксимації; для графічної інтерпретації результатів аналізу – методи когнітивної графіки.

Узагальнення та аналіз існуючих підходів до розробки індикаторів стійкості банківського сектору дозволили структурувати їх таким чином.

По-перше, це індикатори, які оцінюють виконання банківською системою основних функцій на макроекономічному рівні. До зазначеної групи доцільно включати:

— показники динаміки розвитку банківського сектору (капітал, активи, кредити, депозити), співвідношення з макроекономічними показниками (ВВП, доходи населення) розвитку країни;

— динаміку питомої ваги активів банківського сектору у ВВП щодо рівня монетизації економіки;

— індекс перерозподілу ресурсів між контрагентами, індекс перерозподілу ресурсів за термінами, індекс трансформації ресурсів за термінами;

— показники стану розрахунків в економіці: структуру дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств і організацій, коефіцієнт монетизації економіки, обсяг картотеки за банківськими рахунками клієнтів, несплаченої у

разі відсутності коштів на кореспондентських рахунках банків, обсяг неоплаченої картотеки на кореспондентських рахунках банків.

По-друге, індикатори, за допомогою яких можна оцінити ефективність банківської системи (достатність капіталу, якість активів, дохідність та прибутковість, ліквідність, чутливість до ризику). До зазначеної групи доцільно також віднести такі показники: відношення великих ризиків до капіталу, відношення чистої відкритої позиції за акціями до капіталу. Банківської системи протистояти дії внутрішніх і зовнішніх чинників: рівень концентрації банків, залежність банківської системи від міжбанківських кредитів, питому вагу кредитного портфеля в активах, мультиплікатор розширення депозитної бази, питому вагу іноземного капіталу в банківській системі [95].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що створення системи моніторингу стійкості банківської системи є важливим стратегічним завданням, і насамперед це стосується органів банківського нагляду Національного банку України. На нашу думку, слід розробити окрему систему діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи, яка б надавала можливість оцінити розвиток банківської системи України як на регіональному, так і державному рівнях, з урахуванням макро- і мікроособливостей, що, у свою чергу, дасть змогу визначити антикризові заходи.[121, с. 62].

2.2. Аналітична оцінка фінансової стійкості банківських установ в Україні

Несприятливий розвиток процесів як у світовій економіці, так і в фінансовому секторі значною мірою позначився на довірі до банківської системи України, та як наслідок, і на фінансовій стійкості банків. Зниження рівня фінансової стійкості банків України викликане низкою проблем, а саме: недовірою клієнтів до банківських установ; високими ризиками кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; збільшенням кількості чинників, які визначають профіль ризиків. Серед таких ризиків – залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників,

збільшення обсягів кредитів приватному сектору; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися у попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; валютна дестабілізація і проблеми рефінансування банківської системи; політичне втручання в діяльність банківської системи.

Загалом зміни, що відбуваються останнім часом в економіці України, кардинально впливають на напрями і темпи розвитку банківської системи, яка набуває ознак динамічності та конкурентоспроможності. Цілком очевидно, що нині оцінка фінансової стійкості банків є пріоритетним завданням як державних органів, так і банків та комерційних організацій [85, с. 341]

Загалом фінансова стійкість банку характеризується показниками, які можна розділити на кілька груп: 1) показники, що базуються на структурі та достатності капіталу банку; 2) показники, що базуються на структурі залучених та запозичених коштів; 3) показники, що базуються на якості активів банку; 4) показники, що характеризують динаміку окремих складових активу та пасиву.

За допомогою цих показників можна оцінювати фінансову стійкість банку, однак кожен з них характеризує лише окремий аспект фінансової стійкості. За допомогою цих даних можна оцінити лише кількісні показники фінансової стійкості, які характеризують стан банку в минулому періоді і не дозволяють спрогнозувати його фінансову стійкість у майбутньому. Саме тому в наш час все більшої популярності мають набувати методики оцінки фінансової стійкості, які базуються не лише на розрахунку кількісних показників, але й на оцінці якісних, адже саме вони дозволяють надати оцінку середовищу, в якому працює банк [84, с. 121].

Важливим показником, що характеризує фінансову стійкість окремої банківської установи та банківської системи загалом, є банківські ресурси. Очевидне те, що від того, наскільки банки приділятимуть увагу формуванню своїх ресурсів, залежатиме спроможність цих установ здійснювати банківські операції та надавати послуги, а отже, фінансова стійкість як банку, так і

банківської системи загалом та її роль у економічних процесах перетворень і подальший розвиток економіки країни.

Формування оптимальних за складом ресурсів банківської установи, які б повною мірою задовольняли можливості банку в проведенні активних операцій - це складне багатофакторне завдання, для вирішення якого слід враховувати інтереси економіки країни в цілому, комерційного банку як суб'єкта економіки, клієнтів і персоналу банку. Їх інтереси здебільшого не співпадають, а відтак проведення такої роботи передбачає насамперед узгодження таких інтересів. Окрім того, необхідно зазначити, що формуючи ресурси банк повинен забезпечити досягнення оптимального співвідношення ліквідності, дохідності й ризику та інших цілей функціонування банківської установи.

Диверсифікація та оптимізація складу банківських ресурсів є необхідною складовою управління пасивами й активами та головною умовою успішного управління ліквідністю. До факторів, що впливають на ліквідність банку з боку його ресурсів, можна віднести наступні:

- 1) розмір і структуру власного капіталу банківської установи, обсяги сформованих спеціальних та резервних фондів у складі власного капіталу;
- 2) структуру залучених ресурсів банку з огляду на їх строковість та суб'єктність;
- 3) рівень чутливості залучених банківських ресурсів до зміни відсоткових ставок;
- 4) обсяги сформованих обов'язкових резервів за вимогами центрального банку;
- 5) можливості запозичення коштів на міжбанківському ринку, їх обсяги й терміни;
- 6) диверсифікація ресурсів за різними факторами впливу на них;
- 7) наявність сезонних або циклічних коливань рівня ресурсів банку;
- 8) наявність коштів на кореспондентському рахунку банку та в його касі;
- 9) обсяги платіжних потоків.

Метою будь-якої кредитної установи є передусім максимізація прибутку, оскільки за рахунок прибутків розширюють банківську діяльність, збільшують власний капітал, а також створюють позитивну репутацію, що сприяє припливу нових клієнтів й акціонерів, оскільки прибутковість банку є свідченням його надійного фінансового стану і вдалої економічної діяльності [6, 218-219].

Однак на сьогодні сучасний стан банківської системи України характеризується значним погіршенням фінансових результатів діяльності банків, наявністю банківських установ, що знаходяться на межі банкрутства чи перебувають у стадії ліквідації, значними обсягами неякісних активів, передусім — проблемних кредитів. Так, за результатами діяльності в 2009 р. банківська система країни зазнала збитків на суму 38,450 млрд. грн. Від'ємними є результати її діяльності і протягом 2010 і 2011 р. – 13,027 та 7,708 млрд. грн. відповідно. Станом на 01.01.2013р. доходи банківської системи склали 4,899 млрд. грн. (рис. 2.1).

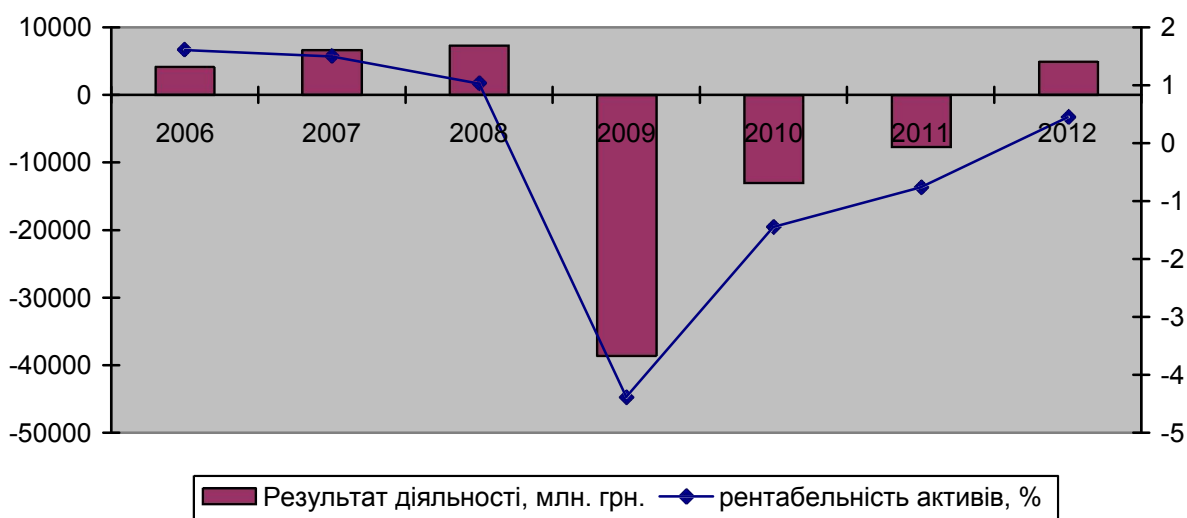

Рис. 2.1. Рентабельність активів та результат діяльності банків [96]

Упродовж 2009 р. шість банків припинили діяльність, три було націоналізовано. В першому півріччі 2010 р. із Державного реєстру виключено ще три банки (два — у зв'язку з ліквідацією, один — з реорганізацією); у семи банків відкликано ліцензії на здійснення всіх банківських операцій. Загалом, якщо станом на 01.07.2010 р. у стадії ліквідації перебувало 18 банків, то станом на 01.03.2013р. – 23 банки. Упродовж 2009 року частка проблемних кредитів у

кредитному портфелі банків збільшилася в 3.88 раза і становила 9.36%, а за станом на 01.03.2010 р. недіючі кредити дорівнювали 102.918 млрд. грн., або 13.74% від валових кредитів банківської системи країни [1], що дає підстави говорити про кризовий стан її кредитної діяльності. На 01.03.2010 р. на кожну гривню власного капіталу банків припадало 0.29 грн. недіючих кредитів не покритих резервом під кредитні ризики [98]. Загалом, станом на 01.01.2013 р. прострочена заборгованість за кредитами становила 75,6 млрд. грн.

За таких умов наявність власного капіталу, адекватного обсягам і структурі активів та пасивів банків, набуває особливої актуальності. Отже, проаналізуємо динамку обсягів власного капіталу, зобов'язань та активів банківської системи (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні показники діяльності банків України [96]

Основні показники	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013
Кількість зареєстрованих банків	198	198	197	194	198	176
Кількість діючих банків	175	184	182	176	176	176
Частка іноземного капіталу, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5
Активи, усього	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192
Власний капітал	69578	119263	115175	137725	155487	169320
Зобов'язання банків	529818	806823	765127	804363	898793	957872
Результат діяльності банків	6620	7304	-38450	-13027	-7708	4899

Як свідчать дані НБУ, власний капітал банків в Україні на 01.01.2013 р. становив 169,320 млрд. грн.. Незначними є розміри власного капіталу відносно активів банків. Співвідношення між ними на 01.01.2010 р. становило 0.142, на 01.03.2012 р. - 0.145 [98].

Показник адекватності регулятивного капіталу для банківської системи України станом на 01.01.2013р. перевищував нормативне значення та становив 18,1 %, що свідчить про достатню капіталізацію банків (для порівняння, станом на 01.01.2008р. значення Н2 дорівнювало 13,9 %). Однак, варто зауважити, що

не винятковими є випадки, коли банки, щодо яких застосовано процедуру запровадження тимчасової адміністрації, виконували нормативи достатності регулятивного капіталу, що свідчить про недосконалість методики розрахунку цих нормативів регулювання банківської діяльності.

Звернемося докладніше до порядку і джерел формування власного капіталу, виходячи з яких розрізняють: сплачений зареєстрований статутний капітал; резервний фонд та інші фонди банку; нерозподілений прибуток; інший капітал (табл. 2.3) .

Таблиця 2.3

Склад і структура власного капіталу банків України [2]

Показники	01.01.2012	01.04.2012	01.07.2012	01.10.2012	01.01.2013
Статутний капітал	171865	174374	180490	174289	176239
Резервні та інші фонди	25919	25003	25521	32121	32335
Нерозподілений прибуток	-51552	-50717	-53845	-52976	-50947
Інший власний капітал	9256	13577	11610	12376	12570
Усього власного капіталу	155487	162236	163776	165810	170196

Як свідчать дані таблиці, основну частку власного капіталу банків за джерелами формування складає статутний капітал, який станом на 01.01.2013 р. складав 176239 млн. грн. або 103,6 % власного капіталу. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) станом на 01.01.2013р. становив – 50,95 млрд. грн. Порівню з значенням на початок 2012р., розмір непокритого збитку збільшився на 1,17% (0,6 млрд. грн.). Величина статутного капіталу станом на 01.01.2013р. порівняно з 01.01.2012р. збільшилася на 2,6% (4,37 млрд. грн.).

Важливість статутного капіталу для банку підтверджується тим, що загалом позитивна динаміка капіталу українських банків переважно забезпечувалася завдяки такій його складовій, як статутний капітал (рис. 2.2).

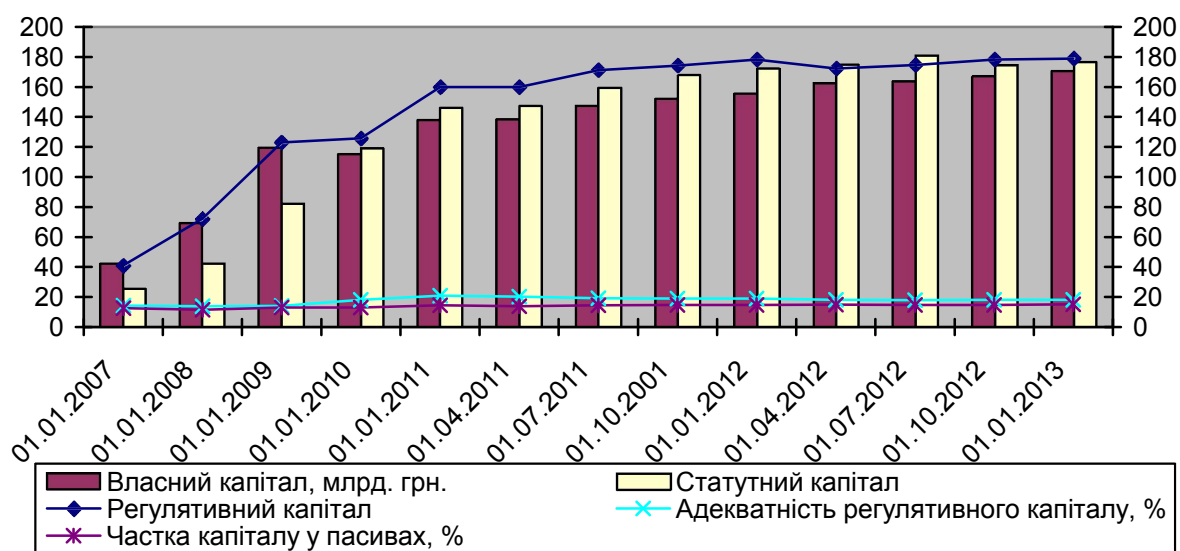

Рис. 2.2. Динаміка основних показників власного капіталу [96]

Сукупний статутний капітал банківської системи за станом на початок 2013 року сформовано більш як на половину зі статутного капіталу групи найбільших банків, тоді як частка участі у цьому процесі великих, середніх і малих банків коливається в межах 9-16%.

Протягом IV кварталу 2012 року 17 банків збільшили статутний капітал на загальну суму 2,125 млрд. грн. (табл. 2.4): з 1-ї групи - 2 банки на суму 644,5 млн. грн. (30,3% від загальної величини, на яку збільшили статутний капітал банки України), з 2-ї групи - 1 банк на 500,0 млн. грн. (23,5%), решта - 13 банків 4-ї групи на 980,1 млн. грн. (46,13%). Нарощення статутного капіталу банками перших 2-х груп здійснено з метою розширення масштабів діяльності. Банки 4-ї групи здебільшого нарощували статутний капітал з метою виконання законодавчо встановлених вимог щодо мінімального розміру статутного та регулятивного капіталів.

Сукупний обсяг власного капіталу банків залишається меншим за статутний капітал, що пояснюється значною збитковістю банків за підсумками 2009 – 2011 рр. Власний капітал банківської системи України за півріччя зріс на 6,6 млрд. грн. і за станом на 01.07.2012 року становив 162,0 млрд. грн. Слід зазначити, що збільшення обсягу статутного капіталу банків з початку 2012 року склало 7,6 млрд. грн. (4,42%) (див. рис. 2.2) [85, с. 345].

Таблиця 2.4

Банки, які збільшили статутний капітал протягом 4 кв. 2012р. [2]

№ п/п	Назва банку	01.10.2012р.	01.01.2013р.	Зміна за 4 кв.
І група				
1	Укрсоцбанк	1270000,00	1814515,17	544515,17
2	Банк фінанси та кредит	20000000,00	2100000,00	100000,00
ІІ група				
3	ВіеБібанк	1848619,13	2348619,13	500000,00
ІV група				
4	БМ банк	419907,85	579667,85	159760,00
5	Діві Банк	365000,00	590000,00	225000,00
6	Банк національної інвестиції	124500,00	161000,00	36500,00
7	Експобанк	304230,81	404231,21	100000,40
8	Таскобанк	165000,00	220000,00	55000,00
9	Енергобанк	259163,34	359037,18	99873,84
10	СЕБ корпоративний банк	120000,00	250000,00	130000,00
11	Львів	227905,34	237905,34	10000,00
12	Агрокомбанк	93112,00	102453,50	9341,50
13	Акордбанк	86761,00	96400,00	9639,00
14	Меліорбанк	120000,00	190000,00	70000,00
15	Конкорд	108000,00	120000,00	12000,00
16	Укоопспілка	42626,32	72626,32	30000,00
17	Східно-промисл. Комерційний банк	62544,00	95544,00	33000,00
Усього				2124629,390

Якщо ж прослідкувати за динамікою збільшення обсягів власного капіталу по групах банків, то тут потрібно сказати, що збільшення його розмірів відбулося по всіх групах банків. Однак при цьому тільки серед банків І групи його розмір перевищував розмір статутного капіталу (табл. 2.5). В інших же групах банків – динаміка було протилежна.

15 лютого 2011 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків», який передбачає збільшення статутного капіталу банків до 120 млн. грн. Нові правила набули чинності з 1 січня 2012 р.

Таблиця 2.5

Капітал банківської системи у розрізі груп банків [2]

Показники	I група		II група		III група		IV група	
	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2012	01.01. 2013
Статутний капітал	99496	93832	40338	41865	10020	17284	22011	23259
Резервні та інші фонди	16892	23122	2817	3696	1976	1853	4233	3663
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-20744	-19234	-22974	-18984	-2228	-8553	-5607	-4177
Інший власний капітал	6146	6665	2970	4640	60	882	80	383
Усього власного капіталу	101790	104385	23151	31217	9828	11466	20717	23128

Документом, зокрема, передбачене збільшення статутних капіталів новостворюваних банківських установ з 75 млн. грн. до 120 млн. грн. Також цим документом підвищуються вимоги до мінімального розміру статутних фондів уже діючих банків - до 120 млн. грн. Фінансові установи мають 5 років на приведення статутних капіталів до цього рівня [20, с. 41]. Даний крок покликаний забезпечити більшу фінансову стійкість і надійність банків для вкладників. Однак, експерти відзначають, що вимога про підвищення рівня статутного капіталу не відповідає сучасним загальносвітовим тенденціям та міжнародним банківським нормам й призведе до дискримінації малих та середніх банків. Так, згідно з Директивою Євросоюзу 2006/48/ЄС мінімальний рівень статутного капіталу для створюваних банків становить 5 млн. євро. Загалом за результатами першого півріччя 2012 року продовжилось зростання розміру власного капіталу банківської системи України за рахунок збільшення статутного капіталу окремими банками [85, с. 345].

До факторів, що забезпечують фінансову стійкість банку відносять також значне перевищення темпів зростання активів банків України порівняно з

темпами зростання їхнього капіталу (рис. 2.3). Підвищення з боку НБУ нормативу адекватності капіталу перетворили проблему капіталізації банків, яка раніше мала адміністративний характер, на економічну проблему.

Рис. 2.3. Динаміка зростання активів та власного капіталу банківської системи за 2000-2012 роки [96]

У зв'язку зі стрімким приростом активів, що значно випереджає зростання капіталу банкам доцільно створювати спеціальні резерви під активні операції, які будуть виступати безпосереднім амортизатором можливих коливань якості активів.

За умови фінансової кризи банки більшою мірою нарощували власний капітал шляхом збільшення внесків у статутний капітал. Це дає підстави оцінювати управління власним капіталом як неефективне і свідчить про недостатній рівень наявних резервів (на 01.01.2011 р. загальні резерви та фонди – 8,9% від їх власного капіталу) та недостатність коштів для розвитку банків і стимулювання їх працівників (знову ж таки на 01.01.2011 р. результати минулих років, результати поточного року мали від'ємні значення, лише результати звітного року, що очікуються затвердити – 0,3%) [2].

Для того, щоб визначити коефіцієнт фінансової стійкості, який показує ступінь забезпеченості ризикових вкладень банків їх власним капіталом, необхідно визначити відношення власного капіталу до сукупних активів. Так, на думку, НРА «Рюрік» рекомендованим значенням даного показника є 8-15%.

Динаміку даного показника відображено на рис.2.4.

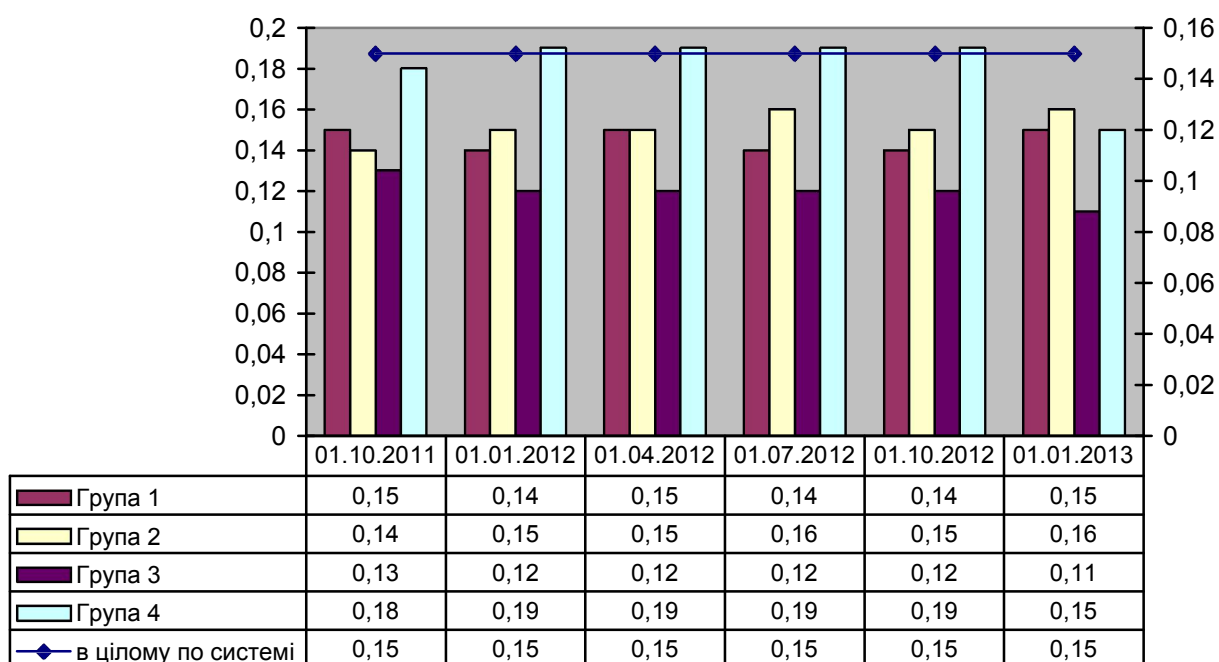

Рис. 2.4. Динаміка фінансової стійкості банків України по групах [2]

Як видно з даного рисунка значення показника фінансової стійкості по банківській системі протягом 2012р. дорівнювало 0,15, та залишалося в межах рекомендованих значень. Станом на 01.01.2013р. значення даного коефіцієнта по 1-й, 2-й та 4 –й групах зросло на 1 п.п., однак у банках третьої групи даний показник на кінець року зменшився на 1. п.п. Натомість, найвища фінансова стійкість спостерігалася у банків четвертої групи (0,20), а найнижча – у банків третьої групи (0,11).

Крім того, ще одним важливим фактором, який впливає на фінансову стійкість банків є захищеність коштів клієнтів власним капіталом.

Загалом, обсяг депозитів залучених банківськими установами протягом 2012р. зріс на 6,6 % або на 59,1 млрд. грн., хоча протягом 2011р. зростання відбувалося швидшими темпами – 11,9 % або 94,4 млрд. грн. (рис. 2.5). Як видно з даного рисунка найбільшу частку у зобов'язаннях банків складають депозити фізичних осіб, які станом на 01.01.2013р. становили 364 млрд. грн.. або 38%, тоді як депозити суб'єктам господарювання були меншими на 161 млрд. та становили 21 %.

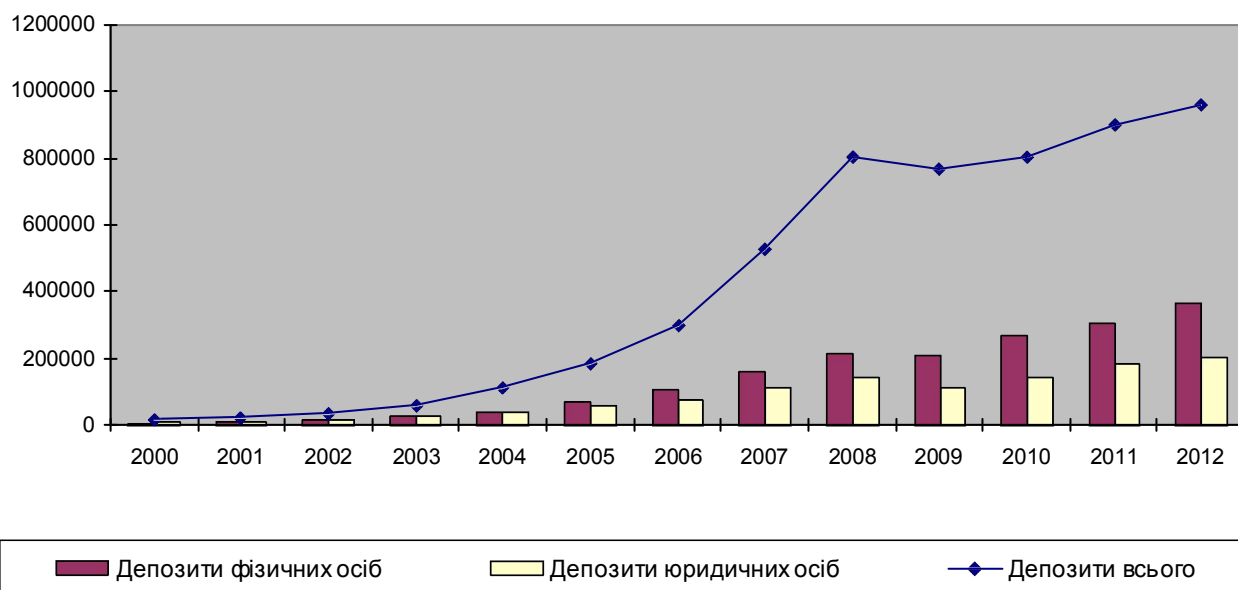

Рис. 2.5. Обсяг депозитів, залучених українськими банками [96]

Якщо ж прослідкувати за динамікою захищеності коштів клієнтів власним капіталом та визначити їх коефіцієнт, то за даними НРА «Рюрік» найкращі значення показника за результатами 2012 р. знову ж таки характеризують банки 4 групи – перевищення залучених коштів клієнтів над власним капіталом складає не більше ніж 2,9 рази (критично максимальним значенням даного показника є 9,0) (рис. 2.6).

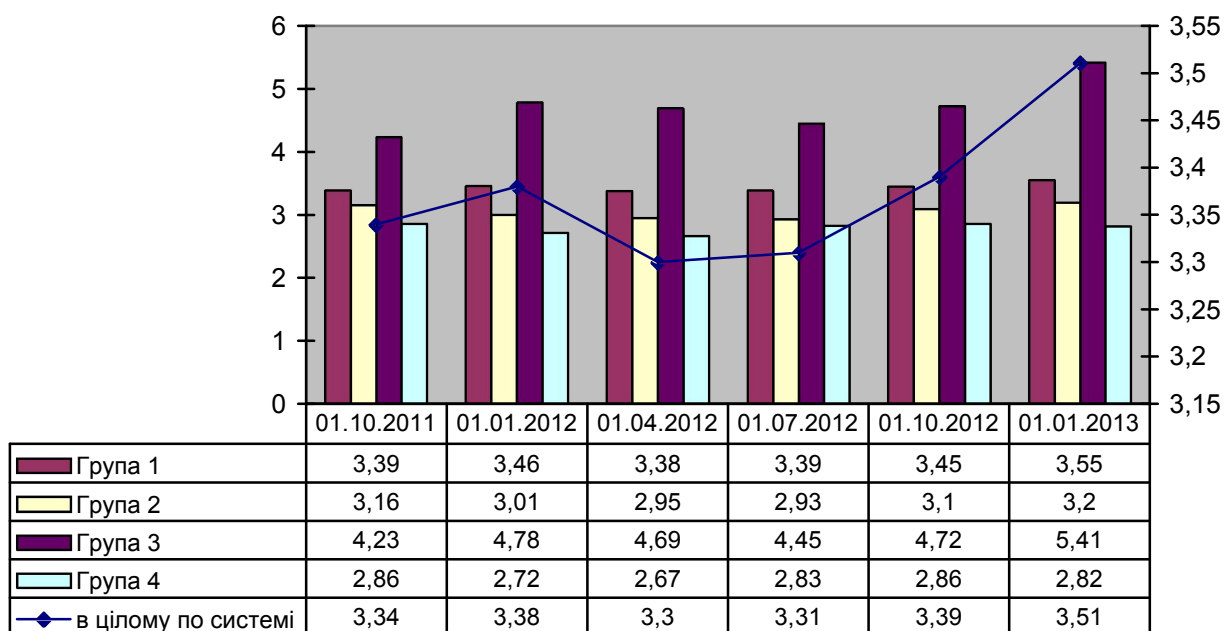

Рис. 2.6. Динаміка показника захищеності коштів клієнтів власним капіталом [2]

Отже, щоб визначити фінансову стійкість банківської системи України загалом, Асоціація українських банків використала баланси 137 банків. За одержаними балансами виконано розрахунки ряду показників за станом на 01.07.2012 року, які представлені у 10 таблицях, у тому числі по індикативній групі банків, до якої увійшло 136 банків, зроблені розрахунки у динаміці для з'ясування загальносистемних тенденцій з початку 2011 року (табл. 2).

Таблиця 2.6

Інформація про рейтинг провідних банків (вибірка на 01.08. 2012р.

(млн. грн.) [85, с. 346]

№ п/п	Банк	Активи	Питома вага (%)	Балансовий капітал	Зобов'язання
	ВСЬОГО	825672,65	100,00	117382,85	708289,79
1	ПРИВАТБАНК	163065,76	19,749	17388,17	145677,59
2	ОЩАДБАНК	82256,69	9,962	17557,18	64699,51
3	ПРОМІНВЕСТБАНК	40493,22	4,904	5080,90	35412,32
4	УКРСОЦБАНК	40060,49	4,852	6503,70	33556,79
5	ВТБ БАНК	35807,73	4,337	3721,29	32086,44
6	ПУМБ	30851,02	3,736	4110,74	26740,28
7	ДЕЛЬТА БАНК	29683,63	3,595	2951,54	26732,09
8	АЛЬФА-БАНК	29436,18	3,565	4109,48	25326,70
9	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	22607,73	2,738	1780,02	20827,71
10	ОТП БАНК	21295,00	2,579	3249,60	18045,40
11	БРОКБІЗНЕСБАНК	21121,51	2,558	2916,66	18204,85
12	СВЕРБАНК РОСІЇ	20472,68	2,480	2397,72	18074,96
13	КРЕДИТПРОМБАНК	12709,74	1,539	2142,89	10566,85
14	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	10434,80	1,264	1908,53	8526,27
15	ПІВДЕННИЙ	10038,59	1,216	1623,04	8415,55
16	РОДОВІД БАНК	8930,89	1,082	3589,20	5341,69
17	ІМЕКСБАНК	8727,80	1,057	1230,52	7497,27
18	БАНК КРЕДИТ-ДНІПРО	7949,88	0,963	600,74	7349,14
19	УНІВЕРСАЛ БАНК	7719,17	0,935	333,25	7385,92
20	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	7609,04	0,922	744,07	6864,97

Так, загальний обсяг активів банків індикативної групи станом на 01.07.2012 року становив 1011,8 млрд. грн., що становить 91,6% по банківській системі. По індикативній групі банків активи з початку року зросли на 55,80 млрд. грн., або на 5,84%. Структура активів індикативної групи протягом першого півріччя зазнала певних змін: зменшилася питома вага кредитів з

59,02% до 57,00% та коррахунків у інших банках з 10,05% до 8,85%; зросли вкладення у цінні папери з 8,39% до 9,44%.

Структура кредитного портфеля за об'єктами кредитування індикативної групи станом на 01.07.2012 р. була такою: кредити юридичним особам – 73,95% (73,69%) - склали 565,9 млрд. грн.; кредити фізичним особам – 18,17% (19,15%) – 139,0 млрд. грн.; кредити та депозити іншим банкам – 7,88% (7,17%) – 60,3 млрд. грн.

Структура зобов'язань з початку року також змінилася. При цьому знизилася частка коштів до запитання з 20,49% до 19,81% та коштів інших банків з 26,43% до 24,76%. Обсяг капіталу 137 банків на 01.07.2012 року становив 130 753,6 млн. грн., або 13114,4 млн. ЄВРО. Обсяг сплаченого статутного капіталу становив 117946,1 млн. грн., або 11 829,3 млн. ЄВРО. По індикативній групі банків обсяг капіталу (без субординованого боргу) станом на 1.07.2012 року становив 147704,5 млн. грн. З початку року зростання капіталу цих банків становило 4230,0 млн. грн. або 2,95%. Фінансовий результат 137 банків за перше півріччя 2012 року становив 1990,8 млн. грн. проти від'ємного фінансового результату в 4127,0 млн. грн. в 2011 році. В індикативній групі банків прибуток за півріччя склав 1765,8 млн. грн., тоді як у першому півріччі 2011 року ці банки мали 192,8 млн. грн. прибутку [11]. Слід зазначити, що така інформація про рейтинги провідних банків є значною мірою корисною для пересічного споживача банківських продуктів, оскільки дозволяє визначити місце конкретного банку у цьому рейтингу. Втім, з іншого боку, даний рейтинг розраховується на показниках минулого періоду, що не може бути для користувача такої інформації своєрідним критерієм перспектив розвитку банківської установи [85, с. 346].

Підсумовуючи вищевикладене, слід підкреслити, що стабільність банківського сектору залежить від фінансового стану кожного окремого банку та його здатності динамічно розвиватися, що великою мірою зумовлюється макроекономічною стабільністю, наявністю ринкової інфраструктури та забезпечується дотриманням певних корпоративних засад ведення банківського

бізнесу, які формуються в самій системі за активної участі центрального і комерційних банків.

Нині оцінка діяльності банків, як правило, здійснюється на основі деякої системи показників, які характеризують фінансово-економічні результати, досягнуті банківськими установами за певний період. Хоча банки зобов'язані регулярно публікувати інформацію про свою діяльність, проте банківська система й досі залишається досить закритою сферою, доступ до детальної достовірної інформації є обмеженим для широкої громадськості. До того ж інтереси різних груп зацікавлених учасників ринку фінансових послуг досить часто суттєво відрізняються. Наприклад, акціонерів банку хвилює його рентабельність, державу – зростання ролі банківської системи в економіці країни, а пересічних вкладників – прибутковість їх депозитів.

2.3. Управління ліквідністю як складова фінансової стійкості банку

Економіка України глибоко відчула на собі наслідки світової фінансової кризи. Найбільш вразливою виявилася банківська система країни, що позначилось на її стабільності та ефективності виконання нею своїх функцій. Банки є рушійною силою національної економіки, адже саме вони за допомогою фінансових інструментів здатні впливати на стабільність економічної ситуації в країні. Тому, особливо актуальною є проблема забезпечення фінансової стійкості банку.

Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності окремого банку, так і у кредитній системі держави. Неліквідний банк не може виконувати свої функції і проводити операції з обслуговування клієнтів, його рейтинг знижується, що значно ускладнює запозичення коштів із зовнішніх джерел, банк втрачає потенційний прибуток. Надлишкова ліквідність є результатом негативного управління банком і говорить про неспроможність менеджменту банку ефективно розпоряджатися залученими ресурсами. Така ліквідність спричиняє зниження рентабельності банківської діяльності й навіть може привести до збитковості банку. Тому вирішення проблем ліквідності

повинно мати найвищий пріоритет в роботі банку, а формування та використання адекватного інструментарію управління ліквідністю банку - першочергове завдання [125, с. 76].

Кожен банк для забезпечення своєї стабільності має бути впевненим, що у будь-який момент зможе задовольнити потреби своїх кредиторів і позичальників. Для цього йому потрібно підтримувати відповідність між активними та пасивними статтями балансу, між строками повернення кредитів та строками закінчення депозитів. Усі ці процеси включає управління ліквідністю банку. Стабільне функціонування та подальший розвиток банків залежить від здатності банку організувати ефективне управління ліквідністю. Від управління ліквідністю залежить не лише спроможність банку розраховуватись за своїми зобов'язаннями, але й задовольнити існуючий попит на ресурси для здійснення активних операцій. Крім того, дотримання встановлених вимог ліквідності є основним свідченням надійності установи банку, а отже і ділової репутації.

Як уже зазначалося, на даний момент для економіки України особливо актуальною є проблема забезпечення фінансової стійкості банків. Світова фінансова криза негативно вплинула на розвиток усіх банківських систем світу. Україна не стала винятком. Вітчизняні банки зіткнулися з недостатністю ліквідності на початку кризи, через що Національний банк України був вимушений впровадити мораторій на відкликання депозитів. Приблизно з кінця 2009 року внаслідок припинення кредитування у банків відчувається надлишок ліквідних коштів та незбалансованість ресурсної бази. Банки задля забезпечення своєї платоспроможності протягом 2005-2009рр. приваблювали своїх вкладників високими відсотками по депозитах, внаслідок чого недоотримували прибуток, що негативно вплинуло на їх фінансову стійкість. На сьогодні ж метою кожної банківської системи є зниження рівня ліквідності та збільшення обсягу операцій, які б збільшували їх прибуток. Саме через ці проблеми, на наш погляд, банки в останній час почали приділяти значну увагу

зміцненню своєї фінансової стійкості, яка є запорукою фінансової стійкості держави в цілому [120, с. 41].

Фінансова стійкість включає показники, які розкривають і синтезують результативність складових стійкості банківської установи, особливо обсяг і структуру власних засобів, рівень прибутковості, норму прибутку на власний капітал, дотримання показників ліквідності, мультиплікативну ефективність власного капіталу, обсяг створеної додаткової вартості. Фінансова стійкість банку - це складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої, в свою чергу, є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість і ризик комерційного банку. Тому, прослідкуємо дотримання банківськими установами нормативів ліквідності та визначимо причини створення кризових явищ (рис. 2.7; 2.8; 2.9).

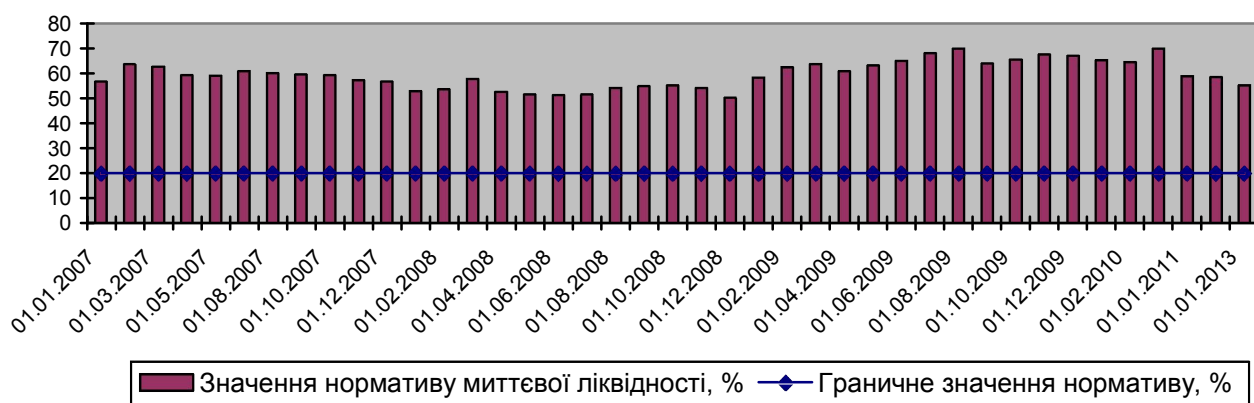

Рис. 2.7. Динаміка дотримання банками нормативу миттєвої ліквідності [98]

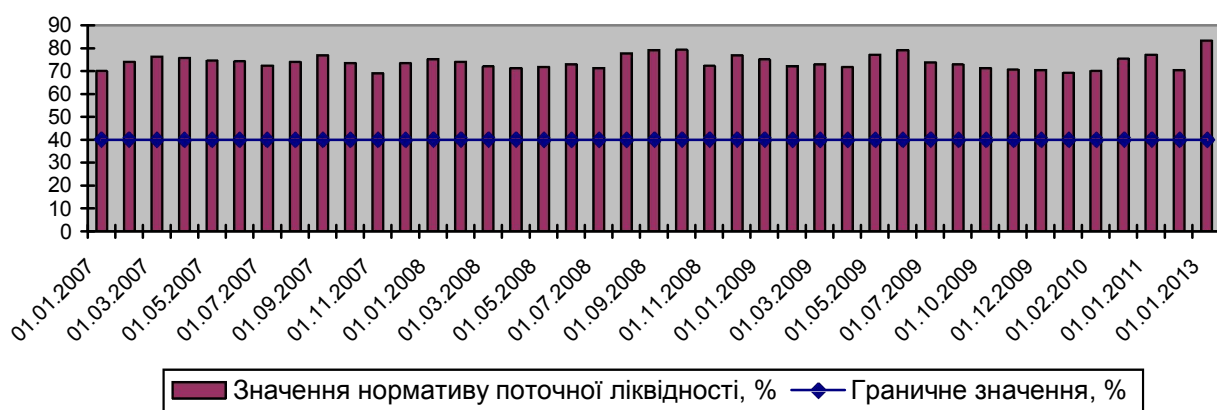

Рис. 2.8. Динаміка дотримання банками нормативу поточної ліквідності [98]

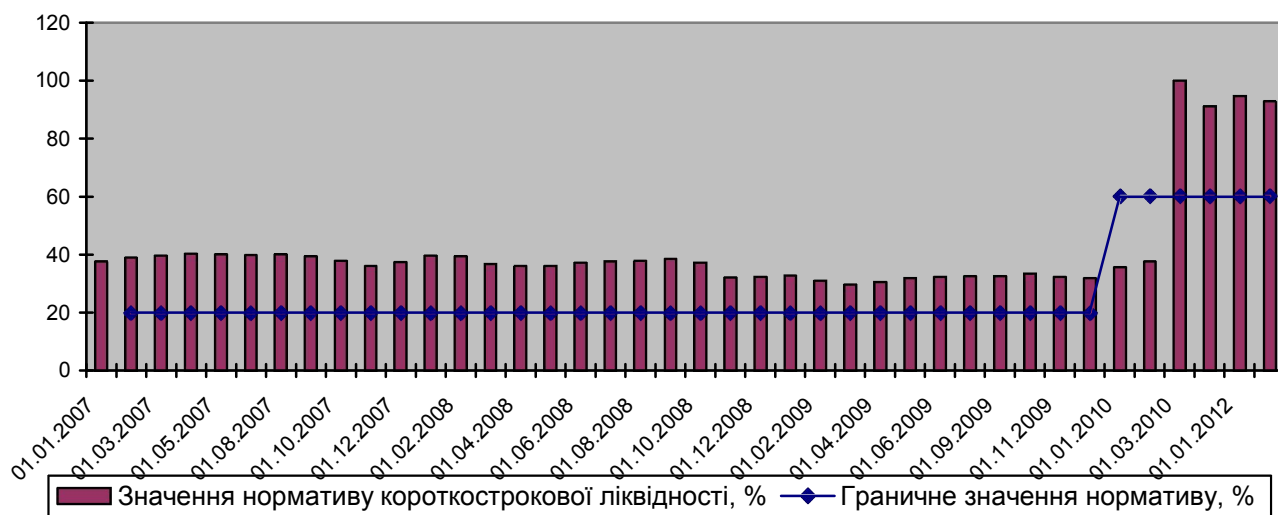

Рис. 2.9. Динаміка дотримання нормативу короткострокової ліквідності [98]

Як бачимо, протягом 01.01.2007–01.01.2013 рр. комерційні банки дотримувалися встановлених НБУ нормативів ліквідності, крім того, значно перевищуючи граничні значення, особливо за нормативом миттєвої ліквідності майже втричі та поточної й короткотермінової ліквідності – практично вдвічі.

У першій половині 2008 року операцій на міжбанківському кредитному ринку проводилося значно більше, ніж за аналогічний період 2007 року. Таке пожвавлення було спричинене значним коливання банківської ліквідності. Динаміка коштів на коррахунках у той період була дуже мінливою, тому Національний банк України активно проводив операції з підтримки ліквідності за допомогою різних інструментів рефінансування [20, с. 42].

Однак за такого пожвавлення активно нагромадилась грошова маса в банківській системі України, а при порівнянні з 2009 роком – це суперечлива ситуація, коли в умовах глобальної економічної кризи показники ліквідності банківської системи перевищують нормативні значення майже удвічі. Як бачимо банки, маючи надлишок ліквідності, все ж таки обережно проводять політику стосовно кредитування міжбанківського, комерційного та приватного секторів [15, с. 71].

Лише на початку 2010 року, банківським установам не вдалося досягти граничного рівня даного нормативу, що, на нашу думку, було пов'язано з тим,

що у цей період НБУ переглянув мінімальне значення даного показника, збільшивши його з 20% до 60%. Однак уже на 01.07.2010р. норматив короткострокової ліквідності був на рівні 100,28 %. Станом на 01.12.2012р. норматив короткострокової ліквідності становив 90,37% [98].

По суті виникає ситуація, за якої комерційні банки підвищують свою ліквідність, залучаючи на свої рахунки значні обсяги грошових коштів, зменшуючи прибутковість, що може призвести до неплатоспроможності установи, попри її здатність виконувати поточні зобов'язання. Як зазначає В. Кочетков, це може призвести до створення так званої фінансової піраміди.

У таких умовах стає привабливим валютний ринок, в якому банки, отримуючи кошти рефінансування від центрального банку, які, у свою чергу, є дешевими, порушуючи умову «цільового використання», намагаються максимально вкласти їх на валютному ринку з метою поліпшення свого фінансового становища.

Крім того, слід зазначити, що така поведінка банків значно погіршує економічне становище цілої країни, оскільки, вилучаючи значну грошову масу з обігу держави, створюють на ринку дефіцит кредитних ресурсів.

При підвищенні попиту на кредити та здорожчання кредитних ресурсів банки почали підвищувати і відсоткові ставки. Це додало чергових проблем із виконання зобов'язань позичальниками, котрі залучали позики саме у валюті. Така ситуація лише провокує та поглиблює фінансову кризу, оскільки потенційні позичальники не в змозі оплачувати як кредит так і відсотки за ним.

Акумуляція валютних коштів на своїх рахунках, з одного боку, поліпшує стабільність банків, проте провокує невиправданий ажіотаж на валютному ринку, за рахунок чого і знецінюється національна грошова одиниця, хоча її стабільність є основною функцією Національного банку України.

Для більшості банків, на думку Волкова В.В, Волкова Н.І., Чорної О.М., потреба в ліквідних коштах виникає з таких причин:

- зняття коштів з депозитів, або навпаки, їх надмірність;
- заявки на отримання нових кредитів від платоспроможних клієнтів;

- операційні витрати та сплати податків у процесі продажу банківських послуг;
- погашення раніше наданих кредитів [44].

Недостатній рівень ліквідності майже завжди є першою ознакою наявності в установі фінансових труднощів. У цій ситуації банк, як правило, втрачає депозити, що зменшує його готівкові кошти та змушує реалізовувати найліквідніші активи. Це зумовлює потребу управління ліквідністю банку у складі управління фінансовою стійкістю.

При управлінні ліквідністю необхідно враховувати такі особливості:

- наявність різних підходів до визначення ліквідності, що призводить до виникнення значної кількості методів її оцінки;
- тісний взаємозв'язок між ліквідністю і доходністю [49, с. 180].

Банківська ліквідність піддається ризику ліквідності - ризику недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат. У зв'язку з цим, банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, забезпечувати необхідне співвідношення між власними та залученими коштами, формувати оптимальну структуру активів зі збільшенням частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів та всіх інших клієнтів [57, с. 26].

Управління банківською ліквідністю варто розглядати як складний багатоетапний та безперервний процес, що є сукупністю підходів і методів, за допомогою яких здійснюють діагностику та планування ліквідності (через аналіз та коригування внутрішніх чинників) і тому досягається оптимальне співвідношення між активами та зобов'язаннями за обсягами, термінами та валютами, що дає змогу банкам обмежити рівень ризику незбалансованої

ліквідності та досягти максимізації прибутковості за умов обов'язкового дотримання її нормативів.

Наразі українські банки трансформують власні аналітичні напрацювання відповідно до світових вимог, тому питання розроблення підходів до управління потребують особливої деталізації та комплексності. Процес управління ліквідності, як складової фінансової стійкості, має бути інтегрований у консолідовану систему банківського менеджменту.

Важливою складовою системи управління ліквідністю виступають методи управління нею, які є складовою частиною всього банківського менеджменту. До них належать: методи управління активами; методи управління пасивами; збалансоване управління ліквідністю (активами та пасивами) [47, с. 22].

Найстарішим способом забезпечення потреби банку в ліквідних коштах є управління ліквідністю через високоліквідні активи.. У разі виникнення попиту на ліквідні кошти активи продаються доти, доки не буде задоволено потребу в грошових коштах. Отже, відбувається перетворення (трансформація) активів у грошову форму. За такого підходу ліквідність характеризується як запас. У разі використання такої стратегії трансформації активів необхідно: визначити оптимальне для банку співвідношення високоліквідних та загальних активів з урахуванням стабільності ресурсної бази; здійснити порівняльний аналіз цінової динаміки на ринках, придатних для реалізації активів.

Стратегія трансформації активів оцінюється як менш ризикована порівняно з іншими, але одночасно й досить дорога з погляду вартості. Можна виділити такі недоліки даного методу: втрата майбутніх доходів, які могли б бути отримані за допомогою активів, що продаються; витрати у вигляді платежів за угодами (комісійними), виплачених брокерам за операціями з цінними паперами; погіршення стану балансу банку, оскільки продаються активи з низьким ступенем ризику, а їх наявність свідчить про фінансову надійність банку; необхідність продажу активів у момент зниження цін на

ринку, що наражає банк на ризик значних втрат прибутку і капіталу; збереження коштів у ліквідній формі знижує норму віддачі всіх активів.

Прихильники теорії управління пасивами стверджують, що банки можуть вирішити проблему ліквідності шляхом залучення додаткових коштів з ринку в обсягах, достатніх для покриття всього очікуваного попиту на ліквідні кошти. Кредити використовуються лише в тому випадку, коли банк має реальну потребу в ліквідних коштах, що дає змогу уникнути занадто великого обсягу високоліквідних активів, які не дають прибутку. За такого підходу до управління ліквідність характеризується як потік, а не як запас. До джерел запозичення коштів відносять: міжбанківські кредити; кредитні лінії; надання кредитів Національним банком України; міжнародні кредити; випуск банком власних боргових зобов'язань, які вільно обертаються на ринку.

Стратегія запозичення ліквідності потребує адекватної аналітичної підтримки, яка містить: прогнозний аналіз потреби банку в ліквідних коштах шляхом порівняння вхідних і вихідних грошових потоків; прогнозний аналіз вартості підтримки ліквідної позиції; інваріантний аналіз різних джерел запозичення ліквідних коштів [74, с. 44].

Головною перевагою цього методу є більш високий рівень очікуваного прибутку, ніж під час управління ліквідністю через активи. Здатність розміщувати депозитні сертифікати й отримувати в кредит валюту або кошти в Центральному банку дозволяє меншою мірою залежати від низькодохідних вторинних резервних активів, а це розширює його можливості отримувати прибуток.

Водночас управління ліквідністю через управління пасивами оцінюється як найризикованіша стратегія, оскільки супроводжується підвищенням ризику зміни процентних ставок та ризику доступності запозичених коштів. Головним недоліком такого підходу є те, що кошти залучаються без урахування ефективності різних напрямів їх розміщення. У період економічного піднесення та зростання попиту на кредитні ресурси він може бути виправданим і корисним. Але під час зниження активності, коли попит на

кредити зменшується, це веде, як правило, до скорочення прибутків і навіть може завдати збитків [95].

Через високу вартість стратегії трансформації активів і значну ризикованість стратегії запозичення більшість банків зупиняє свій вибір на компромісному варіанті - стратегії збалансованого управління ліквідністю. Остання передбачає одночасне використання двох попередніх методів, тобто частина попиту на ліквідні кошти задовольняється за рахунок нагромадження високоліквідних активів, а решта - за допомогою запозичення коштів.

Метод збалансованого управління ліквідністю дає змогу управляти ризиком ліквідності шляхом координації рішень щодо джерел залучення та напрямів розміщення коштів за обсягами й термінами для забезпечення прибутковості банківських операцій. Перевагами стратегії є: гнучкість, яка дає змогу менеджеру вибирати найвигідніше поєднання різних джерел поповнення ліквідних коштів залежно від економічних умов та змін у ринкових цінах; максимізація прибутку за умови прийняттого рівня ризику; можливість більш зваженого підходу до проблем управління, ліквідністю завдяки точнішому визначенню потреби в ліквідних коштах.

У разі погіршення показників ліквідності банки повинні здійснити такі заходи: активізувати роботу з розширення кола платоспроможних клієнтів; активізувати роботу щодо розширення вкладних операцій; запозичити кошти на міжбанківському ринку кредитних ресурсів; запровадити нові види послуг, провести ефективну рекламну кампанію; зменшити обсяги кредитування; активізувати роботу з погашення прострочених та пролонгованих кредитів; провести інвентаризацію рахунків дебіторської заборгованості; створити резерв ліквідності у вигляді боргових цінних паперів, що емітовані або рефінансуються НБУ [5, с. 123].

У вітчизняній практиці паралельно застосовується кілька з розглянутих вище підходів. У деяких банках управління здійснюється все ще через активи, у більшості установ переважають автономні методи управління (тобто через

пасиви), але є й банки, де використовуються сучасні прогресивні методи управління.

Механізмом забезпечення ліквідності комерційних банків є встановлені державою вимоги до ліквідності, платоспроможності, структури капіталу. Кожен показник окремо не достатній для того, щоб однозначно стверджувати, що стан конкретного банку ліквідний. Однак, на наш погляд, механічне дотримання нормативів без прогнозування, без стратегії управління ліквідністю зменшує прибутковість банку та не гарантує його фінансової стійкості в майбутньому.

Тому, на думку В. Фатюхи та О. Самченко, основними рекомендаціями, що сприятимуть підвищенню ліквідності та платоспроможності банку, який опинився на межі своєї ліквідності, а це можливо через помилки в його політиці, недооцінки ринку, недоліків в аналітичній роботі та інших причин, і який змушений вдаватися до термінових заходів будуть:

1. Банку з нестійким становищем можна порадити поліпшити організаційну структуру банку, тобто звернути увагу на розвиток менеджменту.

2. Банку необхідно оцінювати ліквідність балансу шляхом розрахунку коефіцієнтів ліквідності. У процесі аналізу балансу на ліквідність можуть бути виявлені відхилення у бік як зниження мінімально допустимих значень, так і їхнього істотного перевищення. У першому випадку комерційним банкам потрібно в найкоротший термін привести показники ліквідності у відповідність із нормативними значеннями. Це можливо за рахунок скорочення, перш за все, міжбанківських кредитів, кредиторської заборгованості й інших видів залучених ресурсів, а також за рахунок збільшення власних коштів банку. Отже, сутність банківського управління ліквідністю полягає у гнучкому поєднанні протилежних вимог ліквідності і прибутковості. Цільова функція управління ліквідністю комерційним банком полягає в максимізації прибутку при обов'язковому дотриманні встановлюваних і обумовлених самим банком економічних нормативів.

3. Банк повинен визначати потребу в ліквідних коштах хоча б на короткострокову перспективу. Як уже зазначалося, прогнозування цієї потреби може здійснюватися двома методами. Один із них передбачає аналіз потреб в кредиті та очікуваного рівня вкладів кожного з ведучих клієнтів, а інший - прогнозування обсягу позичок і внесків. Обидва розглянутих методи мають недолік: вони спираються на середній, а не граничний рівень ліквідності. Це може бути достатнім для оцінки ліквідності банківської системи в цілому, але воно не підкаже керівництву окремого банку, яка повинна бути його касова готівка на наступному тижні, щоб покрити вилучення внесків і заявки на кредит. Тільки аналіз рахунків окремих клієнтів банку дозволять йому визначити потреби в готівці на даний момент.

4. Підтримка ліквідності на необхідному рівні здійснюється за допомогою проведення визначеної політики банку в області пасивних і активних операцій, що базується на урахуванні конкретних умов грошового ринку та особливостей виконуваних операцій. Банку необхідно розробити грамотну політику управління активними і пасивними операціями [43].

Отже, для успішної роботи банку важливо сформувавши політику, яка дозволяла б визначати напрями використання коштів акціонерів і вкладників, регулювати склад і обсяг депозитного, кредитного, фондового портфелів, прогнозувати і долати ризики, а також виявляти обставини, за яких доцільно проводити ті або інші операції. Банківську політику можна визначити як стратегію і тактику банку у сфері організації та здійснення операцій і надання послуг з метою забезпечення його рентабельності, стійкості та ліквідності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Основою інформаційної бази банківської системи для визначення індикаторів фінансової стійкості є дані агрегованих фінансових звітів про прибутки та збитки і балансів банків, що відображають їх фінансовий стан та використовуються для визначення напрямів їх розвитку. При складанні зазначених вище аналітичних форм доцільно спиратися на запропонований МВФ підхід, пристосовуючи його до особливостей вітчизняного обліку та звітності, а також специфічних для України потреб аналізу, що враховуватиме стратегічні напрями розвитку банківського сектору.

Використовуючи інформаційну базу, формується система індикаторів фінансової стійкості – критичних точок, досягаючи яких, кількісні зміни породжують якісний стрибок, що змінює фінансову стійкість.

За дослідженнями фахівців МВФ, Світового банку та центральних банків окремих країн світу, індикатори фінансової стійкості поділяють на дві взаємодоповнювані групи: кількісні, які базуються на розрахунках, та якісні, що базуються на експертних оцінках.

Система індикаторів фінансової стійкості дає можливість оцінити якісний стан банківської системи, її чутливість до впливу зовнішніх і внутрішніх шоків. Відповідно до показників інформаційної бази, індикатори поділяють на макроекономічні, індикатори агрегованих фінансових звітів і балансів банків та мікроекономічні індикатори.

Загалом фінансова стійкість банку характеризується показниками, які можна розділити на кілька груп: 1) показники, що базуються на структурі та достатності капіталу банку; 2) показники, що базуються на структурі залучених та запозичених коштів; 3) показники, що базуються на якості активів банку; 4) показники, що характеризують динаміку окремих складових активу та пасиву.

На сьогодні сучасний стан банківської системи України характеризується значним погіршенням фінансових результатів діяльності банків, наявністю банківських установ, що знаходяться на межі банкрутства чи перебувають у стадії ліквідації, значними обсягами неякісних активів, передусім —

проблемних кредитів. Так, за результатами діяльності в 2009 р. банківська система країни зазнала збитків на суму 38,450 млрд. грн. Від'ємними є результати її діяльності і протягом 2010 і 2011 р. – 13,027 та 7,708 млрд. грн. відповідно. Станом на 01.01.2013р. доходи банківської системи склали 4,899 млрд. грн.

Сукупний обсяг власного капіталу банків залишається меншим за статутний капітал, що пояснюється значною збитковістю банків за підсумками 2009 – 2011 рр. Основну частку власного капіталу банків за джерелами формування складає статутний капітал, який станом на 01.01.2013 р. становив 176239 млн. грн. або 103,6 % власного капіталу. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) станом на 01.01.2013р. становив – 50,95 млрд. грн. Порівно зі значенням на початок 2012р., розмір непокритого збитку збільшився на 1,17% (0,6 млрд. грн.). Величина статутного капіталу станом на 01.01.2013р. порівняно з 01.01.2012р. збільшилася на 2,6%

Показник адекватності регулятивного капіталу для банківської системи України станом на 01.01.2013р. перевищував нормативне значення та становив 18,1 %, що свідчить про достатню капіталізацію банків (для порівняння, станом на 01.01.2008р. значення Н2 дорівнювало 13,9 % .

Складовими фінансової стійкості є ліквідність, прибутковість та ризик. Національний банк України, встановлюючи відповідні нормативи ліквідності, підтримує й стійкість банку. Це призводить до зменшення накопичення вільних коштів банків, тобто банківські ресурси «працюють» в збільшенні прибутковості банків, а отже, зменшують ризик недоотримання доходів. Ще одним виявленням впливу управління ліквідністю на фінансову стійкість є збалансованість між сумами активів та пасивів банку, що підтримує капітальну стійкість банку, яка також є невід'ємною частиною стійкості банку.

РОЗДІЛЗ

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

3.1. Напрями вдосконалення державного регулювання як необхідна умова забезпечення фінансової стійкості банку

Ефективність функціонування фінансової системи, забезпечення її стійкості певною мірою залежить від досконалості системи фінансового регулювання та нагляду за діяльністю структурних елементів фінансової системи. Фінансова криза 2008-2009 рр. показала наявність недоліків в існуючому нагляді, відсутність єдиних підходів у роботі регуляторів, необхідних для побудови ефективної системи нагляду за фінансовим ринком України.

Враховуючи особливості функціонування національних фінансових систем, що зумовлені історичними умовами економічного розвитку та державотворення, рівнем політичної та фінансової культури, національними традиціями, специфікою законодавства, світова практика виділяє три основні моделі наглядових систем: секторну, за завданнями та модель єдиного нагляду.

Секторна модель нагляду передбачає наявність окремого наглядового органу і чітке виконання ним наглядових функцій за окремим сектором: банківським, страховим, фондовим. Слід зазначити, що з 2000 до 2003 року від секторної моделі нагляду відмовилися 13 країн Європи, зокрема 9 країн - у 2000 році. Однак, незважаючи на існуючі тенденції до створення повністю інтегрованих наглядових органів, ряд країн зберігають секторну структуру фінансового нагляду, причому Болгарія, Греція, Іспанія, Кіпр, Литва, Люксембург, Румунія, Словенія, Фінляндія використовують дану модель у чистому вигляді, а Італія, Португалія і Франція - частково (в цих країнах один наглядовий орган здійснює нагляд і регулювання двох секторів - банківського і фондового) [25, с. 25].

Модель за завданнями (модель двох вершин) передбачає існування двох незалежних регуляторів, один з яких здійснює пруденційне регулювання та нагляд за фінансовими установами, а другий - відповідальний за встановлення

правил та здійснення нагляду за діяльністю на фінансових ринках, захист прав інвесторів і споживачів фінансових послуг, а також вирішує питання, пов'язані з конкуренцією на фінансових ринках. Дану модель використовують лише чотири європейські країни: в повному обсязі у Нідерландах і частково в Італії, Португалії і Франції.

Модель єдиного нагляду передбачає фокусування усіх наглядових повноважень у руках єдиного наглядового органу - мегарегулятора, який виконує функції як пруденційного нагляду, так і захисту інвесторів. Виникнення органів уніфікованого фінансового нагляду за діяльністю банків, страхових компаній і учасників ринку цінних паперів є однією з найновіших тенденцій у розвитку системи регулювання діяльності світових фінансових ринків кінця ХХ - початку ХХІ ст. Вперше мегарегулятори були створені в Сінгапурі (1982 р.), в подальшому інтегрований фінансовий нагляд був впроваджений у країнах Скандинавії, пізніше - в багатьох європейських країнах, а також в Австралії, Китаї, Кореї, Японії та інших країнах. За даними досліджень Світового банку, на кінець 2004 року у світі існувало 37 органів інтегрованого фінансового нагляду [19, с. 22]. На сьогодні дану модель використовують 14 країн Євросоюзу (Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Естонія, Ірландія, Латвія, Мальта, Німеччина, Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія, Швеція).

Вибір моделі нагляду за фінансовим сектором повністю покладається на уряд кожної країни, який повинен врахувати особливості державного устрою, політичного та економічного розвитку та фінансової архітектури. Характеристику єдиного наглядового органу європейських країн наведено в таблиці 3.1.

У країнах, що розвиваються, фінансові системи перебувають на етапі становлення, фінансовий сектор є достатньо обмеженим щодо структури фінансово-кредитних установ та надання ними фінансових послуг. Тому функції нагляду та регулятора, а часто й мегарегулятора фінансового сектора виконують центральні банки. Україна в даному питанні не є винятком. Для країн з перехідною економікою функції регулятора фінансового сектора покладено на

окремі наглядові органи, які, як правило, не мають достатньої самостійності і залежать від урядової політики.

Таблиця 3.1

**Характеристика єдиного наглядового органу за діяльністю
фінансового сектора в окремих країнах Європи [82]**

Країна	Назва єдиного органу, рік створення	Сфера фінансового нагляду			
		банківська діяльність	цінні папери	страхування	інші небанківські фінансові установи
Австрія	Financial Market Authority (FMA) (Нагляд за фінансовим ринком), 2002	+	+	+	+
Данія	Danish Financial Supervisory Authority (DFSA) (FINANSTILSYNET) (Управління з фінансових послуг), 1988	+	+	+	+
Естонія	Estonian Financial Supervision Authority (EFSA) (Управління з фінансових послуг), 1999	+	+	+	+
Латвія	Financial and Capital Market Commission (Комісія з питань фінансових ринків та ринків капіталів), 1998	+	+	+	+
Люксембург	Commission de Surveillance du Secteur Financier (Financial Sector Supervisory Commission-CSSF), 1999	+	+	-	-
Мальта	Malta Financial Service Centre (MFS), 2002	+	+	+	+
Німеччина	Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin), 2002	+	+	+	+
Норвегія	Kredittilsynet, 1986	+	+	+	+
Об'єднане Королівство	Financial Supervisory Authority (FSA) (Управління з фінансових послуг), 1997	+	+	+	+
Словаччина	Financial Market Authority (FMA) (Нагляд за фінансовим ринком), 2002	-	+	+	-
Угорщина	Hungarian Financial Supervisory Authority (HFSA) (Управління фінансового нагляду), 2000	+	+	+	+
Швеція	Finansinspektionen (Swedish Financial Supervisory Authority-SFSA), 1991	+	+	+	+

Варто зазначити, що основні принципи кожного з міжнародних органів, що встановлюють стандарти фінансової діяльності, - Базельського комітету з питань

банківського нагляду, Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS) та Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) - наголошують на необхідності незалежності регулятора та надають опис характеристик, яким повинен відповідати такий регуляторний орган.[82].

На думку В.В. Крилова та А.О. Крилова, вдосконалення роботи центрального банку щодо забезпечення фінансової стійкості банківського сектору повинно бути спрямоване на досягнення двох цілей. Перша - посилення макропруденційного рівня нагляду та забезпечення ефективної взаємодії з макропруденційним рівнем. Друга - посилення співпраці між країнами-членами у сфері пруденційного нагляду [73].

Враховуючи тісні зв'язки між фінансовою системою та монетарною політикою, центральні банки мають природний інтерес у забезпеченні фінансової стабільності. Вони також мають високий рівень досвіду у моніторингу макроекономічних змін, що можуть вплинути на фінансову стабільність. Фінансова криза показала вкрай важливу роль центральних банків у відновленні фінансової стабільності.

Виконання центральним банком ролі фінансового регулятора піднімає цілу низку проблем.

Однією з них є проблема концентрування влади. Якщо центральний банк має незалежні повноваження встановлення відсоткових ставок, поєднання функції регулювання та нагляду за фінансовою системою з функцією монетарного контролю, це може вважатися концентруванням надмірної влади. Це є небезпечним за умов відсутності можливості ретельного вибору посадових осіб центрального банку.

Також поєднання центральним банком цих двох функцій може зумовлювати виникнення громадської думки про те, що будь-яка система безпеки, яка може застосовуватися центральним банком до банків, зокрема рефінансування, також поширюється на інші фінансові установи.

Інша проблема — це конфлікт інтересів між монетарною політикою та діями з врегулювання проблем банків. Ця проблема часто висувається

економістами-науковцями як основний аргумент проти участі центрального банку у процесі регулювання та нагляду за фінансовим сектором. На захист цієї точки зору висувається теза про те, що центральний банк, який відповідає за попередження системних ризиків, у складних ситуаціях може послабити монетарну політику [88, с. 234].

Цей аргумент є суперечливим, особливо коли мова йде про країни Єврозони або економіки з високим рівнем доларизації. Адже саме проблема конфлікту інтересів між функцією центрального банку щодо монетарного контролю та функцією регулювання та нагляду за фінансовою системою може бути вагомим аргументом щодо передачі центральному банку функції з регулювання та нагляду.

Якщо центральний банк відповідає за регулювання та нагляд фінансової системи в цілому, а також за стабільність платіжної системи, досягається потужний взаємозв'язок внаслідок існування єдиного органу регулювання та нагляду для всіх установ фінансового сектора.

Також практика окремих країн свідчить, що конфлікти між монетарною політикою та пруденційним наглядом за банками краще вирішуються в межах єдиного органу, а не у випадку існування різних органів, тобто на внутрішньому, а не на зовнішньому рівні.

Важливо зазначити, що при проведенні операцій з монетарної політики центральний банк обов'язково повинен одержувати інформацію про банки, тому між здійсненням монетарної політики та пруденційним наглядом за банками та іншими фінансовими установами спостерігається взаємозв'язок інформації. Наприклад, центральному банку потрібна інформація про ліквідність банків при розгляді своєї ролі як кредитора останньої інстанції.

Проте слід пам'ятати, що центральному банку завжди відводиться роль з підтримання системної стабільності банків, навіть якщо він не бере участі у пруденційному надгляді за банками. Тому між органами регулювання та нагляду за фінансовим сектором та центральним банком як органом з монетарної політики повинна бути тісна співпраця. Встановлення та забезпечення такої

співпраці є одним з пріоритетів реформування структури органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором [94, с.13].

З огляду на викладене, жодний орган регулювання та нагляду за фінансовим сектором не може та не повинен бути повністю незалежним від центрального банку.

Проте нинішня криза виявила проблеми у комунікаціях між існуючими органами регулювання та нагляду в Україні. Мова насамперед йде про недостатність та/або низьку якість статистичної інформації щодо ринків фінансових послуг. Така інформація не дає змогу органам регулювання та нагляду, а також фінансовим установам чітко спрогнозувати можливі ризики схвалення певних рішень або реалізації бізнес-планів. Слід зауважити, що, як правило, відповідна статистична інформація стосується всіх секторів фінансового ринку (страхового, фондового, банківських послуг).

На особливу увагу заслуговує проблема низького рівня координації дій органів регулювання та нагляду. В основу регулювання має бути покладена взаємна відповідальність органів регулювання та нагляду. З метою забезпечення ефективного обміну інформацією, розроблення спільних заходів щодо політики регулювання та розвитку ринків фінансових послуг, ефективного та скоординованого схвалення рішень вкрай важливою є чітка координація діяльності існуючих органів регулювання та нагляду, а також забезпечення ефективних комунікацій між ними [115, с. 205].

Разом з тим, глобальна фінансова криза виявила слабкі місця фінансового регулювання та нагляду. Якщо раніше основна увага регуляторів приділялась платоспроможності та стійкості окремих фінансових установ, то криза довела необхідність системної роботи у фінансовому секторі, тобто належного регулювання та нагляду фінансового сектора в цілому.

Саме тому, на нашу думку, центральні банки є інститутами, які відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності. Це зумовлено, насамперед тим, що центральні банки поряд з підтриманням стабільності національної валюти завжди несли відповідальність за стабільність

банківської системи, а банки є центральним елементом фінансової системи, і виникнення системної нестабільності в банківському секторі негативно впливає на фінансову стабільність і має вкрай негативні соціально-економічні наслідки для країни в цілому. Саме тому, центральні банки більшості європейських країн в умовах кризи намагалися вжити заходів, які були б спрямовані на відновлення фінансової стійкості банківської системи в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Протягом 2008-2009 років для забезпечення високого рівня ліквідності банків та з метою кредитної підтримки власних економік центральні банки зарубіжних країн знижували відсоткові ставки. Європейський Центральний банк знизив процентну ставку з 1,25% до 1 %, Федеральна резервна система США - з 1 % до 0,25%, Центробанк Японії - з 0,3% до 0,1 %, Центробанк Канади - з 3,25% до 0,25%, Центробанк Англії - з 1% до 0,5%, Банк Швеції - з 1% до 0,5%, Нацбанк Швейцарії - з 0,5% до 0,25%. Натомість країни, які розвиваються, або які на перших етапах розвитку кризи зазнали суттєвого впливу капіталу та девальваційного тиску на національні валюти, підвищували відсоткові ставки (Норвегія - з 1,25% до 1,5%, Росія - з 12% до 13%, Україна - з 8% до 10%, а потім в квітні 2008 - до 12%) [106].

Сумісні антикризові заходи урядів та центральних банків зарубіжних країн були спрямовані на розробку програм першочергових заходів з подолання наслідків світової фінансової кризи окремих країн (табл. 3.2).

Провідні країни світу на боротьбу з фінансовою кризою використали 9,2 трлн. дол. США, а з урахуванням коштів міжнародних фінансових організацій - 9,4 трлн. дол. США, що становить майже 15,2% світового ВВП. При чому найбільший обсяг коштів витратили: США (3540 млрд. дол.), Великобританія (1021 млрд. дол.) та Німеччина (892 млрд. дол.), а найменший - Ісландія (1 млрд. дол.), Данія (4 млрд. дол.) та Австралія (10 млрд. дол.) [106].

Основними напрямками використання цих коштів зарубіжними країнами для подолання наслідків фінансової кризи стали: державні гарантії (в США було виділено 1769 млрд. дол., тоді як в Японії - 303 млрд. дол.); рекапіталізація банків

(в США виділено 714 млрд. дол., в Великобританії - 79 млрд. дол., в Росії - 185 млрд. дол.); купівля активів (в США на суму 663 млрд. дол., в Іспанії - 64 млрд. дол., в Швейцарії - 60 млрд. дол., в Росії - 11 млрд. дол.) [106].

Таблиця 3.2

Антикризові заходи урядів та центральних банків окремих країн в умовах економічної нестабільності протягом 2008-2010 років [106]

Країна	Зміст заходів
США	відповідальність уряду за борговими зобов'язаннями іпотечних компаній; викуп державою проблемних кредитів; кредитування ФРС банків для викупу корпоративних боргів у фондів грошового ринку; встановлення гарантій Казначейством США для інвестицій у фонди грошового ринку; підтримка ринку комерційних цінних паперів; збільшення ліквідності банків шляхом кредитування через дисконтне вікно
Великобританія	збільшення ліквідності шляхом здійснення банками своп-угод з обміну власних неліквідних активів; надання урядових гарантій банкам, що беруть участь у схемах рекапіталізації; надання Банком Англії позики для рекапіталізації під відповідне забезпечення
Франція	гарантії за міжбанківськими кредитами; виділення для рекапіталізації банків 41 млн. євро
Австрія	державні субсидії в разі виникнення проблем із ліквідністю; державні гарантії захисту приватних заощаджень
Греція	зміцнення капіталу банків в обмін на отримання державою частки їх привілейованих акцій; надання кредитним установам з метою їх рекапіталізації спеціальних державних облігацій
Ірландія	надання абсолютних гарантій за депозитами в усіх банках
Італія	проведення Банком Італії аукціонів з обміну активів банків на державні цінні папери
Нідерланди	адресна та рекапіталізація фінансових установ; державні гарантії за незабезпеченими кредитами
Португалія та Іспанія	державні гарантії
Канада	купівля урядом пулу застрахованих іпотечних цінних паперів у Канадської іпотечної та житлової корпорації

Практичний міжнародний досвід відновлення фінансової стійкості банківської системи свідчить про здійснення економічно розвинутими країнами програми реструктуризації кредитів, яка здійснюється спеціалізованим органом державного управління, що фінансується державою. Реструктуризація кредитів полягала в наступних заходах: викуп проблемних кредитів (Аргентина, Казахстан, Швеція); зниження процентних ставок за кредитами (США, Аргентина); пролонгація строків кредитування (Великобританія, США, Угорщина); зменшення основної суми боргу (США, Мексика); конвертація валютних кредитів (Росія, Угорщина) [106].

Узагальнюючи особливості антикризових заходів урядів та центральних банків різних країн, можна виділити основні напрямки, спрямовані на подолання наслідків світової фінансової кризи протягом 2008-2012 років: зміна облікової ставки, надання кредитів тимчасово неліквідним або неплатоспроможним банкам, рекапіталізація банків, реструктуризація кредитів, надання державних гарантій, участь держави у капіталі банків.

Зміст підходів центральних банків зарубіжних країн в системі державного регулювання економік в умовах економічної нестабільності зумовив необхідність узагальнення особливостей антикризового регулювання вітчизняної банківської системи. Антикризові заходи НБУ були спрямовані на:

- підвищення ліквідності банків шляхом рефінансування (загальний обсяг проведених операцій із рефінансування банків за 2009 р. склав 64,4 млрд. грн.; за 2010 р. - 5,2 млрд. грн., за 2011 р. – 28,8 млрд. грн., за 2012 р. – 97,6 млрд. грн.);

- введення тимчасової адміністрації в проблемних банках (протягом 2009 року в 12 банках - «Надра», «Київ», «Укрпромбанк», «Національний кредит», «Західінкомбанк», «Причорномор'я», «Одеса-Банк», «Трансбанк», «Родовід Банк», «БІГ Енергія», «Банк Реконструкції та розвитку», «Промінвестбанк»; станом на 01.04.2011 року тимчасова адміністрація введена в 6 банках - «Володимирський», «Столиця», «Діалог-Банк», «Родовід Банк», «Надра», «Соцкомбанк»);

- зниження облікової ставки (в квітні 2009 - з 12 до 11%, в травні 2009 року - до 10,25%, в червні 2010 - до 9,5%, в липні 2010 - до 8,5% та з 10.08.2010 - до 7,75%);

- збільшення норми обов'язкового резервування за кредитуванням в іноземній валюті, що зменшило обсяги відповідних кредитів (за 2009 рік скорочення становило 42,3 млрд. грн.);

- здійснення валютних інтервенцій (за 2008 рік - 14 млрд. дол. США; за лютий - серпень 2009 року продано 0,8 млрд. дол. США);

- купівлю на вторинному ринку облігацій внутрішньої державної позики (за 2009 рік на суму 26,3 млрд. грн.) [101, с. 114].

Для подолання наслідків світової фінансової кризи були прийняті заходи на законодавчому рівні:

1) в сфері фінансової стабілізації:

- регулювання фінансового сектора та підтримка банківського сектора: Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 № 639-VI, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку участі держави в капіталізації банків» від 04.11.2008 № 960, Постанови Правління НБУ «Про додаткові заходи щодо діяльності банків» від 11.10.2008 № 319, «Про здійснення діагностичного обстеження банків» від 12.11.2008 № 389, «Про окремі питання діяльності банків» від 04.12.2008 № 413;

- валютне регулювання: Постанови Правління НБУ «Про валютні інтервенції НБУ на міжбанківському валютному ринку України» від 18.12.2008 № 436 та від 14.02.2009 № 12, «Про запровадження НБУ валютних аукціонів» від 29.12.2008 № 469, «Про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та банківських металів» від 04.11.2008 № 351;

- покращення структури платіжного балансу: Проект Закону ВРУ «Про внесення змін до деяких Законів України з метою поліпшення стану платіжного

балансу України у зв'язку із світовою фінансовою кризою» від 18.11.2008 № 3379;

2) в сфері макроекономічного регулювання (вплив на реальний сектор економіки, захист та стимулювання національного виробника, підтримка внутрішнього попиту): Закон України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» від 25.12.2008 № 800-VI;

3) в сфері соціальної політики (соціальний захист населення, стримування безробіття): Закони України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» від 25.12.2009 № 799-VI та «Про внесення змін до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 24.12.2008 № 796-VI [114, с.273].

Але регуляторна діяльність НБУ в сучасних умовах нажаль не є ефективною, про що свідчить наявність невирішених проблем на законодавчому рівні (недоліки в організації системи банківського регулювання та нагляду, наявність протиріч між законами та підзаконними актами, неврегульованість багатьох юридичних аспектів діяльності банків), та негативний вплив внутрішніх чинників (високий рівень недовіри населення до банківської системи, непрозорість діяльності банків).

Порівняльний аналіз дій антикризових заходів Центральних банків та НБУ в системі заходів державного регулювання економік свідчить про спільні риси у подоланні кризи в банківському секторі економіки (табл.3.3).

Основними заходами щодо забезпечення фінансової стабільності в зарубіжних країнах є підтримка не тільки банківського сектору, ай усієї економіки. Так, Великобританія та країни Скандинавії першими заявили про участь центрального банку у забезпеченні фінансової стабільності, започаткування постійного моніторингу системних ризиків у фінансовій системі та інформування про них населення.

Таблиця 3.3

**Порівняльний аналіз антикризових заходів зарубіжних країн та
України протягом 2008-2010 років [120, с. 41]**

Захід	Зарубіжні країни	Україна
Надання кредитів проблемним банкам	США (шляхом кредитування Федеральною резервною системою банків для викупу корпоративних боргів у фондів грошового ринку); Великобританія (позики для рекапіталізації під відповідне забезпечення)	Рефінансування за рахунок кредитів НБУ під заставу акцій комерційних банків
Викуп проблемних кредитів	Іспанія (за рахунок коштів заснованого урядом фонду); США (викуп державою шляхом реалізації програми TARP - іпотечні кредити, авто кредити, фінансові активи, сек'юритизація проблемних карток)	Викуп неліквідних активів, які у заставі комерційних банків під кредитування житлового будівництва, Державною іпотечною компанією, яка створюється для добудови житла з 70% ступенем готовності. Ліквідація або продаж новим акціонерам «нежиттєздатних» комерційних банків
Прийняття відповідних нормативно-правових актів, програм	Німеччина («План стимулювання економіки», розроблений урядом на початку 2009 року); Великобританія («британський план порятунку», оголошений в жовтні 2008 року та Закон про банківську діяльність від 2009 року); США (програма допомоги фінансовим установам TARP, запроваджена з жовтня 2008 року та програма стимулювання споживчого кредитування TALF).	Програма загальнодержавних антикризових заходів України від 20 березня 2009 року. Постанови Правління НБУ «Про додаткові заходи щодо діяльності банків» від 11.10.2008 № 319, «Про здійснення діагностичного обстеження банків» від 12.11.2008 № 389, «Про окремі питання діяльності банків» від 04.12.2008 № 413 та інші.
Надання державних гарантій на банківські вклади	Ірландія (абсолютні гарантії за депозитами в усіх банках); Австрія (державні гарантії захисту приватних заощаджень); Нідерланди (державні гарантії за депозитними сертифікатами)	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (протягом січня-березня 2011 року виплати відшкодування отримали 1062 особи в розмірі 17,1 млн. грн.)
Рекапіталізація банків	Франція (рекапіталізація банків в сумі 41 млрд. євро); Греція (надання кредитним установам з метою рекапіталізації спеціальних державних облігацій з отриманням державою від банків забезпечення під ці облігації); Нідерланди (рекапіталізація фінансових установ)	Рекапіталізація банків здійснюється двома способами: а) через участь держави у їх статутних фондах; б) входженням нових акціонерів, в першу чергу вітчизняних

Банк Англії почав здійснювати регулярний моніторинг ризиків, які загрожують стабільності фінансової системи, і доводити результати оцінки

фінансової стабільності до громадськості в спеціалізованих публікаціях - звітах про фінансову стабільність з 1996 р. Пізніше це почали здійснювати центральні банки Швеції і Фінляндії. З 1998 р. Закон "Про Банк Англії" передбачає, що його метою є сприяння захисту та підвищенню стабільності фінансової системи Великобританії. Для досягнення фінансової стабільності Банк Англії взаємодіє з іншими компетентними органами - Казначейством та Управлінням фінансових послуг.

Закон "Про Банк Фінляндії" визначає, що основною метою Банку Фінляндії є підтримка цінової стабільності. Центральний банк повинен підтримувати виконання інших цілей економічної політики без створення загроз для досягнення основної мети. Крім того, до його завдань відносяться участь у підтримці надійності та ефективності платіжної системи і фінансової системи в цілому та участь у їх розвитку.

На відміну від інших держав, у Швеції фінансова стабільність не вказана єдиним пріоритетом центрального банку. Для банку Швеції закон встановлює дві мети: підтримувати цінову стабільність і сприяти ефективному функціонуванню платіжної системи. Однак у практичній діяльності центральний банк Швеції виходить з того, що платіжна система складає ядро фінансової системи. З цієї причини він проводить регулярний аналіз ризиків і загроз стабільності всієї фінансової системи, щоб не допустити системних збоїв у здійсненні платежів в економіці [104, с.128].

Для формування правових меж дій центрального банку, уряду та інших органів управління в умовах фінансової нестабільності протягом 2008-2009 рр. були внесені зміни в законодавство, що регламентує питання забезпечення фінансової стабільності в ряді країн (Австралії, Індії, Казахстані, Малайзії, Російській Федерації, Польщі, США та ін.). Зокрема, для підтримки фінансових установ під час кризи було запроваджено додаткові механізми рефінансування з боку центрального банку, знижено вимоги до заставного забезпечення при рефінансуванні, надано кошти держбюджету фінансовому сектору тощо. Одночасно законодавством було визначено спільну відповідальність за

забезпечення фінансової стабільності міністерства фінансів, центрального банку, наглядових органів та інших компетентних агентств, їх цілі, завдання та взаємодію у сфері забезпечення фінансової стабільності. Для моніторингу фінансової стабільності у складі центральних банків багатьох країн було створено спеціальний департамент [104, с. 129].

Проведений в рамках нашого дослідження аналіз участі центральних банків у забезпеченні фінансової стабільності показує, що мета фінансової стабільності не завжди чітко визначена. Часто для центрального банку вона вказується не як мета, а як одна з низки завдань, які центральний банк повинен вирішувати разом з іншими завданнями. При цьому не вказуються ієрархія даної задачі у порівнянні з іншими завданнями, практичні механізми та інструменти, за допомогою яких центральний банк може забезпечувати фінансову стабільність.

Забезпечення фінансової стабільності в Україні в даний час пов'язано, в основному, з моніторингом та підтримкою стабільності банківського сектора, згладжуванням коливань процентних ставок на ринках кредитів і депозитів, забезпеченням стабільної динаміки обмінного курсу, а також безперебійного функціонування національної платіжної системи. З урахуванням цього, спираючись на розглянуті раніше механізми забезпечення фінансової стабільності, можна говорити про те, що основні завдання в цій галузі відносяться до сфери відповідальності Національного банку.

В економічній літературі часто згадується існування взаємозв'язку між ціновою і фінансовою стабільністю. Ключовим у контексті даної проблематики залишається питання: чи достатньо підтримувати стабільність цін в економіці для того, щоб забезпечувалася стабільність фінансової системи? Погляди на співвідношення цінової та фінансової стабільності розділилися на дві точки зору. Відповідно до першої, цінова стабільність є достатньою умовою для фінансової стабільності. Прихильники другої точки зору відзначають недостатність цінової стабільності і стверджують, що періодичне накопичення фінансових дисбалансів впливає на динаміку виробництва та інфляцію. Вони

вважають, що органи грошового регулювання повинні бути готові коригувати монетарну політику з метою протидії наростанню дисбалансів у фінансовій системі в ситуаціях, коли інфляційний тиск у короткостроковому періоді не проявляється. Міжнародний досвід останніх десятиліть показує, що цінова стабільність є необхідною, але недостатньою умовою фінансової стабільності.

Отже, цілі монетарної та фінансової стабільності можна розглядати як рівнозначні цільові орієнтири економічної політики. При цьому підтримка монетарної стабільності сприяє в довгостроковій перспективі досягненню фінансової стабільності, і навпаки. Можливість одночасного забезпечення монетарної та фінансової стабільності в короткостроковому плані залежить від поточного рівня цінової стабільності та стійкості банківської системи, характеристик трансмісійного механізму, довіри до банківської системи і національної валюти, гнучкості режимів монетарної і фінансової політики [88, с. 235].

Так, на думку Ж.М. Довгань, у механізмі забезпечення фінансової стійкості банківської системи одне з провідних місць належить інструментам монетарної політики. Протягом світової фінансової кризи 2008 - 2009 рр. відбулися радикальні перетворення в механізмі трансмісійного впливу кредитного каналу монетарної політики, а саме - формування ефекту, оберненого докризовому. Процеси кредитної експансії разом з її стимулюючою дією на основні макроекономічних показників (зайнятість населення, ВВП, інвестиції, інфляція) були заміщені масштабною кредитною стагнацією, а в секторах кредитного ринку за валютними позичками та кредитами, наданими фізичним особам - стисненням. У табл. 3.4. розглянуто основні заходи монетарної політики, які застосовуються НБУ для підтримки фінансової стійкості банків [36, с. 223].

Місце банків у процентному каналі монетарної трансмісії виражається через дію послідовних впливів на кредитні ставки комерційних банків: встановлення облікової ставки НБУ - зміна короткострокових ставок фінансового ринку і через криву дохідності - на довгострокові - зміна ставок на

кредити. Унаслідок цього відбувається вплив на інтенсивність міграції інвестиційного капіталу між різними секторами фінансового ринку, на заощадження населення, вкладення, споживання, і таким чином - на темпи зростання ВВП, зайнятість та інфляцію.

Таблиця 3.4

Обґрунтування механізму трансмісійного впливу заходів монетарної політики НБУ на фінансову стійкість банківської системи України [36, с. 224]

Заходи монетарної політики НБУ	Трансмісійний механізм впливу на фінансову стійкість банківської системи
Емісія грошей	
Випуск готівкових грошей: лише в обмін на безготівкові (за рахунок коштів комерційних банків, розміщених на коррахунках в НБУ)	Емпіричне підтвердження зникнення взаємозв'язку між збільшенням грошової бази та обсягами банківського кредитування протягом кризового періоду. Це може свідчити про нечутливість кредитної активності банків до чинника грошової пропозиції та вичерпання можливостей НБУ щодо стимулювання збільшення кредитування за рахунок емісійних заходів
Випуск безготівкових грошей (на компенсаційній основі): - купівля НБУ валюти на міжбанківському ринку; - придбання НБУ державних цінних паперів; - рефінансування банків	
Збільшення облікової ставки НБУ, ломбардна політика	Зменшення можливостей банків щодо кредитування позичальників, придбання цінних паперів, купівлі валюти
Збільшення норми обов'язкового резервування	Скорочення надлишкових резервів банків і мультиплікативне зменшення грошової пропозиції
Проведення валютних інтервенцій	
Придбання НБУ іноземної валюти	Падіння курсу гривні: прискорення інфляції, зниження платоспроможності населення; погіршення якості активів банківської системи, значну частку яких становить іноземна валюта; зростання боргового навантаження на вітчизняні компанії, що отримали кредити в іноземній валюті
Збільшення норми обов'язкового резервування	Скорочення надлишкових резервів банків і мультиплікативне зменшення грошової пропозиції
Проведення валютних інтервенцій	
Придбання НБУ іноземної валюти	Падіння курсу гривні: прискорення інфляції, зниження платоспроможності населення; погіршення якості активів банківської системи, значну частку яких становить іноземна валюта; зростання боргового навантаження на вітчизняні компанії, що отримали кредити в іноземній валюті
Депозитна політика (встановлення мораторію на повернення депозитних вкладів)	Зниження довіри до фінансових установ з боку населення - масштабне вилучення вкладів - різке зниження ліквідності банків
Рефінансування банків	Зростання банківської ліквідності
Операції на ринку державних цінних паперів (ОВДП)	

Придбання ОВДП Центральним банком	Підвищення ефективності впливу монетарного трансмісійного механізму (в умовах економічної стабільності), розвиток інфраструктури ринку державних цінних паперів, зростання довіри банків до регулятора
Продаж ОВДП Центральним банком	Зростання ліквідності банків та полегшення їм доступу до короткострокових дешевих кредитних ресурсів

Вплив каналу цін активів на фінансову стійкість банківської системи виражається у цільовому впливі НБУ на вартість фінансових та інших інструментів інвестування. Нерозвиненість вітчизняного фондового ринку значно обмежує можливості суб'єктів ринку у використанні альтернатив під час розміщення та перерозподілу наявних активів, обмежуючи їх вибір трьома ринками: валютним, депозитним та ринком нерухомості. Виникнення кризових ефектів в аналізованому каналі пов'язане саме з цими факторами.

Кризові явища 2008 - 2009 рр. спричинили появу в Україні так званого «балансового ефекту» валютного каналу: внаслідок існування надмірного рівня доларизації грошово-кредитного ринку та великих розмірів зовнішньої заборгованості резидентів, негативні наслідки вказаного ефекту від курсового знецінення національної валюти проявилися у зростанні поточних витрат підприємств на обслуговування кредитів та різних типів зобов'язань в іноземній валюті. Наслідком цього стало зменшення власного капіталу банків та ринкової вартості банківського бізнесу; масштабне зменшення фінансової стійкості банківської системи внаслідок зростання обсягу та частки проблемних кредитів у сукупному портфелі банків - з 1,3% на початку 2008 р. до 11,2% на початку 2010 р. [32].

Отже, передумовами підвищення впливу ефективності монетарної політики на фінансову стійкість банківської системи, на думку Ж.М. Довгань, можна вважати так:

- необхідність поєднання монетарної політики та більш жорсткого регулювання і нагляду, посилення рівня політичної та операційної незалежності НБУ;
- розвиток фондового ринку, який зміг би забезпечити еластичну реакцію банків як суб'єктів цього ринку на зміну процентної стратегії На-

ціонального банку та гнучкий механізм формування кривої відсоткової дохідності шляхом трансформації інвестиційного капіталу;

- вдосконалення інструментів і механізмів національної монетарної політики з метою підтримки фінансової стійкості банків шляхом поступового наближення до передового досвіду європейських країн. Останнім часом в Україні йде мова про вдосконалення системи регулювання фінансового ринку [36, с. 225].

Основною причиною підвищення інтересу до вдосконалення системи регулювання інфраструктури фінансового ринку та створення нових регуляторів є зростання лібералізації ринків та їх відкритості, а також поширення фінансових конгломератів. Для України актуальним завданням на сьогодні є «вирішення проблеми недостатнього рівня незалежності органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні» [3]. Альтернативними варіантами подібного вдосконалення національної наглядової системи є наступні: системна модернізація існуючих регуляторів (НБУ, НКЦПФР і Нацкомфінпослуг); створення єдиного мегарегулятора, впровадження мегарегулятора при НБУ; введення в дію двох окремих контролюючих органів (модель «twinpeaks»).

3.2. Система управління банківськими ризиками та їх вплив на фінансову стійкість банку

Запорукою забезпечення фінансової стійкості комерційних банків слугує необхідність ефективного та високоорганізованого управління ризиками, котрі, як відомо, постійно супроводжують діяльність банку. Питанням теорії і практики управління ризиками в зарубіжних країнах протягом останнього півстоліття приділяють підвищену увагу, зокрема дані дослідження спрямовані на пошук ефективних методів аналізу й оцінки, моніторингу та контролю ризиків, створенню ефективних систем управління останніми [6, с. 236]. Проте далеко не всі рекомендації щодо ефективного управління банківськими ризиками доцільно використовувати у вітчизняній банківській практиці, зважаючи на

специфіку розвитку українських банків, недостатню розвиненість окремих сегментів фінансового ринку (фондового, ринку страхування тощо).

Вітчизняні науковці також зробили значний крок уперед у напрямку дослідження банківських ризиків та формування систем ризик-менеджменту (управління ризиками) в банках, свідченням чого є ряд праць [6, с.236]. Коли йдеться про "систему управління ризиками", то мають на увазі систему процесів прийняття управлінських рішень, головним завданням яких є необхідність максимально знизити невизначеність, в якій приймають рішення.

На думку українських науковців, серед основних причин необхідності формування комплексних систем управління банківськими ризиками варто відзначити наступні:

1) зростання регулятивних вимог, зокрема спрямування на виконання положень Базельського комітету посилює регулятивний тиск на ризик-менеджмент банку;

2) глобалізація ризику, мінливість та диверсифікація фінансових ринків, збільшення конкуренції;

3) стратегічне партнерство та необхідність формування позитивного інвестиційного іміджу (потенційні інвестори і партнери, оцінюючи фінансову стійкість банку, вивчають і систему управління ризиками, тобто банки, які зацікавлені в інвестиціях та розвитку міжнародного співробітництва, просто зобов'язані вирішувати питання щодо побудови системи управління ризиками);

4) поліпшення зовнішнього рейтингу загалом та кредитного зокрема, що сприяє зниженню вартості залучених коштів та зростанню ринкової капіталізації;

5) зниження фінансових втрат, стабільне зростання прибутковості (ROE, чистої процентної маржі) та, як результат, рух шляхом раціонального зростання і забезпечення фінансової стійкості (тобто, з метою підтримки вдалого співвідношення "дохідність - ризик" банк має побудувати власний ризиковий профіль (яким ризикам і які розміри ризиків менеджмент банку вважає прийнятними) і надалі забезпечувати контроль та підтримку ризиків на визначеному рівні [6, с. 237].

Великий вплив на фінансову стійкість банку чинить величина, якість та концентрація прийнятих банком ризиків. Жоден банк не може вважатися стабільним, якщо він обтяжений надмірними ризиками, реалізація яких в одну мить може призвести до банкрутства. Тому з метою управління ними, банк повинен формувати ефективну концепцію управління ризиками. Лише банк з незначною відносною часткою прийнятих ризиків може стабільно працювати і впевнено протидіяти викликам зовнішнього та внутрішнього середовища.

Роль ризиків у забезпеченні фінансової стабільності банку можна зрозуміти з її визначення. Фінансова стабільність банку - це його здатність у часі безперебійно працювати - надавати послуги і задовольняти вимоги, підтримуючи оптимальну величину ліквідності, прибутковості і платоспроможності за допустимого рівня ризиків, і витримувати при цьому, негативний вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. Тобто, одним з ключових чинників, що визначає рівень фінансової стійкості, є величина та якість прийнятих банком ризиків.

З метою забезпечення ефективної системи ризик-менеджменту, кожен банк повинен розробити власну концепцію функціонування, яка враховує основні види ризиків та особливості їх прояву. Концепція ризик-менеджменту повинна забезпечити надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх їх видів на усіх рівнях організації, також з урахуванням взаємозв'язку між різними категоріями ризиків, а ще вирішити питання конфлікту завдань між необхідністю отримання доходу та мінімізацією ризиків.

Система ризик-менеджменту як складова стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи повинна виконувати наступні функції:

- методологічну: розробка нормативних положень, системи вимог до звітності та документообігу, системи розподілу повноважень в процесі прийняття рішень;
- аналітичну: створення єдиного інформаційно-аналітичного простору, оцінка можливих збитків та ймовірності їх настання;

- регулюючу: управління активами і пасивами, ціноутворення банківських продуктів та послуг, реалізація кредитної політики, встановлення нормативів і лімітів;

- контрольну: моніторинг, аудит, фінансова безпека [16, с. 41].

Виконання зазначених функцій можливе через реалізацію етапів управління ризиками, а саме:

1. Виявлення ризику та причин його виникнення. Основним методом виявлення ризику виступає комплексний аналіз банківських операцій, яким притаманний ризик та аналіз зовнішніх факторів, що впливають на їх утворення та зміну ризику. В межах такого аналізу отримують уявлення про фінансову стійкість банківської системи, існуючих тенденцій її зміни, у тому числі при можливому негативному впливу зовнішнього середовища. Для досягнення мети повного і своєчасного виявлення ризиків банків економічний аналіз повинен базуватися на комплексному підході, який включає аналіз і прогнозування зовнішнього і внутрішнього середовища.

2. Оцінка ризику і можливих збитків. В залежності від типу банківських операцій здійснюється кількісна оцінка можливих збитків, а також визначається ймовірність настання небажаної події, яка призводить до збитків. На цьому етапі можливо використовувати методики: розрахунок чутливості вартості портфеля до ринкових чинників: альфа-, бета-аналіз, аналіз дюрації; розрахунок ризикової вартості портфеля - облік кореляцій між фінансовими інструментами, які складають портфель; розрахунок кредитного ризику - кореляція між станом різних позичальників: ризик ліквідності та фондування - розрахунок геп-ліквідності; ризик ліквідності активів - визначення співвідношення розміру позиції до розміру усього ринку; операційний ризик - організація системи моніторингу операцій, що пов'язані з відмиванням (легалізацією) брудних грошей.

3. Прийняття рішень про облік або відмова від ризику. Оцінюється уся сукупність ризиків, які прийняті банками, а також можливість управління прийнятими ризиками.

4. Здійснення регулюючого впливу на ризик. Основними методами управління ризиками слугують:

- діагностика і моніторинг. Діагностика стійкості банківської системи повинна здійснюватися під час проведення моніторингу стійкості банківської системи. В свою чергу фінансовий моніторинг банківської системи виступає частиною наглядових функцій центрального банку. Основна його мета - забезпечення органів державного управління і банківської системи інформацією, що відображає результати діяльності банківського сектора та вплив чинників, які визначають стійкість банківської системи [6, с. 238]. Основними завданнями фінансового моніторингу виступають: збір і накопичення інформації, яка віддзеркалює основні показники економічного розвитку країни у контексті динамічного функціонування банківської системи; збір і накопичення інформації, яка віддзеркалює діяльність банківської системи; аналіз і прогноз показників фінансової стійкості національної банківської системи; оцінка системних ризиків банківської системи; виявлення і оцінка ступеня впливу основних чинників, які визначають стійкість банківської системи; оцінка ефективності заходів, які здійснюються у межах державного регулювання банківської системи;

- встановлення нормативів і лімітів. Це введення обмежень на величину фінансових операцій і наступний контроль за виконанням прийнятих рішень. Зазначений метод використовується для уникнення концентрації кредитних і ринкових ризиків та підтримки ліквідності банківської системи на певному рівні. Слід зазначити, що операції, які підлягають лімітуванню, доцільно згрупувати наступним чином: операції за конверсією однієї валюти; операції з цінними паперами; кредитно-депозитні операції на міжбанківському ринку; операції з похідними фінансовими інструментами;

- диверсифікація. Передбачає розподіл активів і пасивів за різними компонентами як на рівні фінансових інструментів, так і за їх складовими з метою зниження ризику. Як основні форми диверсифікації можна використовувати: диверсифікацію портфеля цінних паперів, диверсифікацію

кредитного портфеля, диверсифікацію валютного кошика, диверсифікацію джерел залучення коштів;

- формування резервів на покриття збитків. Зазначений інструмент дозволяє покривати ризик за рахунок власних коштів банку, що резервуються (резерв під кредитні операції, операції з цінними паперами, під дебіторську заборгованість). Зазначені заходи направлені на забезпечення банками фінансової стійкості та дозволяють запобігти коливанням величини прибутку банків у зв'язку зі списанням збитків. При цьому зростання резерву збільшує витрати (зменшує капітал), а зменшення резерву, навпаки, збільшує доходи (капітал). Такий порядок виступає елементом фінансового планування в банківських установах. Це пов'язано, по-перше, з тим, що створені резерви по кредитах віднесені до більш високої групи ризику, і формуються за рахунок прибутку. При цьому банківські установи за допомогою сформованих резервів можуть штучно завищувати або занижувати власний фінансовий результат, а тому і корегувати суму податку на прибуток;

- хеджування. Використання одного фінансового інструмента для зниження ризику, пов'язаного з негативним впливом ринкових факторів на ціну іншого, пов'язаного з першим інструментом. Таким чином, хеджування застосовується для зниження ризику збитків, пов'язаних зі зміною ринкових факторів (цін на фінансові інструменти, обмінних курсів валют, процентних ставок) шляхом застосування певних заходів. Такими заходами можуть бути: ф'ючерсні операції, опціони, своп-операції, процентний арбітраж. Фактично хеджування означає створення зустрічних вимог та зобов'язань за операціями з цінними паперами, валютою та реальними активами. Вибір методів управління або їх комбінації здійснюється в залежності від виду ризику, специфіки діяльності банку, фінансового стану;

- організація процесу контролю. На даному етапі здійснюється наступний контроль за обсягом прийнятого фінансового ризику, рівнем збитків, дотриманням встановлених нормативів та лімітів, оцінюється ефективність управління окремими видами ризиків. Процес контролю є основним

механізмом захисту від потенційних помилок та збитків. Зазначений процес організації системи ризик-менеджменту за наведеними етапами відповідає класичній схемі управлінського процесу: "аналіз - планування - формування регулюючого впливу - облік і контроль". Увесь процес управління є безперервним, усі всі його етапи здійснюються одночасно для різних видів ризиків [30].

Варто зазначити, що серед ризиків, що найбільше впливають на базові характеристики фінансової стійкості комерційного банку є кредитний, відсотковий та ризик ліквідності. Варто зазначити, що банки в процесі діяльності натрапляють не лише на дані види ризики, вагоме значення мають й інші ризики, зокрема, операційний, валютний, ринковий.

Оцінювати кредитний ризик пропонують на початковому етапі життєвого циклу кредитного продукту, а саме знайомства з позичальником, під час якого оцінюють його моральну, підприємницьку репутацію. Отримання позитивної оцінки на даному етапі передбачає подальший етап - оцінку кредитоспроможності клієнта. Є значна кількість методик оцінки кредитоспроможності позичальника, зокрема у закордонній практиці доволі поширені "PARTS", "CAMPARY", скоринг-кредит (Німеччина), в Україні також створені та успішно використовують і складні, багатофакторні, й найпростіші моделі. Зокрема, такі методи оцінки кредитного ризику, як метод фінансових коефіцієнтів; статистичні методи, за допомогою яких можна побудувати класифікаційні моделі для результатів кредитної угоди. Проте, аналізуючи та оцінюючи фінансовий стан підприємств-контрагентів, банк має диференційовано оцінювати значення розрахованих показників, зважаючи на приналежність підприємств до певних галузей економіки, до різних сегментів однієї галузі.

Такі ризики, як ринковий, валютний, відсотковий оцінюють за допомогою наступних методів:

- 1) економіко-математичні моделі, особливо щодо відсоткового ризику;

2) моделі геп-аналізу, зокрема моделі статистичного розриву, моделі динамічного розриву і моделі, розраховані на основі розрахунку дюрації;

3) методологія Value-at-Risk (VaR) з метою оцінки ринкових ризиків.

Зокрема, методологія VaR є однією з найпоширеніших методологій кількісної оцінки фінансових ризиків, що передбачає статистичну оцінку максимальної суми можливих втрат, котру розраховують на весь портфель активів. Даний метод дає змогу одночасно визначити суму ризику за кожним із факторів та з урахуванням кореляції між ними і, в кінцевому підсумку, загальна оцінка ризиків є не просто їх сумою, а певною сукупністю. Визначають три основних методи розрахунків, що використовують у методології VaR: 1) статистичний метод Riskmetrics (розробив банк JP Morgan), який передбачає прогнозування матриці "змінність факторів ризику/кореляція між ними" на базі фактичних даних за попередній період; 2) метод історичного аналізу - розрахунок вартості портфеля активів за минулий період, у і. ч. в умовах можливої (реальної) кризи; 3) метод моделювання Монте-Карло, основа якого – прогнозування суми ризиків, обумовлених імовірністю настання [6, с. 245].

В управлінні кредитним ризиком перспективним методом мінімізації є інструменти страхування, що передбачають страхування майна, прийнятого у заставу, і страхування життя позичальника. Страхування майна - поширена практика в нашій країні, на відміну від страхування життя позичальника, хоча, на нашу думку, останнє має поширюватися в міру розвитку системи довготермінового кредитування фізичних осіб на споживчі потреби.

Для ефективнішого управління кредитним ризиком можна запропонувати: створити і запровадити в експлуатацію систему внутрішніх кредитних рейтингів; на основі реальних спостережень щоквартально обчислювати матрицю ймовірностей міграції кредитних рейтингів та оцінювати на її основі величину необхідних резервів під кредитні збитки у наступних періодах; проводити бек-тестування міграції внутрішніх кредитних рейтингів на реальних даних за максимально можливий період часу.

З метою підвищення ефективності управління кредитним ризиком банкам варто ретельніше підходити до системи лімітів та обмежень щодо величини активів, що піддають даному ризику. Зокрема, величини "кредитної позиції" стосовно окремих контрагентів, як і їх частки в структурі балансу банку з метою уникнення концентрації ризиків. Банкові важливо зберегти відповідність у величині валюти балансу та грошових потоків між банком і контрагентом. У тому випадку, якщо клієнт переважає за даними параметрами, банк має зважено підійти до встановлення лімітів за видами фінансових інструментів при операціях із контрагентом. Окрім встановлення індивідуальних лімітів при операціях із контрагентами, необхідно належну увагу приділити і встановленню галузевих та регіональних лімітів [44].

Отже, у контексті стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи доцільно використовувати систему ризик-менеджменту, яка повинна бути зорієнтована на вирішення наступних задач:

- диверсифікація забезпечення оптимального співвідношення між дохідністю банківських операцій та їх ризиковістю;
- підтримка ліквідності банківських надходжень на достатньому рівні за умови оптимізації обсягу прибутку;
- забезпечення встановлених норм достатності капіталу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На сьогодні в Україні актуальним залишається завдання визначення пріоритетних заходів антикризового спрямування, а також напрямів, завдань та інструментів посткризової політики, вирішення проблеми якісного виконання державою своїх ключових функцій і відновлення довіри з боку суспільства. Це потребує проведення державою виваженої фіскальної політики, посилення її регулюючої ролі в управлінні економікою, використання ефективних інструментів монетарної політики для забезпечення фінансової стабільності банків, у тому числі з урахуванням останніх рекомендацій МВФ та змін до Базельських угод (Базель III).

Державне регулювання банківської діяльності є централізованим впливом на банківську систему, і його можна розуміти як комплекс заходів щодо регламентації банківських операцій, встановлення кількісних та якісних обмежень параметрів банківської діяльності, а також створення належних макроекономічних умов функціонування для забезпечення стабільного розвитку й фінансової стійкості банків.

Державне регулювання банківської діяльності базоване на протекційних та превентивних заходах. Превентивні заходи спрямовують на обмеження доступу до банківської діяльності (ліцензування, звуження сфер діяльності банків), на недопущення ймовірних негативних наслідків того чи іншого процесу. Зокрема, до даних заходів належать: встановлення лімітів щодо проведення деяких банківських операцій для обмеження необґрунтованих ризиків, вимоги до розміру і структури власного капіталу банку, вимоги до ліквідності, вимоги щодо диверсифікації банківських ризиків. Дані заходи реалізують, встановлюючи нормативи, дотримання яких із боку банків є позитивним для підтримання їх фінансової стійкості.

Протекційні заходи (захисні) здійснюють при виникненні загрозової для банку ситуації, що може спричинити банкрутство. Зокрема, до них належать: створення та функціонування фонду гарантування вкладів фізичних осіб; формування банками резерву для відшкодування можливих втрат за активними

операціями; рефінансування банків. Протекційні заходи, що підвищують довіру вкладників до банківської системи, а превентивні, в свою чергу, забезпечують ефективність перших.

Важливий аспект підвищення ефективності банківського нагляду - орієнтація органів нагляду на реальні ризики банківської діяльності. Ризик-орієнтований нагляд передбачає систему всіх компонентів нагляду, зокрема аналіз звітності, систему раннього попередження, системи класифікації банків за ступенем фінансової стійкості, а також підходи до оцінки системної стійкості банківського сектору. А у вузькому розумінні полягає у виявленні в діяльності банків зон підвищеного ризику, реальних і потенційних проблем. Акцентувати слід не на оцінці ризиків, що вже настали, а саме на ефективності управління ризиками в банку, що дасть змогу органам банківського нагляду передбачити майбутній стан справ у банку та вжити адекватних заходів. Варто зауважити, що при ризик-орієнтованому банківському нагляді треба також значною мірою приділяти увагу методиці оцінки фінансової стійкості банків.

ВИСНОВКИ

В результаті написання дипломної роботи можна зробити наступні висновки та внести пропозиції науково-теоретичного і прикладного характеру:

1. При розгляді банківської системи, як об'єкту дослідження, її необхідно розглядати в процесі розвитку, який визначається умовами і чинників зовнішнього і внутрішнього характеру. Іншими словами, розвиток банківської системи обумовлений комплексом процесів, що відбуваються у зовнішньому середовищі і комплексом процесів в самій банківській системі та середовищі, яке її оточує. Таке розуміння банківської системи дозволяє визначити, що стійкість банківської системи забезпечується в тому числі і стійкістю банків, як складових даної системи.

2. Поглиблено теоретичні засади щодо визначення сутності поняття «стійкість банківської системи». Для характеристики поняття стійкості банківської системи необхідно урахувати її структурну стійкість і наявність самоорганізації, а саме поняття стійкості банківської системи може бути охарактеризоване як здатність системи повертатися в рівноважний стан, не зважаючи на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, базуючись на структурній стійкості; здатності до самоорганізації; підтримці стійкості банків, що входять до системи та управлінському впливу центрального банку країни.

3. До умов стійкості банківської системи, які формуються на макрорівні, можна віднести макроекономічну стабільність, яка досягається шляхом проведення ефективної грошово-кредитної політики, та ринкову інфраструктуру. Серед зовнішніх факторів виокремлюються стабілізаційна політика, виконання економічних меж кредитування потреб держави, формування грошового обороту грошовими активами.

Серед умов стійкості банківської системи, які формуються на рівні системи, слід виділити: забезпечення ліквідності системи, капіталізація та захист інтересів кредиторів та вкладників.

З позиції методології даний висновок свідчить, що управління стійкістю системи слід розглядати у єдності трьох складових: 1) в тісній єдності із

стійкістю економіки в цілому; 2) у взаємозв'язку стійкості окремого банку із стійкістю банківської системи як цілісного утворення; 3) з позиції окремого банку, його структури, яка складається з певних частин.

4. На основі аналізу та уточнення сутності ряду визначень понятійного апарату теорії банківського менеджменту і розгляду методологічних основ і особливостей забезпечення стійкості банківської системи конкретизоване коло задач для удосконалювання побудови механізму забезпечення стійкості банківської системи, серед яких виділені:

– для забезпечення стійкості банківської системи має значення побудова регулювання та нагляду за банківською діяльністю. Потрібно зауважити, що чітке визначення поняття «банківське регулювання» відсутнє. Нерідко терміни «банківське регулювання», «банківський нагляд» і «банківський контроль» не розрізняють і вживають їх як синоніми. Це не є доцільним, тому що призначення банківського нагляду повинно зводитися виключно до можливості недопущення кризових явищ в банківській системі, а також повинно бути націлене на можливість використання превентивних методів регулювання;

– забезпечення стійкості потрібно розглядати як специфічну складову в системі управління розвитком банківської системи. Необхідність обґрунтування цього твердження пов'язана з тим, що стійкість банківської системи є основою її ефективного функціонування. При цьому забезпечення стійкості банківської системи є окремим завданням управління її розвитком та може бути розглянуто і як самостійний механізм;

– для побудови комплексного механізму забезпечення стійкості банківської системи необхідна постійно функціонуюча система збору і обробки інформації про системний та індивідуальні ризики, основою якої є механізм діагностики, що базується на системі вимірювачів ризику.

12. Фінансова стабільність є складною категорією, тому механізм її забезпечення включає досить широкий перелік інструментів, застосування яких вимагає зусиль державних органів. Однак найбільш важливу роль у здійсненні моніторингу і підтримки фінансової стабільності відіграють центральні банки.

Основні їх завдання в даній сфері: сприяння створенню макроекономічних умов ефективного функціонування фінансового сектора і ринків, безперебійного функціонування фінансової інфраструктури, здійснення моніторингу ризиків і забезпечення стійкості окремих банків та банківського сектора, захист інтересів кредиторів і банківських установ, а також зменшення негативних наслідків системної нестабільності у фінансовій сфері. В Україні, незважаючи на відсутність у законодавстві прямих положень, пов'язаних із моніторингом та підтримкою фінансової стабільності, Національний банк у своїй діяльності орієнтується на вирішення завдань, які в цілому відповідають основним завданням органів грошового і фінансового регулювання та нагляду більшості країн світу: підтримання стабільності національної валюти, стабільності функціонування банківського сектору та безперебійної роботи національної платіжної системи.

Перспективними напрямками дослідження є більш детальне вивчення зарубіжного досвіду участі центрального банку у забезпеченні фінансової стабільності та можливостей його впровадження у вітчизняну банківську практику.

5. В основу удосконалення нагляду в умовах фінансової кризи повинна бути покладена оцінка ефективності управління ризиками в банках. З цією метою були проведені дослідження методик оцінки ризиків та обґрунтоване першочергове значення аналізу в системі управління ризиками. Дана концепція пропонує комплексний підхід до організації банківського нагляду і проведення аналізу банків. Одночасне застосування запропонованих інструментів у сфері банківського нагляду, як показники за системою раннього реагування, статистичної звітності, іншої інформації та попереджувальних заходів сприяє створенню ефективнішої системи банківського безвизного нагляду.

6. Банки повинні намагатися створити комплексну систему ризик-менеджменту, яка забезпечувала б надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх видів ризику на всіх рівнях організації, у тому числі з урахуванням взаємного впливу різних категорій ризиків, а також

сприяла вирішенню питання конфлікту завдань між необхідністю отримання доходу та мінімізацією ризиків.

Сформовані банками системи управління ризиками повинні не тільки забезпечувати ефективний захист від прийнятих ризиків, але й мати превентивний характер, здійснюючи активний вплив на визначення конкретних напрямків діяльності кредитних організацій.

В умовах зростання банківської конкуренції в операціях з підприємствами та установами реального сектора економіки особливого значення набуває управління кредитним ризиком та ризиком ліквідності, а також координація управління такими ризиками. Актуальним залишається питання управління ринковими ризиками (валютним, процентним і фондовим).

Отже, для збільшення ролі НБУ у забезпеченні фінансової стабільності необхідним є:

1) законодавче закріплення за Національним банком відповідальності за фінансову стабільність. Однак, як ми раніше зазначали, центральні банки не можуть нести повну відповідальність за підтримання фінансової стабільності. Тому в законодавстві необхідно встановити спільну відповідальність за забезпечення фінансової стабільності уряду та центрального банку.

2) визначення набору індикаторів фінансової стабільності, механізмів їх розрахунку та аналізу;

3) розроблення організаційно-методичних підходів до оцінки стабільності фінансової системи;

4) здійснення моніторингу основних показників фінансової стабільності;

5) створення в складі НБУ спеціального департаменту, який би займався аналізом фінансової стабільності та моніторингом системних ризиків;

6) розроблення та доведення до відома громадськості періодичного звіту про фінансову стабільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії та практики [Текст] : монографія / М. Д. Алексеєнко. - К. :КНЕУ, 2002. - 276с.
2. Аналітичний огляд банківської системи України за 2012 рік. НРА «Рюрік» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua/>
3. Бабичева Ю. Российские банки. Проблемы роста и регулирования. – М.: Экономика, 2006. – 298 с.
4. Базилевич В., Филюк В. Концентрація у банківському секторі України: сучасний стан та шляхи регулювання [Текст] / В. Базилевич, В. Филюк // Банківська справа. – 2012. – №2. – С. 3-18.
5. Бакало І.І. Забезпечення фінансової стійкості банків [Текст] / І.І. Бакало // «Економіка, менеджмент, бізнес». – 2012. – №1(5). – С. 120-124.
6. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів [Текст] : Монографія / За ред.. д.е.н., проф.. О.В, Дзюблюка. – Тернопіль: Астон, 2012. – 358с.
7. Банківські операції [Текст]: підруч. / [АМ.Мороз, М.І.Савлук, М.Ф.Пуховкіна та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза]. - [2-ге вид.]. - К. : КНЕУ, 2002. - 476 с.
8. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн [Текст] / О. Барановський // Вісник Національного банку України. - 2009. - № 4. - С. 8-19.
9. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання [Текст] : монографія / Барановський О.І. — К.: КНТУ, 2009. — 754 с.
10. Батковський В. Політика процентних ставок центральних банків у кризових умовах [Текст] / В. Батковський, В. Домрачев // Вісник Національного банку України. - 2009. - № 9. – С. 14-16.
11. Белінська Я.В., Биховченко В.П. Механізм забезпечення фінансової стабільності: структура, інструменти, напрями розвитку [Текст] / Я.В.

- Белінська, В.П. Биховченко // Стратегічні пріоритети. – 2012. – №1(22). – С. 72-84.
12. Белінська Я.В., Биховченко В.П. Фінансова стабільність: сутність та напрями забезпечення [Текст] / Я.В. Белінська, В.П. Биховченко // Стратегічні пріоритети. – 2010. – №4(17). – С. 57-67.
 13. Бюлетень Національного банку України. [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
 14. Варвенко Г.О., Сінельнік В.В. До питання визначення поняття «фінансова стабільність» [Текст] / Г.О.Варвенко, В.В. Сінельнік // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – №1. – С. 53-61.
 15. Васильченко З., Васильченко І. Деякі аспекти методологічної основи розробки антикризових заходів у банку [Текст] / З. Васильченко, І. Васильченко // Банківська справа. – 2012. – №2. – С. 70- 79.
 16. Васькович І.М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку / І.М. Васькович // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — №2. — С. 40-43.
 17. Вахрушев Д.С. Самоорганизация и динамическая устойчивость экономических систем [Текст] : / Д.С. Вахрушев – Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2004. – 172с.
 18. Вітлінський В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку [Текст] / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. — 2000. — №6. — С. 48-51.
 19. Вовк В., Дмитрик Ю. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід [Текст] / В. Вовк, Ю. Дмитрик // Вісник НБУ. – 2013. – №3. – С. 20-25.
 20. Вовк В.Я., Дмитрик Ю.В. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи [Текст] / В.Я. Вовк, Ю.В. Дмитрик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. - № 2. – С. 41- 44.

21. Вовчак О. Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні [Текст] : / О. Д. Вовчак. - Львів : Вид-во ЛКА, 2005. - 544 с.
22. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа [Текст] : Підручник / Вовчак О.Д., Рушишин Н.Н., Андрейнів Т.Я. - К.: Знання, 2008.- 564с.
23. Водоп'янова Н.О. Финансовая устойчивость коммерческого банка [Текст] / Н.О. Водоп'янова // Межвузовский сборник научных трудов по итогам III Открытой научной конференции ВолгГТУ «Молодежь и экономика: новые взгляды и решения». – 2003. – С. 11-12.
24. Галушко Ю.П. Монетарний інструментарій посткризового відновлення [Текст] / Ю.П. Галушко // Бізнесінформ. – 2012. – №9. – С. 265-268.
25. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи [Текст] / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – №2. – с. 24-30.
26. Герасимова Е.Б. Феноменология анализа финансовой устойчивости кредитной организации [Текст] : навчальний посібник – М.: Финансы и статистика, 2006. – 392с.
27. Гладких Д. Ключові показники діяльності банків України за підсумками 2011 року [Текст] / Д. Гладких // Вісник НБУ. – 2012. – №4. – С. 24-31.
28. Головка Г.О. Методичні основи аналізу фінансової стабільності банків [Текст] / Г.О. Головка // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2012. – №1(33). – С. 155-159.
29. Головка Г.О. Фінансова стабільність розвитку банків: умови та напрями впливу окремих факторів [Електронний ресурс] / Г.О. Головка. – Режим доступу: [http://www.khibs.edu.ua>2\(7\)2009/R1/6.pdf](http://www.khibs.edu.ua>2(7)2009/R1/6.pdf).
30. Головка О.Г. Визначення фінансової стабільності банків в умовах посткризового розвитку [Електронний ресурс] / Г.О. Головка. – Режим доступу: [http://www.khibs.edu.ua>2\(8\)2009/R1/6.pdf](http://www.khibs.edu.ua>2(8)2009/R1/6.pdf).
31. Головка О.Г. Стабільність і нестабільність у розвитку банків: аналіз та оцінка [Текст] / О.Г. Головка // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2010. – №1(7). – С. 165-169.

32. Горалько О.В. Вдосконалення державного регулювання як необхідна умова забезпечення фінансової стійкості банків [Електронний ресурс] / О.В. Горалько. – Режим доступу: <http://www.archive.nbuv.gov.ua>.
33. Гриценко В. Світова фінансова криза: діагностика та нові підходи до виживання на фінансовому ринку [Текст] / В. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 2. – С. 20-26.
34. Грудзевич Я.В., Табачук Ю.П. Управління фінансовою стабільністю банківської системи в умовах кризи [Електронний ресурс] / Я.В. Грудзевич, Ю.П. Табачук. – НБУ. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2012_1/part1/42.pdf.
35. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. - Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 316 с.
36. Довгань Ж. Антикризове регулювання, банківський нагляд і монетарна політика в механізмі забезпечення фінансової стійкості банківської системи [Текст] / Ж.М. Довгань // БізнесІнформ. – 2013. – № 2. – С. 222-227.
37. Довгань Ж.М. Аналіз релевантних факторів забезпечення фінансової стійкості банківської системи України [Текст] / Ж.М. Довгань // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – №2(31).
38. Довгань Ж.М. Антикризові заходи як інструмент забезпечення фінансової стійкості банківської системи [Електронний ресурс] / Ж.М. Довгань. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/inek/2011_6/238.pdf.
39. Довгань Ж.М. Взаємозв'язок фінансової стійкості, стабільності, безпеки, надійності та ефективності банківської системи [Текст] / Ж.М. Довгань // Сталий розвиток економіки. – 2011. – №3. – С. 275-278.
40. Довгань Ж.М. Конкурентне середовище в банківській системі України в контексті забезпечення її фінансової стійкості [Текст] / Ж.М. Довгань // Світ фінансів. – 2011. – №3. – С. 39-46.

41. Довгань Ж.М. Концептуальні засади дослідження фінансової стійкості банківської системи [Текст] / Ж.М. Довгань // Економічний аналіз. – 2011. – №8(1). – С. 373-375.
42. Довгань Ж.М. Систематизація наукових поглядів на сутність фінансової стійкості банків [Електронний ресурс] / Ж.М. Довгань. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2011_32/Contents.htm.
43. Домранчев В.М. Забезпечення стабільності банківської системи України у післякризовий період [Електронний ресурс] / В.М. Домранчев. – Режим доступу: http://www.archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_15.pdf.
44. Єріс Л.М., Крухмаль О.В. Побудова моделі визначення фінансової стійкості банківської установи [Електронний ресурс] / Л.М. Єріс, О.В. Крухмаль. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc.../118-121.pdf>.
45. Єфремова Н.Ф., Золотарьова О.В., Грозан Ж.О. Фінансова стійкість сучасного комерційного банку та її основні елементи [Текст] / Н.Ф. Єфремова, О.В. Золотарьова, Ж.О. Грозан // Економічний простір. – 2011. – №52/1. – С. 149-158.
46. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» № 3024-VI від 15.02.2011 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
47. Заруцька О. Обґрунтування підходу до масштабного розподілу банків України на основі структурно-функціональних груп [Текст] / О. Заруцька // Вісник НБУ. – 2012. – №10. – С. 20-24.
48. Заюкова М.С. Теорія фінансової стійкості підприємства [Текст] : монографія / М.С. Заюкова. – Вінниця: Вид-во «Універсум», 2004.- 155с.
49. Зверяков О.М. Методологічні основи управління фінансовою стійкістю банківських установ [Текст] / О.М. Зверяков // Актуальні проблеми економіки. – 2012 – № 10. – С. 175-182.

50. Зінченко В. Умови та фактори стійкості банківської системи на макрорівні [Текст] / В. Зінченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Випуск 22.– Суми, 2008.– С. 324–328.
51. Зінченко В.О. Механізм забезпечення стійкості банківської системи [Текст] / В.О. Зінченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 21. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 24-27.
52. Зінченко В.О. Сутність і поняття стійкості банківської системи [Текст] / В.О. Зінченко // Вісник УАБС – 2007. – №2. – С. 83-86.
53. Зінченко В.О. Сутність і поняття стійкості банківської системи [Текст] / В.О. Зінченко // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – №2(23). – С. 83-86.
54. Ильясов С.М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 305 с. 5
55. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. №368. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
56. ІФС. [Електронний ресурс]: 26 березня 2010 р. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Statist/index_FSI.htm.
57. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. - 2010. - № 8. – С. 26-32.
58. Ключко Л. А. Фінансова стабільність банків та її визначальні характеристики / Л. А. Ключко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – №1. – С. 142-149.
59. Коваленко В. В. Методи аналізу та управління фінансовою стійкістю комерційного банку [Текст] / В.В. Коваленко // Вісник УАБС. – 2002. – № 2. – С. 39–47.

60. Коваленко В.В. Ризик-менеджмент в системі стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи [Електронний ресурс] / В.В. Коваленко. – Режим доступу: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VUABS/2009_1/26.3.04.pdf.
61. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика [Текст] : монографія / Коваленко В.В. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 228 с.
62. Коваленко М.М. Держава та актуальні проблеми банківської системи України [Електронний ресурс] / М.М. Коваленко. – Режим доступу: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/apdu/2011_1/index.html.
63. Козак Д.А. Макроекономічне регулювання фінансовою стійкістю банківських установ [Текст] / Д.А. Козак // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №12. – с.215-220.
64. Козьмук Н.І. Основні чинники впливу на фінансову стійкість банку в умовах фінансової нестабільності [Текст] / Н.І. Козьмук // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – 2010. – №7(25). – с. 1-9.
65. Колобов Ю.В., Петрик О.І. Основні аспекти фінансової стабільності в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Ю.В. Колобов, О.І. Петрик. – Режим доступу: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/fkd/2012_1/index.html.
66. Коновалова С. О. Специфіка кредитно-грошової політики в умовах світової фінансової кризи / О. Коновалова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №8. – С. 12-17.
67. Котенков В.Н., Сазыкин Б.В. Устойчивое развитие банков России [Електронний ресурс] / В.Н. Котенков, Б.В. Сазыкин. – Режим доступу: <http://www.librarius.ru>.
68. Кочетков В. М. Маркетинг у банку [Текст] : конспект лекцій / В. М. Кочетков, А. В. Нікітін. - К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 88 с.

69. Кочетков В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах [Текст] : Монографія / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 300 с.
70. Кривда О.В. Питання стійкості банківської системи [Текст] / Кривда О.В. // Сучасні проблеми економіки та підприємництво. – 2011. – №7. – С. 193-196.
71. Крилова В. Санаційний банк як механізм роботи з нежиттєздатними банками / В. Крилова, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. - 2010. - № 9. – С. 26-28.
72. Крилова В., Набок Р. Складові процесу управління ліквідністю банку [Текст] / В. Крилова, Р. Набок // Вісник НБУ. – 2008. – №6. – С. 24-29.
73. Крилова В.В. Визначення ролі центрального банку в системі регулювання та нагляду за фінансовим сектором [Електронний ресурс] / В.В. Крилова. – Режим доступу: http://www.library.sumdu.edu.ua/data/ec_2011_03.rtf.
74. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку [Текст] / О.В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9 (63). – С. 43–50.
75. Кузнецова Л.В., Коваленко В.В. Вплив глобалізаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи [Текст] / Л.В. Кузнецова, В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 2. – С. 264-271.
76. Кузьминов Я., Радаев В., Яковлев А., Ясин Е. Институты: от заимствования к выращиванию (опыт российских реформ и возможность культивирования институциональных изменений) [Текст] / Я. Кузьминов, В. Радаев, А. Яковлев, Е. Ясин // Вопросы экономики. – 2005. – № 5. – С. 7-11.
77. Кухарська Н. Специфіка грошово-кредитного регулювання в Україні [Текст] / Н. Кухарська // Економіст. – 2009. – №3. – С. 55-57.
78. Лаврушин О.И. Банковское дело [Текст] : Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. - М.: Финансы и статистика, 2007 - 768 с.

79. Лазня А.В. Нерівновага монетарної та фіскальної сфери та їх вплив на фінансову стабільність банківської системи [Текст] / А.В. Лазня // Економічний форум. – 2012. – №3. – С. 10-15.
80. Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков [Текст] : / Ларионова И.В. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 198 с.
81. Легостаєва О.О., Самохіна Т.В. Забезпечення фінансової стійкості банків в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О.О. Легостаєва, Т.В. Самохіна. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2012_2/part1/2.pdf.
82. Лук'янець О.В. Реформування фінансового регулювання та нагляду для забезпечення стійкості фінансової системи України [Електронний ресурс] / О.В. Лук'янець. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/fkd/2012_3/part1/2.pdf.
83. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. - 2011. – №1. – С. 10-16.
84. Малахова О.Л., Михайлюк Р.В. Управління фінансовою стійкістю банків: нав. пос.- Тернопіль: Вектор, 2011. – 270с.
85. Малахова О.Л. Аналітична оцінка фінансової стійкості банків в Україні [Текст] / О.Л. Малахова // Сталій розвиток економіки. – 2012. – №5(15). – С. 341-348.
86. Маслак. О.І., Квятковська Л.А., Шийка М.І. Особливості банківського моніторингу при формуванні та оцінюванні фінансової стійкості банків [Електронний ресурс] / О.І. Маслак, Л.А. Квятковська, М.І. Шийка. – Режим доступу: http://www.kdu.edu.ua/pub/baza/6_econom/econom/maslak.doc.
87. Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке [Текст] : учебник / Масленченков Ю.С. — М.: Перспектива, 1997. — Кн.3. — 158 с.

88. Машика Ю.В. Механізм функціонування банківського нагляду в Україні та його значення у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи [Текст] / Ю.В. Машика // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – вип. 20.14. – С. 233-239.
89. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні [Текст] / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. – 2009. – №5. – С. 12-17.
90. Міщенко В.І. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу [Текст] / В. Міщенко, А. Сомік // Вісник НБУ. – 2008. – №11. – С. 6-9.
91. Мороз А.М. Банківські операції [Текст] : Підручник.- 2-ге вид., випр. І доп./ А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. – К.:КНЕУ, 2002. – 476с.
92. Мрочко М., Тихан Ю. Причини втрати та шляхи відновлення довіри до банківської системи України [Текст] / М. Мрочко, Ю. Тихан // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 379-386.
93. Набок Р. Аспекти, що можуть призвести до виникнення проблемного банку [Текст] / Р. Набок // Вісник НБУ. – 2007. – № 8. – С. 46–50.
94. Науменкова С. Проблеми підтримки фінансового сектору в умовах кризи [Текст] / С. Науменкова // Вісник Національного банку України. - 2009. - № 6. - С.12-18.
95. Онищенко Ю.І., Пшенична А.А. Методичні підходи до визначення чинників забезпечення стійкості банківської системи [Електронний ресурс] / Ю.І. Онищенко, А.А. Пшенична. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1.
96. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи [Текст] : навчальний посібник / – К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.
97. Орлюк О. П. Банківське право [Текст] : навч. посіб. / О. П. Орлюк. - К.:

- Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
98. Офіційний сайт Національного банку України, розділ статистика [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
99. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка [Текст] : учебник / Г.С. Панова. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
100. Пантелеев О.П. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання [Текст] / О.П. Пантелеев, С.П. Халява // Банківська справа. — 1996. — № 1. — С. 32-35.
101. Парипа К.В. Забезпечення фінансової стійкості: порівняльний аналіз систем макропруденційного регулювання [Текст] / К.В. Парипа // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – №5. – С. 113-118.
102. Пасічник В.І., Галушко Ю.П. Роль інструментів грошово-кредитної політики в забезпеченні стійкості банківської системи [Текст] / В.І. Пасічник, Ю.П. Галушко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – №1. – С. 143-146.
103. Пацера М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України [Текст] / М. Пацера // Вісник НБУ. — 2009. — №1. — С. 28-33.
104. Підйомний О.М., Вишневський В.А., Хар В.С. Роль центрального банку у забезпеченні фінансової стабільності [Текст] / О.М. Підйомний, В.А. Вишневський, В.С. Хар // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №3. – С. 127-130.
105. Підсумки діяльності комерційних банків України за перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=7253&menu=119&Itemid=113.
106. Погореленко Н.П. Центральні банки в системі заходів державного регулювання економік в умовах економічної нестабільності [Електронний ресурс] / Н.П. Погореленко. – Режим доступу: http://www.lib.uabs.edu.ua/library/Zbirnik/Z_Student_7.1_2004.htm.

107. Погореленко Н.П., Сидоренко О.М. Моніторинг фінансової стабільності банківського сектору [Електронний ресурс] / Н.П. Погореленко, О.М. Сидоренко. – НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
108. Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок [Електронний ресурс] : Затверджено постановою № 276 Правління НБУ від 17.07.2001 р. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
109. Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [Електронний ресурс] / затв. Пост Правління НБУ від 28.08.2001р. № 368. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
110. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу // Вісник НБУ. – 2002. – № 10. – С. 40–45.
111. Присяжнюк О.П. Джерела формування та зміцнення ресурсної бази комерційних банків в Україні [Електронний ресурс] / О.П. Присяжнюк. – Режим доступу: http://www.lib.uabs.edu.ua/library/Zbirnik/Z_T_19_2007.htm.
112. Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS: постанова НБУ від 8.05.2002 р № 171 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>.
113. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова НБУ №315 від 2.06.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/http://www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).
114. Пурій Г.М. Удосконалення державного регулювання банківської діяльності в контексті збереження фінансової безпеки України [Текст] / Г.М. Пурій // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – вип. 21.5. – С. 272-280.
115. Ребрик Ю.С. Система антикризового управління в банку [Текст] / Ю.С. Ребрик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція: зб. Наук. Пр. - Львів, 2009. – Вип. 2 (76). – С. 204-210.

116. Рогова Н. Деякі теоретичні аспекти державного регулювання банківської діяльності [Текст] / Н. Рогова // Економіка України. – 2004. – №4. – С. 36-39.
117. Роуз П. С. Банковский менеджмент [Текст] : / П. С. Роуз пер. с англ. М. В. Белова. - [2-е изд]. -М. : Дело Лтд, 1995. - 768 с.
118. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках / Дж. Синки. - М. Catallaху, 1994. - 82 с.
119. Склеповий І.Є. Складові стійкості комерційного банку [Текст] / Склеповий І.Є. // Фінанси України. — 2002. — № 5. — С. 138-143.
120. Степаненко-Липовик Б. Банківські системи країн СНД: сучасний стан та наслідки фінансової кризи 2008 року [Текст] / Б. Степаненко-Липовик // Економіст. – 2012. – №7. – С. 40-42.
121. Тимошенко О.П. Стійкість банківської системи України: теоретичний аспект [Текст] / О.П. Тимошенко // Науковий вісник БДФА: Збірник наукових праць. Вип. 4 (13): Економічні науки. — Чернівці, БДФА, 2008. — С. 59-65.
122. Фетисов Г.Г. Устойчивость банковской системы и методология ее оценки [Текст]: науч. пособие / Г.Г. Фетисов. – М.: Экономика, 2003. – 497 с.
123. Фетисов Г.Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы / Г.Г. Фетисов // Финансы и кредит. – 2002. – № 15. – С. 2–14.
124. Фурсова В., Каширіна О. Рейтингова система оцінки фінансової стабільності банків з іноземним капіталом як інструмент підвищення надійності банківської системи [Текст] / В. Фурсова, О. Каширіна // Вісник НБУ. – 2011. – №9. – С. 33-41.
125. Хімич Н.О. Управління ліквідністю комерційних банків України в умовах нестабільності фінансових ринків [Текст] / Н.О. Хімич // Регіональна економіка. – 2008. – №3. – С. 76-83.

126. Шевцова М.Ю., Тищенко В.В. Фінансова безпека банку в умовах присутності іноземного капіталу [Текст] / М.Ю. Шевцова, В.В. Тищенко // Вісник Дніпропетровського університету. – 2012. – №6(1). – С. 82-87.
127. Шевцова О.Й., Нор Г.В. Конкурентна позиція банку як основа управління економічною безпекою, фінансовою стійкістю [Текст] / О.Й. Шевцова, Г.В. Нор // Вісник Дніпропетровського університету. – 2012. – №6(1). – С. 88-94.
128. Шелудько Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: тенденції, проблеми, перспективи [Текст] / Н.М. Шелудько // Фінанси України. – 2004. – №12. – С. 100-107.
129. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу [Текст]: навч. посібник / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін.-М.: Изд-во «Фінанси і статистика», 2001. – 432с.
130. Шиллер Р.І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення [Текст]: посібник / Шиллер Р.І. — К.: Наукова думка, 2000. — 158 с.
131. Шумило І., Міщенко В., Лисенко Р. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки [Текст] / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 6-11.
132. Ямкова Ю.А., К.В. Павлюк. Сутність фінансової стійкості комерційного банку [Текст] / Ю.А. Ямкова, К.В. Павлюк // Наука й економіка. – 2011 – № 2. – С. 57-59.